

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (YENİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİMDALI**

XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA LARENDE

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet Gökhan Kaynakçı

Ankara-2007

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (YENİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİMDALI**

XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA LARENDE

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet Gökhan Kaynakçı

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Eftal Şükrü Batmaz

Ankara-2007

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (YENİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİMDALI**

XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA LARENDE

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Eftal Şükrü Batmaz

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
TABLO LİSTESİ.....	ii-iii
RESİM LİSTESİ.....	iii
GRAFİK LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1-10

1. BÖLÜM

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ İÇİNDE OSMANLI ŞEHRİ VE BİR OSMANLI ŞEHRİ OLARAK LARENDE

A- OSMANLI ŞEHRİNİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN ŞEHİR TİPLERİ... 11	
1- İslam Şehri.....	11
2- Türkistan-İran Şehirleri.....	13
3- Bizans Şehri.....	14
4- Anadolu-Türk Şehirleri.....	15
B- BİR OSMANLI ŞEHRİ OLARAK LARENDE.....	18
1- Tarih İçinde Larende.....	19
2- Larende: Bir Osmanlı Şehri.....	22
a- Şehrin Fiziki Yapısı.....	22
b- Şehrin Genel Görünümü.....	24
c- Şehrin Yönetimi.....	37

2. BÖLÜM

YERLEŞME VE NÜFUS

A- 16. Yüzyılda ve 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larende'de Bulunan Yerleşmeler..	61
1- Larende Şehri Mahalleleri.....	62

2- Larende Kazâsına Bağlı Köyler.....	65
B- 16. Yüzyılda ve 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larende ve Çevresinde Nüfus.....	73
1- 16. Yüzyılda ve 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larende Şehrinde Nüfus...	78
2- 16. Yüzyılda ve 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larende Kazâsına Bağlı Köy- lerde Nüfus.....	82
3- Nüfusun Dağılışı.....	85
4- Göçler.....	87

3. BÖLÜM

SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAM

A- Kamusal Alanda Yaşam.....	99
1- Ehl-i Örf.....	100
2- Ehl-i Şer'.....	107
3- Re'âyâ.....	116
a- Re'âyânın Mahkemede Temsili.....	117
b- Suçlar ve Suçlular.....	121
c- Sosyal Yaşamda Kadın.....	123
4- Mahalle: Bir Kamusal Yaşam Alanı.....	127
B- Özel Alanda Yaşam.....	132
1- Ev.....	132
2-Aile.....	136
C- Ekonomik Yaşam.....	144
1- Çarşı ve Pazar.....	144
2- Larende Şehrinin Çevresiyle Olan Ekonomik İlişkileri.....	148
3- Para ve Fiyatlar.....	152
SONUÇ.....	159
BİBLİYOGRAFYA.....	163
ÖZET.....	170
SUMMARY.....	171

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Osmanlı şehir tarihçiliğine bir katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın her aşamasında bilgi, tecrübe ve tavsiyelerini benimle paylaşan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Eftal Şükrü Batmaz'a teşekkür ederim. Çalışmanın farklı aşamalarında görüş ve düşüncelerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Özer Ergenç'e ve Dr. Hülya Taş'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın her aşamasında maddi desteğini benden esirgemeyen aileme, manevi desteğiyle her zaman yanımda olan değerli arkadaşım Melahat Koçak'a ve son olarak da tarih bilimini bana sevdiren lise tarih öğretmenim Sedat Çolak'a şükranlarımı sunarım.

A. Gökhan Kaynakçı

Ankara-2007

TABLO LİSTESİ

TABLO 1: 278 No'lu Defterde Mahallinde Tutulan Belgelerin Türleri

TABLO 2: 278 No'lu Defterde Merkezden veya Diğer Makamlardan Gönderilen Belgelerin Türleri

TABLO 3: 279 No'lu Defterde Mahallinde Tutulan Belgelerin Türleri

TABLO 4: 279 No'lu Defterde Merkezden veya Diğer Makamlardan Gönderilen Belgelerin Türleri

TABLO 5: 293 No'lu Defterde Mahallinde Tutulan Belgelerin Türleri

TABLO 6: 293 No'lu Defterde Merkezden veya Diğer Makamlardan Gönderilen Belgelerin Türleri

TABLO 7: Belge Türlerinin Genel Toplamdaki Oranları

TABLO 8: 1617-18 (H. 1026-27) ve 1646-47 (H. 1056-57) Tarihlerinde Yasakçılarının Tayin Zamanları

TABLO 9: 1646 (H. 1056) Tarihlerinde Yeniçeri Serdarı Tayin Zamanları

TABLO 10: 16. ve 17. Yüzyıllarda Larendede Şehri Mahalleleri

TABLO 11: 16. ve 17. Yüzyıllarda Larendede Kazâsına Bağlı Köyler

TABLO 12: Larendede Şehrindeki 5 Mahallede Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı

TABLO 13: Larendede Kazâsına Bağlı Olan 5 Köyde Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı

TABLO 14: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Mahkemeye Yansıyan Konu Çeşitliliği ve Oranları

TABLO 15: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Mahkemenin İşlem Yoğunluğu

TABLO 16: Kamu ve Özel Hukuka Ait Dava Konularının En Yoğun 3 Ay İçindeki Dağılımı

TABLO 17: Kadınların Mahkemede Vekil Kullandığı ve Kullanmadığı Dava Türleri

TABLO 18: Larendede Şehri Mahallelerinin Belgelerde Geçme Sıklığı

TABLO 19: Yönetici Kesimin Yaşam Alanı Olarak Tercih Ettiği Mahalleler

TABLO 20: Larende Şehrindeki Evlerin Genel Özellikleri

TABLO 21: Ailelerdeki Çocuk Sayısı

**TABLO 22: Larende Sicillerinde Adı Geçen Esnaf Grupları, Çarşılar,
Pazarlar, Hanlar ve Bedestenler**

**TABLO 23: İstanbul’da ve Larende’de Altın ve Riyal Gurusun Akçe
Üzerinden Değerleri**

TABLO 24: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larende’de Bazı Ürünlerin Fiyatları

RESİM LİSTESİ

**RESİM 1: Larende Kalesi ve Hisar Mahallesi’nin Kuşbakışı
Görünümü**

GRAFİK LİSTESİ

- GRAFİK 1: Merkezden veya Diğer Makamlardan Gönderilen Belgelerle Mahallinde Tutulan Belgelerin Genel Toplamda Oranları**
- GRAFİK 2: Veraset Davalarına Göre Askeri Nüfusta Hane Başına Düşen Kişi Sayısı**
- GRAFİK 3: Veraset Davalarına Göre Reaya Nüfusta Hane Başına Düşen Kişi Sayısı**
- GRAFİK 4: Veraset Davalarına Göre Nüfusta Hane Başına Düşen Kişi Sayısı**
- GRAFİK 5: 16. Yüzyılda ve 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larendede Şehrinin Nüfusundaki Değişimler**
- GRAFİK 6: 16. Yüzyılda ve 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larendede Kazâsına Bağlı Köylerin Nüfusundaki Değişimler**
- GRAFİK 7: Larendede Kazâsında 1530 Yılında Nüfusun Dağılışı**
- GRAFİK 8: Larendede Kazâsında 1584 Yılında Nüfusun Dağılışı**
- GRAFİK 9: Larendede Kazâsında 1642 Yılında Nüfusun Dağılışı**
- GRAFİK 10: 1606-1607 Yıllarında Vekil Tayin Edilen Kişilerin Yakınlık Dereceleri**
- GRAFİK 11: 1617-1618 Yıllarında Vekil Tayin Edilen Kişilerin Yakınlık Dereceleri**
- GRAFİK 12: 1645-1647 Yıllarında Vekil Tayin Edilen Kişilerin Yakınlık Dereceleri**
- GRAFİK 13: Mahkemeye Vekil Olarak Tayin Edilen Kişilerin Kimlikleri**
- GRAFİK 14: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Kamu Davalarının Konuları ve Oranları**
- GRAFİK 15: 50 Yıllık Süreçte Kamu Davalarındaki Artış**
- GRAFİK 16: Kamu Davalarında Davalı Olan Kişilerin Kimlikleri**
- GRAFİK 17: Kadınların Mahkemede Vekil Kullanma ve Kullanmama Oranları**
- GRAFİK 18: Larendede'deki Tek Eşlilik ve Çok Eşlilik Oranları**

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
IJMES:	: International Journal of Middle East Studies
İA	: İslam Ansiklopedisi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İÜİFD	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi
KŞS	: Karaman Şer'iyeye Sicilleri
M	: Miladi
MAD	: Maliyeden Müdevver
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nd	: Namı Diğer
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s.	: Sayfa
TK	: Tapu Kadastro
TT	: Tapu Tahrir
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Vol	: Volume
Yay:	: Yayımlayan

GİRİŞ

Osmanlı şehir tarihi çalışmaları üzerine yapılan araştırmalar ülkemizde 1980'lerden sonra giderek artan bir ivme kazanmış, 1990'lardan itibaren ise oldukça yaygınlaşmıştır. Son yıllarda Osmanlı şehir tarihi üzerine yapılan araştırmalar, gerek yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları gerekse makale, bildiri ve kitaplar çerçevesinde bize Osmanlı şehirlerinin ve Osmanlı insanının sosyal ve ekonomik tarihi üzerinde ayrıntılı bilgiler sunmaktadır¹.

Bu çalışmada da 17. yüzyılın ilk yarısında Larende şehrinin sosyal ve ekonomik tarihinin bütüncül olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda şehrin; yönetsel, fiziksel ve demografik özellikleri incelenecek daha sonra bireyin tarihi kapsamında toplumsal ve ekonomik ilişkiler irdelenecektir.

Bütün bu araştırmalarda kullanılacak birincil kaynak, şer'iyye sicilleridir. şer'iyye sicilleri kapsamında kullanılacak veriler, öncelikle nicel olarak tablo ve grafiklere yansıtılacaktır. Daha sonra bu veriler nitel olarak ele alınacak, grafik ve tablolar, somut örneklerle desteklenecektir. Yerleşme ve nüfusla ilgili araştırmalarda tahrir defterlerinden yararlanılacaktır.

¹ Son yıllarda Osmanlı kent tarihi ile ilgili yapılan çalışmalar için bkz. Jülide Akyüz, **Ankara'nın Bütüncül Tarihi erevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (şer'iyye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi)**, A.. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002; İbrahim Erdoğdu, **XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunda Değişim Eğilimleri (Harput rneği)**, A.. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006; Selda Yıldız, **XVIII. Yüzyılda Manisa'da Gündelik Hayata İlişkin Bir Değerlendirme**, A.. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006; Hatice Ergül, **53 No'lu şer'iyye Siciline Göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi**, A.. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006; Hülya Taş **17. Yüzyılda Ankara**, TTK, Ankara, 2006; Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, **Türk Şehir Tarihi**, Cilt 3, Sayı 6, İstanbul, 2005.

KAYNAKLARIN TAHLİLİ

Bu çalışmanın temel kaynağı Karaman şer'iyye sicilleridir. Şer'iyye sicilleri, bugün Osmanlı Tarihi'nin arşiv kaynakları arasında birincil derecede öneme sahiptir. Merkez ile şehir arasında yapılan yazışmaları, mahalli idarelere ait hukuki düzenlemeler olarak kabul edilen fermân ve hükümleri ve en önemlisi bölgenin sosyal ve ekonomik yaşamını yansıtan mahkeme kararlarını içeren bu siciller, her konuda Osmanlı Tarihi araştırmalarında temel kaynak olma özelliğini taşımaktadır².

Bu çalışmada 17. yüzyılın ilk yarısını kapsayan, Karaman'a ait; 278, 279, 280, 289, 291 ve 293 no'lu şer'iyye sicil defterleri kullanılmıştır. Milli Kütüphane Mikro Film Arşiv Dairesi'nde bulunan bu defterlerde, tasnif, düzen ve ciltleme açısından karışıklar bulunmaktadır. Defterlerde düzenli olarak sayfa numaraları bulunmadığı için defterin kapağından başlanarak her sayfaya bir numara verilmiştir. Ayrıca belgeler de numaralandırılarak düzenlenmiş ve sayfanın sağ tarafından başlanarak her belgeye bir numara verilmiştir. Bu düzen çerçevesinde çalışmada kullanılan belgeler dipnot olarak gösterilmiştir.

Defterleri, numara sırası olarak küçükten büyüğe doğru genel bir tahlilini yaptığımızda; ilk defterimiz olan 278 no'lu defter, 1617-1618 (H. 1027) ve 1618-1619 (H. 1028) yıllarını kapsamaktadır ve 90 sayfadır. Defterde toplam 248 belge bulunmaktadır. Bu 248 belge, merkezden ve diğer makamlardan gönderilen ve mahallinde tutulan belgeler olarak ikiye ayrıldığında belgelerin 205 tanesinin

² Ahmet Akgündüz, **Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Hükümler**, Cilt 1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1988, s. 12.

mahallinde tutulduğunu, 43 tanesinin ise merkezden ve diğer makamlardan gönderildiğini görmekteyiz. Mahallinde tutulan belgeleri türlerine göre sınıflandırdığımızda aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır.

TABLO 1: 278 No’lu Defterde Mahallinde Tutulan Belgelerin Türleri

Belge Türleri	Sayısı	Yüzde
Hüccet	129	62.9
İ’lâm	76	37.1
Toplam	205	100

Görüldüğü gibi mahallinde tutulan belgelerde hüccet türü belgelerin oranı % 62.9’luk bir oranla çoğunluktadır. İ’lâm türü belgeler ise % 37.1’lik oranla ikinci sıradadır. Tereke türünde belgelere bu defterde rastlanmamıştır. Merkezden veya diğer makamlardan gönderilen belgelerin türleri ve oranları ise aşağıdaki gibidir.

TABLO 2: 278 No’lu Defterde Merkezden veya Diğer Makamlardan Gönderilen Belgelerin Türleri

Belge Türleri	Sayısı	Yüzde
Berât	14	32.6
Buyruldu	12	27.9
Fermân	14	32.6
Kayıt	3	7.0
Toplam	43	100

Merkezden ve diğer makamlardan gönderilen belge türlerinde berâtlar ve fermânlar % 32.6’lık oranla başı çekmektedir. Buyruldu ise % 27.9’luk oranla ikinci sıradadır. Kayıt türünden belgeler ise 3 adet olup % 7’lik orana sahiptir.

Çalışmamızda kullanılan ikinci defter 279 no’lu defterdir. Bu defter 1645-1646 (H. 1055) ve 1646-1647 (H. 1056) tarihlerini kapsamaktadır ve 68 sayfadır.

Defterde toplam 271 belge bulunmaktadır. Bu belgelerin 176 tanesi mahallinde tutulmuş, 95 tanesi ise merkezden veya diğer makamlardan gönderilmiştir. Mahallinde tutulan belgelerin türleri ve oranları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

TABLO 3: 279 No'lu Defterde Mahallinde Tutulan Belgelerin Türleri

Belge Türleri	Sayısı	Yüzde
Hüccet	89	50.6
İ'lâm	86	48.9
Tereke	1	0.6
Toplam	176	100

Bu defterde, mahallinde tutulan belge türlerinin oranında hüccet türü belgeler % 50.6 oranıyla ilk sırada yer almaktadır. İ'lâm türü belgeler ise % 48.9 orana sahiptir. 278 no'lu defterden farklı olarak bu defterde 1 adet tereke kaydı bulunmaktadır. Merkezden veya diğer makamlardan gönderilen belgelerin türlerine göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir.

TABLO 4: 279 No'lu Defterde Merkezden veya Diğer Makamlardan Gönderilen Belgelerin Türleri

Belge Türleri	Sayısı	Yüzde
Berât	48	50.5
Buyruldu	10	10.5
Fermân	37	38.9
Toplam	95	100

Merkezden veya diğer makamlardan gönderilen belge türlerinde berât türü belgeler % 50.5'lik bir oranla ilk sırayı almaktadır. Fermânlar ise % 38.9'la ikinci sırayı almışlardır. Buyruldu ise % 10.5'de kalmıştır. Bu defterde merkezden veya diğer makamlardan gönderilen belgelerin çokluğu dikkat çekmektedir. Bu dönemde yaşanan Girit savaşı ve bu savaşın neticesinde merkezin istekleri belgelere yansımış, merkezle kazâ arasında yoğun bir yazışma trafiği yaşanmıştır.

280 no'lu defter, 1644-1645 (H. 1054) ve 1653-1654 (H. 1064) yıllarını kapsamaktadır ve 40 sayfadır. Ancak bu defterde 1644-1645 yıllarına ait belge bulunmamaktadır. Bu defterdeki belgeler 1647-1648 (H. 1057) yıllarını kapsamaktadır ve sadece bu yıla ait 39 adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerden 32 adedi mahallinde tutulmuş belgeler, geri kalan 7 adedi ise merkezden veya başka makamlardan gönderilmiş belgelerdir. Mahallinde tutulan belgelerden 19'u hüccet, 13'ü ise i'lâmdır. Merkezden veya başka makamlardan gönderilmiş belgelerin ise 7 adedi de berât türündedir. Yukarda bahsi geçen bu 39 belge, 279 no'lu defterle birleştirilmiş ve birlikte ele alınmıştır.

289 no'lu defterde de 1622-1623 (H. 1032) ve 1768-1769 (H. 1182) yıllarına ait belgeler bulunmaktadır ve 148 sayfadır³. Ancak bu defterde 1622-1623 yıllarına ait belgeler bulunmamıştır. Defterde 1620'li yılları kapsayan belge 10 adettir ve bu belgelerden 5 tanesi 1626-1627 (H. 1036), 5 tanesi ise 1627-1628 (H. 1037) yıllarına ait belgelerdir. Mahallinde tutulan belgelerin sayısı 8'dir. Bu belgelerin 6 tanesi hüccet, 2 tanesi ise i'lâm türünden belgelerdir. Diğer 2 belge de merkezden gönderilmiş fermânlardır.

291 no'lu defter ise 1628-1629 (H. 1038) ve 1800-1801 (H. 1215) yıllarına ait belgeleri içinde barındırır ve 74 sayfadır. Bu defterde 1628-1629 yıllarına ait toplam 4 belge bulunmaktadır. Bu belgelerden 4'ü de merkezden veya diğer makamlardan gönderilmiş belgelerdir. Belge türü olarak 1 tanesi buyruldu, 3 tanesi

³ Defterlerle ilgili sunulan bu bilgiler için bkz. Akgündüz, a.g.e, s. 196.

de fermândır. Bu defterdeki belgeler 289 no'lu defterdeki belgelerle birleştirilmiş ve birlikte ele alınmıştır.

Listede yer alan 293 no'lu defter ise 1606-1607 (H. 1015) ve 1866-1867 (H. 1283) yıllarını kapsayan belgeler içermektedir ve 657 sayfadır. Bu defterde 1606-1607 yıllarını kapsayan 299 belge bulunmaktadır. Bunlardan 290 tanesi mahallinde tutulan belge, 9 tanesi de merkezden veya başka makamlardan gönderilen belgelerdir. Mahallinde tutulan belgelerin türlerine göre oranları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

TABLO 5: 293 No'lu Defterde Mahallinde Tutulan Belgelerin Türleri

Belge Türleri	Sayısı	Yüzde
Hüccet	204	70.3
İ'lâm	86	29.7
Toplam	290	100

Görüldüğü gibi bu defterde hüccet türünde belgelerin oranı % 70.3'lük bir oranla çoğunluktadır. İ'lâmlar ise % 29.7'lik bir oranla ikinci sırada yer almışlardır. Bu defterde tereke kaydına rastlanmamıştır. Merkezden veya başka makamlardan gönderilen belgelerin türleri ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO 6: 293 No'lu Defterde Merkezden veya Diğer Makamlardan Gönderilen Belgelerin Türleri

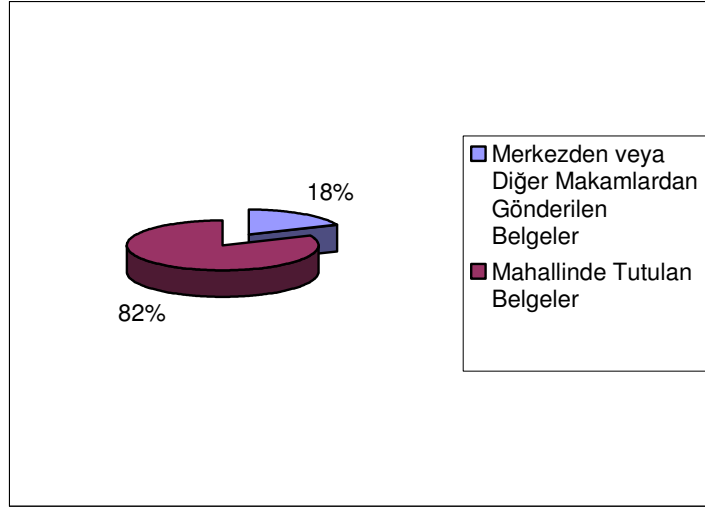
Belge Türleri	Sayısı	Yüzde
Berât	4	44.4
Buyruldu	4	44.4
Fermân	1	11.1
Toplam	9	100

Tabloda görüldüğü gibi berât ve buyruldu türlerinin yüzdeleri aynıdır. 1606 tarihli defterde sadece 1 adet fermân bulunmaktadır. 293 no'lu defterde ayrıca

1620'li yıllara ait 94 adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerden 79'u mahallinde tutulan belgeler, 15'i ise merkezden veya diğer makamlardan gönderilen belgelerdir.. Mahallinde tutulan belgelerden 56 tanesi hüccet, 22 tanesi i'lâm ve 1 tanesi de tereke türünde belgelerdir. Merkezden gönderilen belgelerden 8 tanesi berât, 4 tanesi buyruldu, 3 tanesi de fermân türünde belgelerdir. 1620'li yıllara ait belgeler 1625 (H. 1035)-1630 (H. 1040) yılları arasındaki süreci kapsamaktadır. Bu defterdeki 1620'li yıllara ait belgeler 289 no'lu defterle birleştirilmiş ve birlikte ele alınmışlardır. Ayrıca yine bu defterde 1640'lı yılları içeren 4 adet belge bulunmaktadır. Bu belgeler merkezden gönderilen 4 adet buyruldu'dur. Belgelerin 1646 (1056) tarihine aittirler. Bu belgeler de 279 no'lu defterdeki belgelerle birleştirilerek birlikte ele alınmışlardır.

Bütün defterlerin genel toplamında merkezden veya başka makamlardan gönderilen belgelerin sayısı 179, mahallinde tutulan belgelerin sayısı ise 790 adettir. İncelenen defterlerde toplam 969 adet belge bulunmaktadır. Bu verileri yüzdelerle değerler olarak grafiğe döktüğümüzde aşağıdaki gibi bir grafik ortaya çıkmaktadır.

GRAFİK 1: Merkezden veya Diğer Makamlardan Gönderilen Belgelerle Mahallinde Tutulan Belgelerin Genel Toplamda Oranları

Merkezden veya diğer makamlardan gönderilen belgelerle mahallinde tutulan belgeleri genel toplamda tür olarak ayırdığımızda ise aşağıdaki gibi bir tablo oluşmaktadır.

TABLO 7: Belge Türlerinin Genel Toplamdaki Oranları

Merkezden veya Diğer Makamlardan Gönderilen Belgeler			Mahallinde Tutulan Belgeler		
Belge Türü	Adedi	Yüzde	Belge Türü	Adedi	Yüzde
Berât	81	45.3	Hüccet	503	63.7
Buyruldu	35	19.6	İ'lâm	285	36.1
Fermân	60	33.5	Tereke	2	0.3
Kayıt	3	1.7	Toplam	790	100
Toplam	179	100			

Bu çalışmada kullanılan ikinci önemli kaynak grubu, çalışmanın 2. bölümü olan “Yerleşme ve Nüfus” bölümünde faydalandığımız tahrir defterleridir. Bu defterler sayesinde 16. ve 17. yüzyılda Larende’de bulunan yerleşmeler tespit edilmiş ve bu yerleşmelerde bulunan nefer adedi sayesinde belirli periyotlara ait

tahmini nüfus bilgilerine ulaşılmıştır. Kullanılan ilk tahrîr defteri, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından 1996 yılında yayımlanmış 387 numaralı *Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum* defteridir. Bu defter, 1530 (H. 937) yılına aittir. İkinci defter ise Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadime Arşivi'nde bulunan 104 no'lu mufassal tahrîr defteridir. Bu defter 1584 (H.992) tarihlidir⁴. Arşivlerde Larende'nin 17. yüzyıla ait tahrîr defterlerinin olmayışı sebebiyle 17. yüzyılın yerleşme ve nüfusla ilgili bilgileri araştırılırken avâriz tahrîrleri kaynak alınmıştır. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Osmanlı Arşiv Dairesi'nde bulunan *Maliyeden Müdevver* tasnifinde yer alan 3074 no'lu Karaman Vilayeti avâriz tahrîri, 17. yüzyıla ilgili verilerin toplanmasında kaynak malzememiz olmuştur. 1642 (H. 1051-1052) tarihlerini kapsayan bu defter mufassal avâriz tahrîr defteridir. O dönemde Larende şehrinde bulunan mahallelerin ve şehre bağlı köylerin adları belirtilmiş ve burada yaşayan erkek nefer, avâriz hanesi yoluyla değil gerçek hane üzerinden tek tek yazılmıştır. Gerçek hanenin yanında her mahalle ve köyün kaç avâriz hanesinden oluştuğu da mahallede veya köyde yaşayan gerçek nefer yazıldıktan sonra belirtilmiştir. Ayrıca avâriz vergisinden muaf olan mahalle ve köyler de gerçek hane olarak yazılmış, vergiden muaf oldukları derkenar düşülerek açıklanmıştır.

Çalışmada kullanılan diğer bir kaynak da 85 numaralı mühimme defteridir. Bu defter, 1630, 1631 ve 1632 yıllarını kapsamaktadır. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından 2002 yılında

⁴ Defterdeki veriler, Osman Gümüüşçü'nün "XVI. Yüzyılda Larende (Karaman) Kazâsında Yerleşme ve Nüfus" adlı eseri dikkate alınarak belirlenmiştir.

yayımlanmıştır. Hicrî tarihleri mîlâdî tarihe çevirmelerde “*Computus*” adlı programdan yararlanılmıştır⁵.

⁵Bkz. <http://www.computus.de/>

1. BÖLÜM

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ İÇİNDE OSMANLI ŞEHRİ VE BİR OSMANLI ŞEHRİ OLARAK LARENDE

Çalışmamızın ilk bölümünde “*Osmanlı Şehri*” kavramı irdelenecektir. Bu bağlamda *Osmanlı Şehri*’nin kendine has yapısının oluşumunda önemli katkıları bulunan; İslam şehri, Türkistan-İran şehirleri, Bizans şehri ve Osmanlı öncesi Türk-Anadolu şehirlerinden kısaca bahsedilecek ve Osmanlı şehrinin oluşum süreci incelenecektir. Daha sonra da Larende şehrinin tarihinden kısaca bahsedilerek, Osmanlı şehrinin karakteristik özellikleri Larende şehri bağlamında incelenecektir.

A- OSMANLI ŞEHRİNİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN ŞEHİR TİPLERİ

Çalışmamıza öncelikle, Osmanlı öncesi Anadolu-Türk şehirlerinin ve Osmanlı şehrinin oluşumunda büyük katkısı olan İslam şehrinin incelenmesiyle başlanacaktır. Daha sonra Osmanlı şehrinin oluşumunu etkileyen diğer şehir tipleri üzerinde kısaca bilgi verilecektir.

1- İSLAM ŞEHRİ

Arap Yarımadası’na İslam Dini’nin hakim olmasıyla birlikte Araplar, İslam Dini’ni yaymak için fetihlere başladılar. Bu fetihler sonucunda Araplar, kendi

yarımadalarının dışına çıkarak doğuda Türkistan bölgesini, batıda tüm Kuzey Afrika'yı ve İspanya'nın bir bölümünü ele geçirdiler. Bu topraklarda yeni şehirler kurdular veya varolan şehirleri İslamiyet'e göre yeniden inşa ettiler.

İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte dönemin Müslüman toplumlarında değişmesi beklenen eski sosyo-kültürel yapı değişmedi. Arap yaşamında ve şehirlerinde eski, dışa kapalı, kendi içinde varolan ve hayatını idame ettiren; kabile, cemaat ve bir gruba ait olma, onun dışına çıkmama kültürü devam etti. Ortaçağ İslam Dünyası'nda, Mısır'dan Orta Asya'ya kadar kurulan bütün İslam şehirlerinde bu sosyo-kültürel yapı varlığını sürdürmüştür. Bu yüzden de bu dönemdeki İslam şehirlerinde genel olarak bir şehir yaşantısından, birleşik bir uygar yaşamdan bahsetmemiz mümkün değildir. Etnik, dinsel ve kültürel kimliklerin birbirinden ayrılması ve bu kimliklerin birbirlerine sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerde kapalı olması dönemin Müslüman toplumlarında kolektif bir şehir hayatının yaşanmasını engellemiştir⁶.

Bu sosyo-kültürel yapının İslam şehirlerinin oluşumunda etken bir unsur olması sonucunda İslam şehirlerinin en belirgin özelliği, şehrin kendi içine kapalı mahallelere ayrılması olmuştur. Bu mahalleler; aynı dini, etnik ve hatta bazen belirli bir ticari zümreye mensup insanların birlikte yaşadığı yerlerdi ve çoğu zaman gruplar arası yabancılaşmanın bir göstergesi olarak da duvarlarla birbirlerinden ayrılırlardı. Kısacası İslam şehrinde, şehirli olmanın bir özelliği yoktu. Şehir yerine mahalle, şehirde yaşayan halk için bir yere mensup olma hissi yaratıyordu; “*Örneğin*

⁶ Ira M. Lapidus, “The Evolution of Muslim Urban Society”, **Comparative Studies in Society and History**, vol: 15, no: 1, Cambridge University Pres, 1973, s. 28-48.

Ortaçağ İslam şehirlerinden Şam'da şehrin kuzeydoğu kesiminde St. Paul ile birlikte çeşitli derneklerin toplandığı Hıristiyan mahallesi ve güneydoğuda Bab Kaysan yakınında Yahudi mahallesi vardı; Müslümanlar şehrin batı yakasında oturuyorlardı.”⁷

Ayrıca İslam dünyasının coğrafi özellikleri de İslam şehrinin karakteristik özelliklerinin oluşumuna etki etmiştir. İçeriye dönük evler, dar sokaklar, üstü kapalı pazar yerleri çeşmeler, su yolları ve İslam şehirde bunların özellikle ele alınması İslam şehrinin içinde bulunduğu iklimsel koşullara bağlı önemli özelliklerindedir.

İslam şehirlerinin bir başka özelliği de şehrin merkezine yerleşen Cuma Camisi'dir. Cuma Camisi, genelde kendisine bağlı olarak kurulan pazar yeri ile birlikte şehrin sembolü durumundadır ; fakat çoğu İslam şehirde şehir merkezi, cami ve çarşının bağlantısı planlanmış bir düzende değildir. Ticaret bölgelerinin yer ve organizasyonları şehirden şehire farklılık gösterebilir. Örneğin İran ve Türkistan'da göçebelerle yapılan ticaretin, şehirlerin fiziki biçimini etkilediği görülür ⁸.

2- TÜRKİSTAN-İRAN ŞEHİRLERİ

Türkistan ve İran şehirlerinin üç ana bölümden meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bunlar: Şahrıstan veya asıl şehir, İç kale ve Rabad bölümleridir. Şehrin

⁷ Nikita Elisséeff, “Fiziki Plan”, **İslam Şehri**, ed. R.B. Serjant, çev: Elif Topçugil, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992, s. 137.

⁸ Doğan Kuban, “Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 7, Baha Matbaası, İstanbul, 1968, s.54-55.

Şahristan bölümünde yani asıl şehirde aristokrat kesim, devletin ileri gelenleri ve zanaatkarlar yaşar. İç kale ise Şahristan'ın içinde sarayla idari bölümleri barındıran yerdir. Rabad ise şehrin dışıdır, ticari faaliyetler burada yapılır. Muhtemelen ticaretin şehrin dışında Rabad'da yapılması, şehrsel evrim sürecinin erken safhalarında olmuştur. Arap hakimiyeti ve sonrasında İslamiyetle birlikte ticari faaliyetlerin merkezi, şahristanda inşa edilen cami etrafına taşınmıştır⁹.

3- BİZANS ŞEHİRİ

Bizans şehri için genel bir şehir profili çıkarmak pek mümkün değildir. Bizans şehrini farklı iki modeli örnek olarak incelemek daha doğru olacaktır¹⁰. Bunlardan ilki “*Çok Parçalı Kent Modeli*”dir. Çok Parçalı Kent; antik bir kentin üzerine konumlanmış küçük ve birbirinden ayrı yerleşmelerdir. Bu yerler köy olarak da nitelendirilebilecek özellikler taşırlar. Zaten zamanla bu tarz kentler Bizans'ın Anadolu'daki askeri örgütlenişine paralel olarak şehir görüntüsünden uzaklaşmış köyleşme sürecine girmişlerdir. Bu tarz kentlerde ticaret genelde gelişmemiştir. Dönemin önemli kentlerinden iken zamanla köyleşen Bergama ve Efes bu tarz kentlere örnek gösterilebilir.

Diğer bir model ise “*Kale-Kent Modeli*”dir. Kale-Kentlerin karakteristik özelliği, yerleşim alanının büyük bölümünün sur içinde olmasıdır. Surun kapsadığı alan genelde küçüktür ve iç kaleyi içinde barındırır. İç kalede yönetici ve askeri kesim yaşar. Sur ve iç kale arasında kalan bölgede ise yoğun bir yapılaşma örneği

⁹ Kuban, a.g.e, s.56.

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Uğur Tanyeli, **Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.- 15. yy)**, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987.

görülür. Bu modelde ticari alan daha örgütlü bir yapıdadır. Sur dışında tarımsal alan ve varoş yerlerin olduğu söylenebilir. İç Anadolu'da Ankara, Konya, Kayseri ve araştırma konumuz olan Larende şehirleri bu tarz bir kent modeli oluştururlar. Anadolu-Türk şehirlerinin ve daha sonra Osmanlı şehirlerinin, Anadolu'da Bizans'tan kalmış bu şehir iskeletinin üzerine kurulup geliştikleri söylenebilir¹¹.

4- ANADOLU-TÜRK ŞEHİRLERİ

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin Anadolu'ya göçüyle birlikte Anadolu-Türk şehirlerinin oluşum süreci başlamıştır. Bu dönemden sonra Anadolu-Türk şehirleri her bölgede benzer birikimlerle ortaya çıkmıştır. Anadolu'daki Türk şehirleri; İran, Türkistan ve diğer İslam şehirleriyle genel, sosyal ve fiziki benzerlikleri ile Anadolu'daki Türk hakimiyeti öncesi var olan şehir iskeleti üzerindeki gelişmesi ve yeni bir sentez olarak kendine özgü nitelikleri ile karşımıza çıkmaktadır¹².

12. yüzyılda gerçekleşen Türk göçleri ile birlikte Anadolu'da gerileyen kentsel yaşam yeniden canlanmıştır. 13. yüzyılın ortalarında Türk göçleri ile birlikte canlanan kentlerin varlığını ve bu kentlerin her birine merkezden atanan vali ve kadıların, bu kentlerde inşa edilen camilerin ve hamamların ve gündün güne gelişen ticari faaliyetlerin varlığından yapılan araştırmalar sonucunda bugün haberdarız¹³.

¹¹ Tanyeli, a.g.e, s. 21-26.

¹² Kuban, a.g.e , s.54.

¹³ Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, s. 146.

Bu şehirlere yerleşen ilk Türkler, Selçuklu komutanlarının askerleri olmuştur. Türk asker ve gazileri, fethettikleri yerlerde ganimet ve toprak elde ettiklerinden, fethedilen bu yeni şehirlerin zengin ve nüfuzlu aileleri konumuna geliyorlardı. İktâ' vaat edilerek ordu hizmetine alınan bu kişiler, Türkmen boylarından oldukları için bu usul Anadolu yaylalarını dolduran Türkmenlerin şehir sakini olmalarını sağlıyordu. Şehirleşen Türkmenlerin, şehir hayatına adapte olmalarını da onlarla şehir pazarlarında ticari ilişkilerde bulunan Hıristiyan halk sağlıyordu. Sultan da şehirlere hızla yerleşmeye başlayan Türk ve Müslüman halkın idaresini sağlamak için her şehre İran'dan bir kadı tayin edip yolluyordu. Ayrıca dervişler bu şehirlere giderek, Türk ve Müslüman halkı çevrelerinde topluyorlardı¹⁴. Anadolu-Türk şehirlerinin oluşum sürecinde Müslüman toplumun dini inançlarının temsilcisi olan bu dervişlerin etkisi büyük olmuştur. Hatta Osmanlıların erken dönemlerinde bile derviş zaviyelerinin bir çok köyün çekirdeğini oluşturduğu görülmektedir. Şehirlerde de bir şeyhin zaviyesi etrafında kurulan mahallelerin çokluğu, zaviye adıyla anılan sayısız mahalleden anlaşılmaktadır¹⁵. Araştırmamızın konusu olan Larende Şehri'nde de bulunan Kiçizaviye ve Uluzaviye adlı iki mahallenin varlığı bu tezi doğrular niteliktedir¹⁶. Bu şekilde ilk Türk şehirleri,

¹⁴ Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, Cilt. 1, Barış Yayınları, Ankara, 1999, s. 12

¹⁵ Kuban, **a.g.e.**, s. 60. Ayrıca bir zaviye veya cami etrafında toplanmış olan medrese, yemek pişirilen ve dağıtılan yerler, hastaneler, hamamlar ve kervan saraylar gibi din, kültür ve sosyal yardım kurumları ile bu kurumlarda çalışanlar için yapılacak ikametgahlar, su yolu, kanalizasyon gibi alt yapı tesisleri ve bu tesislere gelir sağlamak için inşa edilmiş olan bedestenler, hanlar, çarşılar, pazar yerleri çoğu kez Anadolu'da yeni kurulacak olan şehrin veya eski bir şehrin üzerine inşa edilen yeni bir semtin çekirdeğini teşkil etmekteydiler. Ö. Lütfi Barkan, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", **İÜİFD**, Cilt 23, Sayı 1-2, İstanbul, 1963, s. 239.

¹⁶ Bkz. TT no. 40, 63, 455, 387, 415 ve TK no. 104. Geniş bilgi için, Osman Gümüşçü, **XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazâsında Yerleşme ve Nüfus**, TTK, Ankara, 2001.

Anadolu'daki Bizans şehirlerine gelip yerleşen Türkmenlerle, onları idare etmek için gelen medreselilerden oluşmuştur¹⁷.

Türklerin Anadolu'daki şehirlere yerleşmesiyle birlikte özellikle, İç ve Doğu Anadolu şehirleri hızla gelişmiştir. Şehirlerin gelişip canlanmasıyla birlikte buna paralel olarak ticari faaliyetler de gelişim göstermiştir. Selçuklular Dönemi'nde Sinop ve Antalya'yı birleştiren çizginin doğusunda kalan bölgede 13. yüzyılın en gelişmiş ve ekonomik olarak en canlı şehirleri kurulmuştur. Bu şehirlerin kurulması, gelişmesi ve ekonomik bir canlılığa sahip olmasındaki en önemli etken, bu bölgenin uluslararası ticaretin ana arterini içinde barındırmasıdır. Bizans'ın gerileme dönemine girmesiyle birlikte önemini yitiren bu arter, Türk göçleri ve yerleşmeleriyle birlikte yeniden canlılık kazanmıştır. Bölgedeki önemli şehirler bu arterin üzerinde konumlanmışlardır. Bugün Yumurtalık olarak bilinen Selçuklu Dönemi'nde Ayas adını taşıyan limandan başlayan yol, Gülek Boğazı'nı aşarak Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Malazgirt üzerinden Tebriz'e ulaşıyordu. Diğer bir yol ise Sinop ve Samsun'dan başlayıp, Amasya, Tokat üzerinden Sivas'a ulaşan; Kayseri, Aksaray, Konya, Eğridir, Isparta, Antalya ve Alanya güzergahıydı. Ayrıca bu yola alternatif olan Konya, Larende, Mut üzerinden Silifke'ye varan bir güzergah daha vardı. Bu geniş ticaret ağı sayesinde, Selçuklu Dönemi'nde İç ve Doğu Anadolu şehirleri sosyal ve ekonomik olarak oldukça gelişmişlerdi¹⁸. Bu sosyal ve ekonomik canlılığa örnek olarak dönemin en gelişmiş şehirlerinden olan ve en önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Sivas'ı örnek gösterebiliriz. Kızılırmak Vadisi'nde zengin bir tarım alanı ortasında bulunan Sivas, coğrafi konum olarak

¹⁷ Akdağ, a.g.e, s. 13.

¹⁸ Tanyeli, a.g.e, s. 35-36

ilkçağlardan beri önemli siyasi ve ticari bir merkez olmuştur. 13. ve 14. yüzyıllarda Sivas'tan bahseden kaynaklar genellikle şehrin sur ile çevrilmiş büyük bir şehir olduğunu; hububat, meyve ve pamuk üretimi ile meşhur olduğunu; hanları, camileri, mescitleri, medreseleri, tekkeleri ve güzel binaları olduğunu; büyük sokakları ve kalabalık çarşıları olduğunu yazmışlardır¹⁹.

Bu dönemde Anadolu'da meydana gelen bu sosyal ve ekonomik canlılık Bizans Dönemi'ne göre önem kazanmış olan şehirlerde giderek Türk nüfusun artmasını sağlamıştır. Zamanla Anadolu'da gelişen veya yeni doğmaya başlayan şehirlerde Türk nüfus halkın esas kitlesini oluşturmuştur²⁰.

B- BİR OSMANLI ŞEHİRİ OLARAK LARENDE

Yukarıda kısaca bahsedilen şehir tipleri, Osmanlı şehrinin oluşumunda önemli rol oynamışlardır. Osmanlı şehri, kendine has özelliklerini, geçmişte varolmuş bu şehir tiplerinin karakteristik özelliklerinden alarak veya bu şehirlerin üzerinde yeni yapılaşmalar yaratarak; kendine özgü; sosyal, kültürel ve fiziksel bir şehir tipi oluşturmuştur. Bu bağlamda Osmanlı Şehri'ni diğer Türk ve İslam şehirlerinden farklı bir yapıda olmasını sağlayacak özgün bir biçim ve kendine özgü bir anlam veren öğelerin sayısı oldukça fazladır²¹. Çalışmamızın bu aşamasında öncelikle Larende'nin kısaca Osmanlılardan önceki tarihine değinilecektir, daha

¹⁹ Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, TTK, Ankara, 1959, s. 60. İbn-i Batuta ünlü seyahatnamesinde dönemin Anadolu şehirlerinin; verimli tarım arazilerinden, büyük ve ticari olarak yoğun çarşılarından, yapılarının güzelliğinden ve insanların cana yakın ve misafirperver olduklarından sıkça bahseder. Bkz. **İbn-i Batuta Seyahatnamesi**, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

²⁰ Akdağ, **a.g.e.**, s. 13.

²¹ Maurice M. Cerasi, **Osmanlı Kenti**, çev. Aslı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 23.

sonra ise Osmanlı şehrinin karakteristik özellikleri, Larende şehri bağlamında ele alınacaktır.

1- TARİH İÇİNDE LARENDE

Yapılan araştırmalar, Larende şehrinin Anadolu'nun eski çağlarından beri varolduğunu göstermektedir. Hititler döneminde Larende'nin bulunduğu bölgede “*Laranta*” isimli bir şehrin varlığı ve bu yerleşimin Roma ve Bizans döneminde de “*Laranda*” adıyla anılması ve Türk döneminde de şehrin “*Larende*” ismini alması, şehrin isminin Hititlerden günümüze kadar ulaştığını gösterir²². Bölgede bir yerleşimin varolduğu, Larende'nin Üçkuyular Köyü'nde, Mihaliç Tepesi'nde, Kızıldağ ve Hamza bölgelerinde yapılan kazılar sonucunda bulunan Hititlerden kalma, kabartma ve yazılarla kanıtlanmıştır²³.

Roma Dönemi'nde de Larende, “*Lykaonia*” adıyla bilinen ayrı bir vilayet merkezi olmuştur. Bizans Dönemi'nde tarım ve hayvancılık yönünden önemli bir potansiyele sahip olması ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunmasına bağlı olarak gelişen Larende, yerleşimin ve nüfusun gün geçtikçe arttığı bir yer haline gelmiştir. Osmanlı Dönemi arşiv belgelerine baktığımızda, Larende'ye bağlı, isimleri Türkçe olmayan birçok köyün varlığıyla karşılaşırız. Bu gibi isimlere sahip

²² Gümüşçü, a.g.e, s. 32.

²³ Nurcan Denктаş, **Dünden Bugüne Karaman Tarihi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1992 s. 10.

70 civarında köyün varlığı, bu köylerin büyük çoğunluğunun Roma-Bizans Dönemleri'nde kurulmuş olduğunu gösterir²⁴.

Eski çağlardan beri Anadolu'da hüküm süren farklı medeniyetlerin önemli bir şehri olma özelliğini taşımış Larende şehri, Anadolu'nun Türk-İslam egemenliğine girmesiyle Türk-İslam medeniyeti etkisi altında kalmıştır²⁵. Selçuklular Dönemi'nde yaşanan Haçlı Seferleri sürecinde; Selçuklu, Bizans, Danişment ve Ermeniler arasında el değiştiren Larende²⁶, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla, Anadolu Selçukluları'nın başkenti Konya'ya yakın olan, önemli yollar üzerinde bulunan, tarım ve hayvancılık potansiyeline bağlı olarak hızla gelişen bir şehir olmuştur.

Karamanoğulları Dönemi, Larende şehrinin sosyal ve ekonomik yönden en parlak dönemi olmuştur. Larende; Karamanoğulları'nın başkenti olmuş, şehirde büyük bir yapılaşma dönemi yaşanmıştır; camiler, medreseler, hamamlar, çeşmeler inşa edilmiştir. Tarım alanlarının fazla olması, verimli topraklar, meraların genişliği Larende Şehri'nin ve çevresinin zenginlik kaynakları olmuştur²⁷. Bu dönemde Larende'yi ziyaret eden ünlü seyyah İbn-i Batuta da Larende için “ *Konya'dan çıktık ard arda sıralanan bahçeleri ve güv suları ile ünlenen Larende'ye doğru yola koyulduk.*” der²⁸. Önemli ticaret yollarının üzerinde bulunan bölge, Larende şehrinin ekonomik olarak gelişmesinde büyük rol oynamıştır. “Konya-Larende-Ereğli” yolu,

²⁴ Erayda, Durayda, Sıdırva, İvrala, Somsa, İlistra, Davgandos, Mandason, Fenarek v.b gibi. Bkz. TT no. 40, 63, 455, 387, 415 ve TK no. 104.

²⁵ Gümüşçü, **a.g.e.**, s. 34-36.

²⁶ J.H. Kramers, “Karaman”, **İA**, Cilt 6, MEB, Ankara, 1997 s. 309-310.

²⁷ Gümüşçü, **a.g.e.**, s. 39.

²⁸ **İbn-i Batuta Seyahatnamesi**, s. 413.

“Larende-Mut-Silifke” yolu önemli ticaret yollarıdır. Larende-Mut-Silifke yolu üzerindeki Sertavul Hanı ile Kozak Hanı’nın o dönemlerde inşa edilmesi ve bu yolun sonundaki Silifke’nin, Larende şehrinin denize açıldığı kapı olması dışarı ile deniz ticareti ulaşımını sağlayan bu yolun önemini vurgular²⁹.

Uzun bir dönem Larende’ye hakim olan Karamanlılar, bu ticaret yolları sayesinde ekonomik olarak güçlenmişlerdir. Bu ticaret yollarını kontrolleri altında bulunan Karamanlılar, Ceneviz ve Kıbrıs tacirlerinden aldıkları vergilerden ve Silifke, Anamur ve Manavgat limanlarından aldıkları gümrük resimlerinden yıllarca önemli gelirler etmişlerdir³⁰.

Larende ve çevresinde uzun süre hakimiyet kuran, Osmanlılar’ın hakimiyetlerine son vermek için uzun yıllar uğraştığı Karamanlılar’ın, uzun süre tarih sahnesinde kalmaları biraz da başkentleri olan Larende’nin coğrafi konumuyla ilgili olduğu söylenebilir. Toroslar’ın kuzey eteklerinde kurulu olan Larende, düşman tehlikesi baş gösterdiğinde Toroslar’a kaçıp kurtulmak için uygun bir bölgededir. Karamanlılar da böyle bir tehlikeyle karşılaştıkları zaman Toroslar’a sığınmışlar, güçlerini tekrar topladıklarında yeniden saldırıya geçip hakimiyetlerini tekrar kazanmışlardır³¹.

Osmanlılarla uzunca bir süre mücadele eden Karamanlılar, Osmanlı tehdidine karşı Anadolu’daki çeşitli beyliklerle, Balkan devletleriyle, Venedik

²⁹ Gümüşçü, **a.g.e.**, s. 40.

³⁰ Şihabeddin Tekindağ, “Karamanlılar”, **İA**, Cilt 6, MEB, Eskişehir, 1997, s. 327.

³¹ Gümüşçü, **a.g.e.**, s. 68.

Cumhuriyetiyle, Haçlı kuvvetleriyle ittifaklar yapmışlardır. Yaptıkları bu ittifaklar bir sonuç getirmemiş, 1460'larda başlayan Osmanlı akınları sonucunda 1475'te Karamanoğulları Beyliği ve Larende Osmanlılar'ın eline geçmiştir³².

2- LARENDE: BİR OSMANLI ŞEHİRİ

Bu bölümde öncelikle bir Osmanlı şehri olarak Larende'nin fiziksel görünümünü daha sonra da şehir yönetimi ve şehir yönetimindeki görevliler hakkında bilgi verilecektir.

a. Şehrin Fiziki Yapısı

Osmanlı şehirleriyle ilgili yapılan çalışmaların önemli bir bölümünü etkisi altına alan Fransız kent araştırmaları okulunda kentin, *Uzayda yer kaplayan, içinde bir varlık olarak taşıdığı karakter vurgulanır*. Bu okula göre kent, *art bölgesine ve diğer kentlere yollar ağıyla ve deniz yoluyla bağlanmaktadır*. Bu bağlamda kentler, devleti kaplayan bir şebekenin düğüm noktaları olarak görülürler³³. Dolayısıyla şehirlerin oluşumunda coğrafi ve topografik etmenlerin etkisi büyüktür.

Günümüzde il olan Karaman (Larende); Konya, İçel ve Antalya illerinin arasında yer alır. Şehir merkezi, Orta Toroslar'ın kuzey eteğindedir. Tarih içinde ise

³² İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt 2, TTK, Ankara, 1998, s.87-108.

³³ Suraiya Faroqhi, Krizler ve Değişim, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, Cilt 2, Ed. Halil İnalçık, Donald Quataert, Eren Yayınları, İstanbul, 2004, s. 702.

Larende; Kuzeyinde Konya, güneyinde Mut ve Ermenek, batısında Bozkır, doğusunda Sultaniye ve Ereğli kazâlarının bulunduğu bir şehirdir³⁴.

Larende; Orta Anadolu'nun, geniş ve tekdüze yerçekimleri özelliklerinin bulunduğu bir kısımda, Konya Bölümü'nde hem bölgenin hem de bölümün güneye uzanmış kısmındadır. Şehrin güneyindeki Sertavul geçidini başlangıç olarak kabul ettiğimiz zaman, doğudaki dağlar “Güneybatı- Kuzeydoğu” doğrultusunda batıdaki dağlar ise doğudakilerin tersine “ Kuzeybatı-Güneydoğu” doğrultusunda uzanırlar. Toros Dağları, Larende şehrinin güney kısmında alçalarak bir plato görünümü almışlarsa da doğu ve batı yönlerine gidildikçe yükselerek dağ görünümünü alırlar. Bu durumu ile Larende, Konya-Ereğli ovaları ile Toroslar'ın arasında bulunan Karadağ volkanik kütesinin kesintiye uğrattığı ova ile güneyde Toroslar'ın alçalmasıyla oluşan platolar arasında, verimli topraklar üzerinde bulunmaktadır³⁵. Doğu-batı yönünde uzanan bu toprakların doğuya doğru, hafif meyiller ile açılan bölümünde sazlıklar ve bataklıklar oluşmuştur³⁶. Larende şehrini, batıda Hacıbaba Dağı, doğuda Musa, Yülek ve Çavdarlı tepeleri ve Kuzeyde Karadağ yükselteleri çevreler. Şehir, su kaynakları yönünden zengindir. Göksu, İbrala deresi, Dumanözü deresi ve Deli çay şehrin sınırları içindeki başlıca akarsuları oluştururken; şehrin doğusundaki Çavuş, kuzeydoğusundaki Süleyman hacı gölleri şehrin diğer su kaynaklarıdır³⁷.

³⁴ Sapançalı H. Hüseyin, **Karaman Ahval-i İctimaiyye, Coğrafiye ve Tarihçesi**, Yayımlayan İbrahim Güler, TTK, Ankara, 1993, s. 24.

³⁵ Gümüşçü, **a.g.e.**, s. 15-16

³⁶ Denктаş, **a.g.e.**, s. 1. Sapançalı H. Hüseyin, eserinde, oluşan bu bataklıklar yüzünden sıtma hastalığının Larende ve çevresinde yoğun olarak yaşandığından bahseder. Bkz. Sapançalı H. Hüseyin, **a.g.e.** s. 74.

³⁷ Denктаş, **a.g.e.**, s. 1.

b. Şehrin Genel Görünümü

Osmanlı şehirleri, kendisini etkileyen şehir tiplerinin bir sentezini oluşturarak kendine özgü bir şehir modeli yaratmış ve Osmanlı şehirinde şehir planı daha da zenginleşmiş, eski yapıların yanına yenileri eklenmiştir. Ayrıca dinsel, sosyal ve ekonomik hayatın şehre bir yansıması olan imaretler, zaviyeler, bedestenler şehirlerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır³⁸

1648 yılında Larende'ye gelen Evliya Çelebi, seyahatnamesinde şehri 3 kat kalenin çevirdiğinden bahseder. Ünlü seyyah; iç kalenin dörtgen şeklinde ve 8 kulesi olduğundan, kalenin etrafında derin bir hendek bulunduğundan, iç kaleyi saran ve 40 kulesi olan bir orta hisar ile şehri genel olarak çevreleyen bir dış surdan bahseder. Evliya Çelebi, şehrin mahallelerinin bu dış surun içinde olduğundan bahsettikten sonra bu dış surun 9 kapısı olduğunu belirtir. Bu kapılar şunlardır:

Kible yönünde: Emildenli, İmaret ve Tekke kapıları.

Doğu yönünde: Seki Çeşme, Şam kapıları.

Batı yönünde: Kör Soğuk, Parmak kapıları.

Güney yönünde: Toplar, Emir Ahmet kapıları.

Ayrıca şehrin bütün dükkanlarının geniş bir çarşı üzerinde bulunduğunu ve 470 dükkamı olduğunu belirtir³⁹.

³⁸ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri", **Birinci Uluslar arası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi**, Ed. Halil İnalçık, Osman Okyar, Ankara, 1980, s. 105-106.

³⁹ Evliya Çelebi de İbn-i Batuta gibi şehrin bağ, bahçe ve sularının meşhurluğundan söz eder. Evliya Çelebi, **Seyahatname**, Cilt 9, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966, s. 130-131.

Evliya Çelebi, Larende şehrini betimlerken aslında genel olarak, klasik bir Osmanlı şehrinin fiziksel özelliklerini anlatmaktadır. Osmanlı şehri fiziki olarak üç genel kısma ayrılır. Bunlardan ilki, şehrin en yüksek ve korunması en kolay yerine inşa edilmiş olan hisardır. İkincisi, hisarın altında, şehrin büyüüp gelişmesiyle birlikte meydana gelen surdur. Halkın yaşadığı, çarşı ve pazar gibi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği yerler bu surun içindedir. Üçüncü kısım ise şehrin büyümesinden sonra şehrin dışında ortaya çıkan varoşlardır⁴⁰. Araştırma konumuz olan Larende şehrinin fiziki yapısı, Osmanlı şehrinin karakteristik özellikleri olan bu üç kısmın, Larende şehri bağlamında açıklanması yoluyla incelenecektir.

Şehrin ilk bölümü olan hisar, diğer bir deyişle iç kaledir. Larende Kalesi'nin tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Şehrin tarihinden bahsettiğimiz bölümde anlattıklarımıza göre kalenin, eski çağlardan beri varolduğu düşünülebilir. Kalenin, Osmanlılardan önce, Selçuklu sultanı Melikşah tarafından 12. yüzyılda bir tamirat geçirdiği bilinmektedir⁴¹. Osmanlı fethi sırasında kale büyük tahribata uğramıştır. Osmanlılar, fetihden hemen sonra stratejik açıdan önemli gördükleri kaleleri onardıkları gibi Larende kalesini de onarmışlar ve eski haline getirmişlerdir⁴².

Osmanlı şehrinde hisar, Orta Asya Türk şehirlerinin özelliklerini içinde barındırmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere eski Türk şehirlerinde, şehrin ortasındaki iç kale nasıl bir yönetim bölgesi olarak karşımıza çıkıyorsa, Osmanlı

⁴⁰ Halil İnalçık, Bülent Arı, "Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalçık'ın Çalışmaları", Türk Şehir Tarihi, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, İstanbul, 2005, s. 33.

⁴¹ Gümüşçü, **a.g.e.**, s.77.

⁴² Halil İnalçık, "Osmanlı Fetih Methodları I", çev. Tahir Sümbül, **Yeni Forum**, İstanbul, 1991, s. 22.

şehrinde de aynı özelliklerle karşımıza çıkmaktadır⁴³. Osmanlı şehrinde hisar veya diğer tabirle iç kale; devlete ait belgelerin, vergi olarak halktan toplanan paranın, tüccarların mallarının saklandığı, kale dizdarının ve taşradaki kapıkulu askerlerinin genellikle yaşadıkları yerdi. Tehlikeli zamanlarda ise şehir yerleşikleri için bir sığınak vazifesi görürdü⁴⁴. Şehrin ambarı da hisar içinde kale burçlarının bodrum katlarında bulunurdu⁴⁵. Larende Kalesi'nde yakın tarihimizde ilginç bir şekilde keşfedilen bir ambarın varlığı, İ. H. Konyalı'nın eserinde verdiği bilgilerden anlaşılıyor⁴⁶. Ayrıca suçluların hapsedildiği zindan da kalede bulunurdu⁴⁷.

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yazdıklarından Larende şehrinin bir kapısı bulunan iç kale, iki kapısı bulunan orta kale (Hisar) ve 9 kapısı bulunan, şehri çevreleyen dış kale adı verilen iç içe geçmiş 3 surdan oluştuğunu anlamaktayız. Osman Gümüüşçü, çalışmasında, şehri çevreleyen üçüncü bir surun varlığını ispatlayacak bir bilgi bulunmadığından dolayı şehrin iki surdan ibaret olduğunu

⁴³ Özer Ergenç, **Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 60.

⁴⁴ Özer Ergenç, **XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa**, TTK, Ankara, 2006, s. 23.

⁴⁵ Temmuz ortaları 1606 (Evâsıt-ı R. Aher 1015) tarihli bir belgede, 1015 yılının bedel-i sürsatı olan Karaman Kalesi'nde saklı olan arpanın ordu-yu hümâyûna gönderilmesi emredilmektedir. KŞS. 293, s. 58/15.

⁴⁶ Larende kalesinde bulunan bir burcun bodrumuna muhafızlarının ekmek ihtiyacını karşılamak için vakti zamanında depolanan darı, burcun o dönemde yıkılmasıyla ve darının yıkıntılarının altında kalmasıyla varlığı unutulmuştur. Karamanlılar'ın anlattıklarına göre 1930'ların başında burcun önlerinde yıkıntılar arasında kuşlar ve tavuklar bol yem bulmaya başlamıştır. Bu burcun dışarıya açılan mazgal şeklinde, vaktiyle hurda taşlarla ve harçla kapatılan bir deliği vardır. Zamanla bu taşlarda bir gevşeme ve ayrılma olmuş ve sonunda delik açılmıştır. Deliğin açılmasıyla kale duvarının önu harman yeri gibi darı ile dolmuş, duyanlar çuvallarla bu darıyı evlerine taşımışlardır. Kaymakamlık ve belediye başkanlığı, olayı haber aldıktan sonra yağma önlenmiş, darıdan kalanlar İstanbul'a gönderilerek belediye adına satılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi**, Baha Matbaası, İstanbul, 1967, s. 176-177.

⁴⁷ Ocak sonları 1629 (Evâhir-i Safer 1039) tarihli belgede Larende Kalesi'nde mahbus olan suçluların mübaşir Mehmet Ağa'ya teslimi ve gönderilmesi emredilmiştir. KŞS. 293, s. 310/3.

yazar ve Evliya Çelebi'nin anlattığı üçüncü surun celali saldırılarının başlamasıyla birlikte yapılmış olabileceğinden bahseder⁴⁸.

İncelediğimiz sicillerden ve diğer kaynaklardan çıkardığımız bilgiler doğrultusunda Evliya Çelebi'nin bahsettiği bu üçüncü surun, Osman Gümüşçü'nün incelediği dönem olan 16. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olabileceğini düşünmekteyiz⁴⁹. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde iç kaleyi çevresindeki bölgeyi de içine alan bir anlatımla betimlemiş olmalıdır. Çünkü iç kaleyi anlatırken 46 hanenin ve bir caminin varlığından bahsetmektedir⁵⁰. Larende Kalesi'nin içine, 46 ev ve bir caminin sığması mümkün gözükmemektedir (Bkz. Resim 1). Bu 46 hane ve bir cami ile beraber Larende Kalesi, Evliya Çelebi'nin anlatımıyla etrafı ikinci bir kale ile çevrilmiş bir alanı kapsamaktadır. Kalenin de içinde bulunduğu bu alan arşiv belgelerinde adı geçen Hisar Mahallesi veya Tahte'l-Kal'a Mahallesi'dir. İncelediğimiz siciller bu tezi doğrular niteliktedir. Örneğin Haziran başları 1618 (Evâ'il-i C. Aher 1027) tarihli satışla ilgili bir belgede, Larende Hisarı dahilinde olan Orta Mescid vakfının mütevellisi Mustafa Efendi bin İbrahim, vakfın mülkü olan bir tarafı Hasan Beşe'nin evi, bir tarafı târık-ı 'âmm, bir tarafı hisar ve bir tarafı İhsan Efendi'nin evi ile mahdûd vakfa ait evi, harap olduğu ve tamir edilecek zaman

⁴⁸Bkz. Gümüşçü, a.g.e, s. 77-78.

⁴⁹ Şehri çevreleyen 3. sur 16. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan suhte ve levend isyanları sırasında yapılmış olmalıdır. Bu dönemde suhtelerin ve levendlerin saldırısına uğrayan Larende, bu saldırıları bastırması, suhte ve levendler, İç -İl sancağına çekilerek burayı işgal etmişlerdir. Bu süreçte İç-İl'den Larende'ye göçler yaşanmıştır (Bkz. 2. Bölüm, Göçler). Larende'ye göç edenlerin, Larende'nin korunaklı ve güvenli bir şehir olduğunu düşünerek şehre göç etmiş olmaları muhtemeldir. Ayrıca şehirdeki 3. surun 1618 yılından önce yapıldığı sicillerde varolan bir vakfın gelirlerinin yazıldığı vakfiye belgesiyle anlaşılmıştır. Belgede vakfa ait senede 580 akçe ile kirada olan bir dükkanın yeri tarif edilirken *der kurb-ı Hisâr-ı Cedîd* diye belirtilmektedir. KŞS. 278, s. 40/1.

⁵⁰ “*Kal'a dizdarı burada oturur, içinde küçük toprak dam örtülü 46 evden ve câmiden başka bir şey yoktur.*” Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Cilt 9, s. 130.

bulunmadığından 4000 akçeye İhsan Efendi'ye satmaktadır⁵¹. Belgede geçen “ *bir taraftı târik-ı ‘âmm*” cümlesi evin önünden bir yolun geçtiğini anlamamıza yardımcı olur. Larende Kalesi, bir yapı olma özelliğini taşıdığından içinden “*târik-ı ‘âmm*” diye tabir edilen bir yolun geçtiğini söylemek mümkün değildir. Ayrıca belgenin başında belirtildiği gibi Larende Hisarı içinde olan bir evin satış işlemlerinde, tasvir edilirken “*bir taraftı Hisâr ile mahdûd*” gibi bir cümlenin kurulması da anlamsızdır. Belgenin başında “*Larende Hisârı dâhilinde*” denilmesinin sebebi, iç kaleyi ve çevresindeki mahalleyi kapsayan ikinci bir surun varlığıdır. Belgede bahsedilen mescide de Orta Mescid denmesinin sebebi mescidin orta hisar dahilinde olmasından kaynaklanmaktadır. Evliya Çelebi eğer 46 haneyle birlikte bir camiden bahsediyorsa bahsettiği cami bu olmalıdır. Çünkü iç kalenin içinde bir cami olduğu da bilgilerimiz dahilindedir⁵². Ayrıca sicillerde hisar dahilinde bulunan El-hac Mustafa adında bir camiden daha bahsedilmektedir⁵³. Diğer bir belgede ise ikinci sur ile iç kale arasında kalan bölge, *içeri şehir* diye tabir edilmiştir. Aralık sonları 1618 (Evâhir-i Z. Hicce 1027) tarihli kira anlaşmazlığıyla ilgili bu belgede anlaşmazlığa sebep olan arsanın yeri “*Hisâr yakınında içeri şehirde bulunan cenûben Hankah Vakfı, şimâlen târik-ı ‘âmm, şarken Mahmud yerleri ile mahdûd olan arsanın içinde olan bir bâb buğday değirmen, iki bâb dükkân...*” diye tarif edilmiştir. Burada hisar yakınında diye tarif edilen yer, iç kale yakınlarında bir yer olmalıdır. Bu belgede kullanılan “*içeri şehir*” tabiri, bize bu yerleşimin şehirdeki genel yerleşmelerin dışında, iç kaleden sonra varolan ikinci bir sur arasında

⁵¹ KŞS. 278, s.7/4.

⁵² Konyalı, a.g.e, s. 304.

⁵³ KŞS. 278, s. 9/2. Bu cami daha sonraları Larende kadılığı yapacak olan El-hac Mustafa'nın oğlu Pir Ahmet Bey'in adıyla anılacak ve restorasyon geçirerek günümüze kadar ulaşacaktır. D. Ali Gülcan, **Karaman Mahalle, Kasaba ve Köyleri Tarihçesi**, Yayımlayan M. Yavuzarslan, Karaman, 1989, s. 16.

kaldığını kanıtlar⁵⁴. Şehrin bu iç şehir diye tabir edildiği kısmında yani Hisar mahallesinde, genelde şehir yönetiminde etkin konumda bulunan yönetici sınıfı, askeriler ve şehir yönetiminde sözü geçen, varlıklı ayan ve eşraf zümresi yaşardı.

RESİM 1: Larende Kalesi ve Hisar Mahallesi'nin Kuşbakışı Görünümü⁵⁵

İkinci surun, birinci surda olduğu gibi çevresi hendekle çevriliydi. Her iki kale kapısının önünde ağaçtan yapılmış köprüler vardı. Bunlar gündüz hendek üzerine kurulur, akşam da içeri çekilirdi. İkinci kalenin birçok kesimi ve hendeğin kimi yerleri 20. yüzyılın ilk yarısına kadar varlığını korumuşlardır⁵⁶. Larende Kalesi'nin, Mayıs ortaları 1618 ve Kasım sonları 1629 yıllarında 11 yıl arayla tamir gördüğünü sicillerden anlamaktayız⁵⁷. Bu yıllar Anadolu'da celali saldırılarının yaşandığı ve yönetimden bazı kişilerin adamlarının halka korku saldığı yıllardır.

⁵⁴ KŞS. 278, S.30/1.

⁵⁵ Resim, www.larende.com adlı siteden alınmıştır.

⁵⁶ Gülcan, a.g.e, s.17.

⁵⁷ KŞS. 278, s.34/6. KŞS. 293, s.305/1.

Kalelerin tamiratları, kaleyi bu saldırılara karşı daha iyi tahkim etmek için yapılmış olmalıdır. Nitekim incelediğimiz belgelerde rastladığımız, kalenin ilk tamirat yılı olan 1618 yılı dolaylarında, Larende ve çevresinde celali saldırılarına ait bir vaka ile karşılaşmaktayız. Aralık-Ocak ayları 1618 (H. Muharrem 1028) tarihinde şehir dışına ticaret yapmak için giden Hasan ve Hüseyin kardeşlerin celali saldırılarına maruz kalarak alıkonulduğunu ve soyulduğunu görmekteyiz⁵⁸. Kalenin ikinci tamiratu ise Karaman Beylerbeyi, mütesellimi, subaşı ve adamlarının Larende şehrine gelerek halktan usulsüz yere vergi topladıkları ve halka zulüm ettikleri yıllarda olmuştur. Bu olaylarla ilgili 85 numaralı mühimme defterinde kayıtlar mevcuttur⁵⁹.

Hisardan sonra şehrin diğer bölümü; halkın yaşadığı, çarşı ve pazar gibi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği, üçüncü bir sur ile çevrelenen bölümdür. Şehrin bu kısmı, halkın yaşadığı yerler olan mahalleler ile ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği çarşı ve pazarlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Osmanlı şehrinde mahalle; birbirini tanıyan, birbirinden sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan toplulukların yaşadıkları yerlerdir. Diğer bir ifadeyle aynı mescide giden, cemaatin aileleriyle birlikte yerleştikleri şehir kesimidir. Fakat Osmanlı şehrinde bu cemaatler, yukarıda İslam şehri anlatırken belirttiğimiz gibi birbirlerinden ayrı, sosyal ilişkilerde birbirlerine kapalı bir hayat sürmezler. Bunun nedeni, merkezi bir imparatorluğun kuvvetli otoritesi ve genel güvenliğin sağlanması için alınan tedbirlerin, bu bağlamda yaratılan kurumların işlevlerini iyi

⁵⁸ KŞS. 278, s. 31/6.

⁵⁹ Bkz. **85 Numaralı Mühimme Defteri**, s.94/153, s. 377/622, s. 387/638.

yerine getirmesidir. Osmanlı şehrinde mahalle; içinde yaşayanların, kendilerini bir savunma alanı olmaktan çıkmış; şehirde yaşayan, farklı cemaatlerden, farklı dinlerden insanların birbirleriyle rahat bir şekilde sosyal ve ekonomik ilişkilere girdiği yerler olmuştur⁶⁰. Sicillerimizde de bununla ilgili belgelere rastlamak mümkündür. Aralık ortaları 1606 (Evâsıt-ı Şa'bân 1015) tarihli bir belgede mahalle-i zımmiyânda vefat eden Mehmet bin Abdülkerim Çelebi'nin oğlu Yusuf'a 10 akçe nafaka bağlanıyor. Mehmet'in gayr-i müslim mahallesinde vefat etmesi; Müslümanların, gayr-i müslimlerin mahallesine girip çıktıklarını ve sosyal ilişkilerde bulduklarını gösterir niteliktedir⁶¹. Eylül ortaları 1647 (Evâsıt-ı Şa'bân 1057) tarihli bir belgede ise, Karaman Beylerbeyi olan Ahmet Paşa'nın, hırsızlık yapan Abdünnebi ve suç ortakları Şeyh Ali ve Yorgo adlı zımmiyi, Larendे voyvodası olan Nuri Beşe'den talep ettiğini görüyoruz⁶². Bu belgede Müslümanların gayr-i müslimlerle, beraber olup suç işlemek amacıyla çete kurabildiklerini görüyoruz. Nisan ortaları 1646 (Evâsıt-ı R. Evvel 1056) tarihli bir belgede ise Larendе'den Miravez adlı Ermeni ile tüccar taifesinden iki İranlı'nın, ortak ticaret yaptıklarını öğreniyoruz⁶³. Bu belge de bize farklı dinlerden insanların şehir içinde ekonomik ilişkilerde ortaklık yaptığını gösterir. Belgelerden de anlaşıldığı üzere Osmanlı şehrinde daha önceki İslam şehirlerinde olduğu gibi; şehirde yaşayan, farklı etnik ve dinsel gruplar arasındaki kapalılık ortadan kalkmıştır.

Mahallede yaşayan insanların tümü birbirlerine karşılıklı kefildir. Aynı mahallede yaşayan insanlar, birbirlerini tanıyan ve birbirlerine karşı sorumluluğu

⁶⁰ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle" 'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı 4, İstanbul, 1984, s. 69-70.

⁶¹ KŞS. 293, s. 51/16.

⁶² KŞS. 280, s. 10/1.

⁶³ KŞS. 279, s. 24/11.

olan kişilerdir. Mahalle içinde yaşanan her tür olayda, olayın failinin bulunamadığı durumlarda birbirlerine karşı sorumlu tutulmuşlardır. Bu şekilde vergilerin eksiksiz toplanması ve şehir içinde genel asayiş ve güvenliğin sağlanması amaçlanmıştır⁶⁴. Mahalle halkının birbirlerine karşı olan bu kefillik ve sorumluluğuna Larende sicillerindeki belgelerde de rastlıyoruz. Ağustos başları 1627 (Evâ'il-i Z. Hicce 1036) tarihli bir belgede, İç-İl Sancağı'na tabi olan Eynesi köyünden Yusuf bin El-hac Ali ve diğer köy ahalisi, Larende, Hoca Mahmut Mahallesi'nde yaşayan Himran bin Mustafa'nın, kendi köylerine kayıtlı olmasına rağmen vermesi gereken, avâız ve divâniye vergilerini vermediğini söylüyorlar. Himran ise babasının 30 yıl önce adı geçen köyü terk ettiğini ve Larende Hoca Mahmut Mahallesi'ne yerleştiklerini, o zamandan beri mahalle ahalisiyle beraber vergilerini verdiğini söylüyor. Mahallede yaşayan kişilere sorulduğunda, Himran'ın 30 yıldır bu mahallede yaşadığını ve mahalle ahalisiyle beraber her türlü vergiyi verdiğini söyleyip, Himran'ı doğruluyorlar. Davalılar da bu taleplerinden men ediliyor⁶⁵. Görüldüğü gibi davacı köy ahalisi, vergi konusunda nasıl birbirlerinden sorumlu olarak Himran'ı dava etmişlerse, mahalle ahalisi de Himran'a kefil olmuştur. Mart ortaları 1646 (Evâsıt-ı Muharrem 1056) tarihli diğer bir belgede Hoca Mahmut Mahallesi'nden Banu bint Hüseyin vekili olan kocası Cafer aracılığıyla mahkemeye başvurarak, 20 gün önce mahalledeki Seki Hamamı'ndayken sim kuşağını kaybettiğini ve kuşağı Ayşe adlı hatunun çaldığından şüphelendiğini belirtir. Banu'nun eşi ve vekili Cafer de Ayşe'nin nasıl bir insan olduğunun mahalle ahalisinden sorulmasını talep eder. Mahallede yaşayan kişiler de Ayşe'nin iyi bir insan olduğunu böyle bir şey

⁶⁴ Ergenç, a.g.m, s. 73.

⁶⁵ KŞS. 289, s. 72/4.

yapmayacağını söylemesiyle Ayşe, kendisine isnat edilen suçtan kurtulur⁶⁶. Subaşı ve adamları da mahalle içinde şüpheli gördükleri kişinin “*keyfiyyet-i halinin*” mahalle halkından sorulmasını talep edebiliyorlardı. Şubat sonları 1646 (Evâhir-i Muharrem 1056) tarihli belgede, Larende subaşısı Mehmet Ağa’nın kethüdası Es-seyyid İsmail, Alişahne Mahallesi sakinlerinden Es-seyyid Süleyman Çelebi bin Abdülhey’in, beş gün önce kapısının önüne katran sürüldüğünü⁶⁷, bu yüzden Es-seyyid Süleman Çelebi ve eşinin mahalle ahalisinden nasıl insanlar olduğunun sorulmasını talep ediyor. Mahalle ahalisinden kişiler de bu insanların iyi, kendi halinde insanlar olduklarına dair kefil oluyorlar⁶⁸.

Mahallede bulunan en önemli kurum avâriz akçesi vakfıydı. Bu kurum mahallede yaşayan kişilerin birlikte karşılaması gereken giderlerin toplanması için oluşturulmuş bir fon olma özelliği taşıyordu. Ayrıca burada biriken paradan ihtiyaç sahiplerine borç verilmesi veya nafaka bağlanması gibi durumlarda da yararlanıldığı için bir çeşit sosyal dayanışma fonu niteliği de vardı. Örneğin Nisan sonları 1607 (Evâhir-i Z.Hicce 1015) tarihli bir belgede Ahmet bin El-hac Receb’in, Ammi Hoca Mahallesi’nin avâriz akçesi vakfından 3000 akçe borç aldığını öğreniyoruz⁶⁹. Yine Nisan ortaları 1607 tarihli bir belgede de Servi bint Osman adlı hatunun kocasının başka bir yere gitmesi ve nafakaya ihtiyacı olması sebebiyle mahalenin avâriz akçesinden günlük 8 akçe nafaka bağlandığını görüyoruz⁷⁰. Bu ortak gereksinimler için toplanan para mahallede bulunan ev sayısına göre hanelere ayrılarak

⁶⁶ KŞS. 279, s. 26/3.

⁶⁷ Katran çalmak veya katran sürmek, kişiyi kötölemek, iyi bir insan olmadığını açığa çıkarmak anlamına geliyordu.

⁶⁸ KŞS. 279, s. 25/1.

⁶⁹ KŞS. 293, s. 62/4.

⁷⁰ KŞS. 293, s. 65/10.

toplanmaktaydı. Bazen de hayır olsun diye maddi durumu olan kişiler bu avâriz vakıflarına taşınır veya taşınmaz mallarını vakfedebiliyorlardı. Örneğin Eylül sonrası 1618 (Evâhir-i Ramazân 1027) tarihli bir belgeden Çavuş Şa'bân bin İsmail Çelebi'nin İdemud Mahallesi'ndeki annesi Rabia'dan kalan bir kısım yeri mahalle avâriz vakfına bağışladığını görmekteyiz⁷¹. Avâriz akçesi vakıflarının yönetimi için her mahalledeki vakfa birer müteveli atanıyordu⁷². Ayrıca Aralık sonları 1646 (Evâhir-i Z.Ka'ade 1056) tarihli; çeşme, mescid ve avâriz akçelerine müteveli atanması konulu bir belgeden avâriz vakfının mahallenin mescid, cami, çeşme gibi yapılarının bakım ve onarımlarını da sağladığını öğreniyoruz⁷³. Avâriz vakfının adından da anlaşılacağı üzere tekâlif-i örfiyye ve avâriz-ı divâniyye diye tabir edilen, başlangıçta olağan üstü durumlarda alınan daha sonra sürekli hale gelen vergilerin ödenmesi için oluşan bir fon niteliği de taşıyordu. Avâriz vakfında toplanan paralarla bu ödemeler gerçekleştiriliyordu. Bu vergiler şehir veya köydeki re'âyânın avâriz hanelerine ayrılmasıyla alınıyordu. Örneğin 3 veya 5 kişi, 1 avâriz hanesi kabul ediliyor, mahalleli veya köylü bu vergiyi vakıfta olan paradan ödüyordu⁷⁴. Vakıftaki paranın yeterli olmadığı durumlarda avâriz hanesi hesabı yapılarak bu vergiler ödeniyordu⁷⁵.

Avâriz vakıflarından başka şehirlerde çeşitli hizmetlerin karşılanması için birçok vakıf kurulmuştu. Genel olarak şehrin bütününe ilgilendiren; cami, okul, kitaplık, hastane, han, çeşmeler, sebiller, imaretler, şehrin su ihtiyacı, mezarlıklar ve

⁷¹ KŞŞ. 278, s.18/4.

⁷² KŞŞ. 279, s. 9/3, KŞŞ. 279, s. 28/11.

⁷³ KŞŞ. 279, s. 28/11.

⁷⁴ 1642 (1051-1052) tarihinde yapılan Karaman Eyaleti mufassal avâriz tahririne göre Larend'e'deki her 14 kişi, 1 avâriz hanesi olarak kabul edilmiştir. MAD. 3074, s. 5.

⁷⁵ Ergenç, **a.g.m.**, s. 74-76.

bunların bakımı vakıflar kanalıyla yapıyordu⁷⁶. Vakıflar genellikle hibe edilen tarlalar, bağlar, bahçeler, değirmenler, dükkanlar veya bağış olarak yapılan paralarla gelir elde ediyorlardı. Bu hibeleri veya bağışları yapan kişiler, karşılığında ölmüş akrabaları ve kendileri için dua edilmesini isterlerdi⁷⁷. Hibe edilen yerler, vakfın mütevellisi tarafından kiraya verilir, bu kiralardan vakıf gelir elde ederdi. Örneğin Şubat başları 1607 (Evâ'il-i Şevval 1015) tarihinde, Ahi Osman Mahallesi'ndeki mescidin vakfının mütevellisi olan El-hac Halim vakfın mahallede bulunan 1 kıt'a yerini senelik 50 akçeye Musa Bey bin El-hac Yarlu'ya kiralamıştır⁷⁸. Yine Mart başları 1608 (Evâ'il-i Z. Ka'ade 1015) tarihli bir belgede Siyahser Mahallesi mescidi vakfının mütevellisi olan Mustafa Çelebi bin İshak Çelebi'nin, vakfa ait harap olan boyahane dükkanını günlüğü 2 akçeden, 3 yılda bir sözleşme yenilemek şartıyla 90 yıllığına Hasan Bey bin İbrahim'e kiraladığını görüyoruz⁷⁹. Görüldüğü üzere bir mahallenin camisi, imamın yönetiminde istek üzerine gerçekleştirilen hizmetlerle gelirlerini arttırma şansına sahip oluyordu⁸⁰. Diğer bir yandan sözleşme yenilemek şartıyla uzun yıllar karşılığında kiraya verilen bu tarz dükkanların çoğu vakıf malıydı. Uzun yıllar karşılığında kiraladıkları bu dükkanlar üzerinde kiracılar, miras bırakacakları bir tasarruf hakkı elde ediyorlardı⁸¹.

⁷⁶ Kuban, **a.g.m.**, s. 67.

⁷⁷ Örneğin Eylül sonları 1618 (Evâhir-i Ramazân 1027) tarihli bir belgede, Çavuş Şa'bân bin İsmail Çelebi, İnce yer diye bilinen yerdeki 7 dönüm tarlasını Pazar-ı galle-i köhne mahallesindeki Akbasan mescidi vakfına hibe etmiş ve karşılığında mescid imamından kendisi ve akrabaları için dua etmesini istemiştir. KŞS. 278, s. 18/4. Temmuz ortaları 1618 (Evâsıt-ı Recep 1027) tarihli diğer bir belgede ise Larende kadısı olan Es-seyyid Ahmet Efendi Alişahne mahallesinde bulunan Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin annesinin türbesi vakfına 1350 akçe bağış yapıp karşılığında vakfın imamından kendisi ve peygamberlerin ruhu için her gün sabah namazından sonra Yasin okunmasını istemiştir. KŞS. 278, s. 11/3.

⁷⁸ KŞS. 293, s. 46/6.

⁷⁹ KŞS. 293, s. 45/8.

⁸⁰ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 37.

⁸¹ Suraiya Faroqhi, **Krizler ve Değişim**, s. 701.

Mahallelerden sonra şehrin ikinci kısmındaki diğer bir bölge ise ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği çarşı ve pazar bölümüdür. Çarşı ve Pazarla ilgili ayrıntılı bilgi çalışmamızın 3. bölümünde verilecektir.

Şehrin üçüncü kısmı, şehri çevreleyen surun dışında oluşan varoş diye tabir edebileceğimiz mahalle veya mahallelerdir. Larende şehrinde de şehri çevreleyen surun dışında, İdemud adında bir mahalle vardır. Bu mahallenin, şehri çevreleyen surun dışında olduğunu incelediğimiz sicillerde görmekteyiz. Sicillerdeki alım-satım belgelerinde İdemud Mahallesi'ndeki alınan veya satılan yerlerin nerde bulunduğu tarif edilirken genelde ev ve binadan çok; bağ, bahçe, tarla, dere, mevzi ve “..... yeri” gibi terimler kullanılmaktadır. Bu gibi terimler bize İdemud Mahallesi'nin, şehrin içindeki bir yerleşim yerinden çok, sur dışında, İbn-i Batuta ve Evliya Çelebi'nin de seyahatnamelerinde bahsettikleri, bağ, bahçe, tarla ve şehrin çevresinden geçen dereler, çaylar arasında oluşmuş bir varoş mahallesi olduğunu göstermektedir. Örneğin 6 Ağustos 1606 (1 R. Aher 1015) tarihli bir belgede İdemud Mahalesi'nden Osman bin Mustafa mahalle yakınında, bir tarafı dere, bir tarafı Hacı Ahmed Oğlu yeri, bir tarafı vakf yeri, bir tarafı Ahmed'in elinde olan vakf yerini Mehmet Beşe bin Abdi'ye 3700 akçeye satmıştır⁸². Temmuz sonları 1618 (Evâhir-i Recep 1027) tarihli bir belgede ise Çavuş Şa'bân bin İsmail Çelebi'nin İdemud Mahallesi'ndeki bir tarafı kır yeri, bir tarafı Osman Ağa yeri ve iki tarafı târik- 1 'âmm olan 5 dönüm yerini vakfettiğini görüyoruz⁸³. Ekim ortaları 1646 (Evâsıt-ı Ramazân 1056) tarihli diğer bir belgede ise Osman Çelebi'nin

⁸² KŞS. 293, s. 59/11.

⁸³ KŞS. 278, s. 18/4.

İdemud Mahallesi'nde İnceyer diye bilinen yeri vakfettiğini görüyoruz⁸⁴. Ayrıca Osman Gümüşçü de eserinde, Larende ve çevresinde yaptığı araştırmalar sonucunda oluşturduğu, Larende şehri mahalleleri haritasında İdemud Mahallesi'ni şehri çevreleyen surun dışında göstermiştir⁸⁵.

İdemud Mahallesi'nden başka şehrin dışında çoğu vakıf malı olan tarlalar, bağlar, bahçeler, değirmenler bulunmaktadır. Bu yerler, belgelerde tarif edilirken genellikle halk arasında çeşitli isimlerle anılan bölge adları veya “*şehir sınırında vâki*” tabiri kullanılmıştır⁸⁶.

c- Şehrin Yönetimi

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun temel yönetim birimi sancaktı. Sancakların birleşmesinden Beylerbeyilik (Eyalet) oluşurdu. Eyalet merkezinin olduğu sancak “*Paşa Sancağı*” diye bilinirdi ve doğrudan beylerbeyinin yönetimi altında bulunurdu. Sancaklar da “*Subaşılık*” diye bilinen küçük yönetim birimlerinin bir araya gelmesinden oluşurdu⁸⁷.

Larende, 1475 yılında Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra ilk tahrîri yapılmış ve bu tahrîrde Larende ve çevresindeki bölge, Karaman Eyaleti olarak adlandırılarak Osmanlı'nın Anadolu'daki yeni eyaleti olmuştur. Yapılan ilk tahrîrle

⁸⁴ KŞS. 279, s. 16/4.

⁸⁵ Gümüşçü, **a.g.e.**, s. 93.

⁸⁶ Örneğin “*Sosma demekle mar'uf derenin yanında....*” , “*Çayır yeri diye bilinen mevziye sınır....*” KŞS. 279, s. 22/6. “*Şehir sınırında vâki'.....*” KŞS. 293, s. 7/4.

⁸⁷ Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 108-122.

beraber Gedik Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı döneminde bir evkaf defteri de hazırlanmıştır⁸⁸. Yapılan ilk tahrîrde Karaman Eyaleti 11 sancağa bölünmüştür⁸⁹ Larende Şehri sancak merkezi konumundadır. Daha sonra II. Bâyezid döneminde yapılan tahrîrde Kayseri ve İç-il sancakları da Karaman Eyaleti'ne bağlanmıştır⁹⁰. Karaman Eyaleti'nin, 17. yüzyıl başlarında yazılan (H.1018/ M.1609) Ayni Ali'nin eserinde 7 sancağa düşürüldüğünü görüyoruz⁹¹. Larende fethedildikten sonraki yıllarda muhtemelen II. Bâyezid zamanında bir kâza merkezine dönüştürülmüştür. 1530' da yapılan tahrîrde Larende, defterde “*Livâ-i Larende*” olarak kaydedilmesine rağmen “*Sancaklıktan bozulmuştur, Konya Sancağı sipahileri ile eşülür.*” derkenarı Larende'nin kazâ merkezine dönüştürülerek Karaman Eyaleti'nin merkezi, yani paşa sancağı olan Konya sancağına bağlandığını gösterir⁹².

Osmanlı padişahları taşrada bir bölgenin idaresi için bölgeye iki yetkili atamışlardır. Biri, askeri sınıftan gelen ve padişahın yürütme yetkisini elinde bulunduran beydir (Beylerbeyi, Sancakbeyi), diğeri ise ulema sınıfından olan padişahın yargı yetkisini elinde bulunduran kadıdır. Bey, kadının hükmü olmadan hiçbir karar verme yetkisine sahip olmadığı gibi kadı da beyin gücüne dayanmadan hükmünü uygulayamaz. Kadı, kimsenin etkisi altında kalmadan bağımsız olarak hüküm verir ve doğrudan padişaktan emir alır, ona arzda bulunurdu. Bu güçler

⁸⁸ Konyalı, **a.g.e.**, s. 100.

⁸⁹ Bu sancaklar; Konya, Larende, Seydişehir, Beyşehir, Akşehir, Ilgın, Niğde, Ürgüp, Ereğli, Aksaray, Koçhisar. Denктаş, **a.g.e.**, s. 61

⁹⁰ M. Akif Erdoğan, “Karaman Vilayetinin İdari Taksimatı”, **Osmanlı Araştırmaları**,XII, İstanbul,1992, s. 426.

⁹¹ Ayni Ali, **Kâvânin-i Al-i Osmân der hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Dîvân**, İstanbul, ?, s. 15. Ayrıca Metin Kunt'un Sancaktan Eyalet adlı eserinde, ekler bölümünde arşivlerden yararlanarak gösterdiği, 1632-1641 tarihli sancak listesinde Karaman Eyaleti'nin, daha sonraki yıllarda da 7 sancak olarak varlığını sürdürdüğünü anlamaktayız. Metin Kunt, **Sancaktan Eyalet 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1978, s.188.

⁹² **387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530)**, BOA, Ankara, 1996, s.2.

ayrılığı, klasik dönem boyunca taşrada adil bir yönetim mekanizmasını ve merkezi otoritenin devamlılığını sağlamıştır, ayrıca bu iki yetkili, merkezi otoritenin bozulmaması için birbirlerini denetleyici mekanizmalar olmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, taşradaki bu iki büyük görevlinin denetiminde bulunan idari-adli yönetimin ve hizmetlerin yerine getirilmesi için iki farklı yola başvurulmuştur⁹³. Birinci yol, Osmanlı yönetiminin bel kemiğini oluşturan Tımar Sistemi'dir. Tımar Sistemi'nde; has, tımar, zeamet adı altında farklı büyüklükteki dirliklere ayrılmış bölgelerin gelirleri, bölgeye gönderilen görevlilerin yaptıkları hizmetler karşılığında, kendi hesaplarına kullanılmak üzere bir maaş biçiminde bu görevlilere mahallinde tahsis olunmuştu. Bu sayede taşradaki hizmetlerin düzgün bir biçimde yürütülmesi ve istendiğinde savaşa hazır olabilecek bir ordunun teşkili sağlanıyordu. Ayrıca devlet, bu görevlilere merkezi hazineden nakit olarak maaş ödemekten ve imparatorluğun dört bir yanından aynî olarak tahsil edilen vergilerin, merkeze taşınması ve nakdîye dönüştürülmesi gibi zahmetli işlemlerden de kurtuluyordu⁹⁴

İkinci yol ise Tımar Sistemi'nin sağlayamadığı, devletin nakit ihtiyacını karşılamak için uygulanan İltizâm Sistemi'dir. Merkeze bağlı olan bürokrasinin ve merkezin emrinde bulunan düzenli ordunun (Kapıkulu Ocakları) maaşlarının ödenmesi için Tımar Sistemi'nden yararlanılamayacağından, bazı vergilerin nakden alınması ve merkezi hazineye ulaştırılması gerekiyordu. İltizam Sistemi'nde devlet

⁹³ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler", **VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt 2, TTK, Ankara, 1981, s.1267.

⁹⁴ Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 28.

içerik ve mekan itibarı ile birbirine yakın bir veya birkaç vergi kaynağını birleştirerek, bu kaynakların yıllık nakdi gelirini belirlemekte ve mukatâ'alar oluşturarak iltizâm usulü ile vergilerin tahsil yetkisini, belirlenen bedel karşılığında “*Mültezim*” adı verilen kişiye devretmekteydi. Bu sayede devletin ihtiyacı olan nakit para karşılanıyordu⁹⁵. İltizâm Sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyıldan itibaren merkezi otoritesinin zayıflamasına neden olmuştur. 17. yüzyılda devletin maliyesi hızla artan masrafların ve bunun sonucunda ortaya çıkan nakit ihtiyacını karşılamak için gelirlerinin çoğunu, mukatâ'aya dönüştürerek iltizâm usulü ile bir mültezime vererek nakit para elde etmeye çalışmıştır⁹⁶. Bu dönemde padişaha ait vergi gelirleri dışında da çeşitli devlet kademelerindeki devlet görevlileri de has ve zeametlerine bağlı kimi gelir kaynaklarını iltizâm usulü ile bir mültezime çeşitli şartlar altında vermeye başlamışlardır. Bu da devlet maliyesinde yaşanan nakit sıkıntısının sadece devlet gelirleriyle sınırlı olmadığını göstermektedir.

İltizâmı alan bu mültezimler kendilerine verilen bu iltizâmları aynı yolla bir başka kişiye havale etmekteydiler. Çünkü genel olarak maddi durumları iyi olan bu kişiler farklı bölgelerde bir veya birden fazla mukatâ'ayı tasarrufları altına aldıkları için⁹⁷ ve bu mukatâ'aların başında durmaları mümkün olmadığından dolayı devreye mukatâ'aların bulunduğu yerlerde yaşayan ve vekil olarak görevlendirilen kişiler girmeyordu. Bu suretle merkeze ya da yüksek dereceden bir görevliye ait olan bir

⁹⁵ Mehmet Genç, “Osmanlı Maliyesinde Malikane Sistemi”, **Türk İktisat Tarihi Semineri Bildirileri**, Ankara, 1973, s. 2-3.

⁹⁶ Eftal Şükrü Batmaz, “İltizâm Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 18, Sayı 29, DTCF, Ankara, 1996.

⁹⁷ Örneğin, 6 Temmuz 1629 (15 Z. Ka'ade 1038) tarihli; Karaman Beylerbeyi, İç-il Sancak Beyi ve İç-il Sancağı kadılarına gönderilen bir fermândan, İç-il Sancağında; Ermenek nahiyesi ve Silifke nahiyesine bağlı bazı karyelerin zeametlerini tasarruf edenlerin, Larende sakinlerinden Ahmet Çavuş, Abdülbaki Çavuş ve Hüseyin Çavuş olduğunu anlamaktayız. KŞS. 293, s. 305/4.

yetki, onlar adına vekilleri ve sıkça görüldüğü üzere vekillerinin vekilleri tarafından kullanılır olmuştur⁹⁸

Bu konuyla ilgili araştırdığımız sicillerde çeşitli belgeler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi, 15 Kasım 1606 (Evâsıt-ı Receb 1015) tarihlidir, Eski-İl kazâsına tabi Yarımca adlı köyün iltizâmını elinde bulunduran vezir-i a'zâm voyvodası Fazlullah Bey, vekili olarak atadığı Mustafa Çavuş aracılığıyla, mültezimi olduğu, Yarımca köyünün mahsulatı olan 500 keyl buğdayı aynı köyden Murtaza bin Durmuş ve Seyyid Yakub bin Cafer adlı kişilere iltizâma verip, 500 keyl buğdayın 100 keylini vekili aracılığı ile teslim alıyor⁹⁹. Yine aynı Fazlullah Bey, Aralık başları 1606 (Evâ'il-i Şa'bân 1015) tarihli bir belgede bu sefer de vekili Mushî Çavuş aracılığıyla elinde bulundurduğu ; Larende, Madenşehir Köyü'nün iltizâmının 800 keyl buğday mahsûlâtını ber vech-i maktu' Hasan Beşe bin Abdullah ve İshak Beşe bin Sinan'a iltizâm olarak verip, 800 keyl buğdayın 590 keylini vekili aracılıyla teslim alıyor¹⁰⁰. Görüldüğü üzere farklı yerlerde iltizâma sahip olan bir mültezim, iltizâmına sahip olduğu bölgelerde kendine vekil olarak kişiler seçtiği gibi, tasarrufu altında olan bir yeri başka bir mültezime de vermekte özgürdü. Bu vekiller ve vekillerin vekilleri genelde şehrin askeri kesiminden veya tanınmış zengin kişileri ve din adamlarından oluşuyordu. Bu kişiler eşraf ve ayan olarak tanımlanıyordu. Yukarda incelediğimiz belgelerde de vekillik verilen veya iltizâm alan kişilerin; “Çavuş”, “Beşe”, “Bey”, “Çelebi” gibi lakaplarla anıldığını

⁹⁸ Ergenç, Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliği..., s. 1268.

⁹⁹ KŞS. 293, s. 56/2.

¹⁰⁰ KŞS. 293, s. 53/19.

görüyoruz¹⁰¹. Ayrıca devlet ile re'âyâ arasında, hem re'âyânın temsilcisi hem de devlet emirlerinin re'âyâyâ ulaşmasında ve bu emirlerin uygulanmasında yardımcı olan bu kişiler aynı zamanda büyük vakıfların mütevellileri¹⁰² ve mahalle teşkilatının liderleri, önde gelen isimleri olmuşlardır. Şehirde bulunan bu kişilerden biri şehir kethüdası olarak görevlendirilmekte ve şehir yönetimi ile re'âyâ arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde aktif rol oynamaktaydı. Aynı zamanda bu kişilerin arzu veya tanıklığı herhangi bir görevlinin atanmasında sosyal ve ekonomik hayatı ilgilendiren kimi işlerin yapılmasında büyük önem taşıyordu¹⁰³. İncelediğimiz belgeler, bu kişilerin şehir yönetiminde ve şehir yaşamındaki etkisini göstermektedir. 30 Eylül 1606 (27 C.Evvel 1015) tarihli belgede, Larende Şehri'nin ileri gelenlerinden olan ayan ve eşraftan; El-hac Musa, El-hac Ömer, El-hac Ahmet, Yusuf Beşe, İsmail Çelebi, Ahi Mehmet, Hacı Hasan, Derviş Çelebi ve yanındakiler mahkemeye gelerek, Karaman Vilayeti dahilinde celali hareketlerini duyduklarını ve buna önlem olarak Mehmet Çelebi adlı kişinin muhafız olmasını talep etmişlerdir¹⁰⁴. Diğer bir belge ise 15 Kasım 1647 (Evâsıt-ı Şevval 1057) tarihlidir; Larende, Külhan mahallesinden; Hüseyin Çelebi bin Eyüb, Osman Çelebi bin Ali ve yanındakiler, mahallerinde bulunan avârız vakfının ve mescid vakfının bir mütevellisi olmadığından zayi ve telef olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını, bu sebeple vakıflara bir mütevellî seçilmesinin şart olduğunu söylüyorlar ve Mehmed bin Abdurrahman adlı kişinin mütevellî olarak tayin edilmesini talep ediyorlar. Bu

¹⁰¹ Eylül sonları 1647 (Evâhir-i Şa'bân 1057) tarihli belgede voyvoda Nuri **Beşe**'nin vekilinin **Çelebi** oğlu **Seyyid** Hüseyin ve 15 Temmuz 1646 (Evâsıt-ı R. Aher 1056) tarihli belgede mukâta'a emini Rahim **Çavuş**'un vekilinin Said **Çelebi** bin Mehmet olduğunu görüyoruz. Bkz. KŞS. 280, s. 11/2 ve KŞS. 279, s.22/5.

¹⁰² 2 Aralık 1606 (1 Şa'bân 1015) tarihli belgede, Kımık köyünden Şah **Bey** bin Nasuh, Merhum Nasuh Bey Medresesi mütevellisi Abdülmümin **Efendiden** medrese-i mezbure vakfına ait olan köyün 1015 senesi mahsulatı olan 8 keyl buğdayı iltizâmına alıyor. KŞS. 293, s. 54/18.

¹⁰³ Ergenç, Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliği... , s.1269-1270.

¹⁰⁴ KŞS. 293, s. 63/2.

talepleri kabul ediliyor ve Mehmed bin Abdurrahman, vakıflara mütevellî olarak tayin ediliyor¹⁰⁵.

i. Kadı

Şehir yönetiminde yargı organının başında kadılar bulunur. İlimiye sınıfına mensup olan kadılar, kendi kazâ dairelerinde mahkeme kararlarına, ceza, arazi intikali ve vergi sahasında, şer'i ve örfî kanunların uygulanmasında hüküm sahibidirler¹⁰⁶.

Kadılar, medrese eğitimi görüp, icazet alanlardan tayin edilirdi. Müderris olmak istemeyip, kadı olmak isteyenler doğrudan kazâ kadılıklarından birine tayin edildiği gibi bir müddet müderrislik yapıp sonradan kadı olmak isteyenler de müderrislik derecelerine göre kâza, sancak veya eyaletlerden birine kadı olarak gönderilirdi¹⁰⁷. Kadılar, kadılık görevine “*müddet-i örfî*” dediğimiz bir yıllık ve bir yıllık da uzatmalı olarak ancak iki seneliğine yollanıyorlardı. Kadıların başka bir kadılığa atanmadan önce de İstanbul'da bir yıl mülâzemette beklemeleri gerekiyordu¹⁰⁸.

Yukarıda da kısaca bahsettiğimiz gibi kadılar öncelikle kazânın yargı işlerinden sorumluydular. Halk arasında yaşanan her çeşit davayı çözüme ulaştırıp hüküm verirlerdi. Kadılar, ayrıca evlilik, köle azat etme, alım-satım, kira gibi

¹⁰⁵ KŞS. 279, s. 14/1.

¹⁰⁶ Halil İnalçık, “Mahkeme”, **İA**, Cilt 7, MEB, Eskişehir, 1997, s. 149-150.

¹⁰⁷ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı**, TTK, Ankara, 1988, s. 83.

¹⁰⁸ Akdağ, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 70.

bugünkü noterlerin gerçekleştirdiği işlemleri de yaparlardı. Kâza bölgelerinden imparatorluk ordusuna asker göndermek, donanmaya kürekçi toplamak, bölgelerinden geçen ordunun ihtiyaçlarını karşılamak kadıların görevleri arasındaydı. Ayrıca kadı, pazardaki malların fiyatlarının belirlenmesinde de söz sahibiydi¹⁰⁹. Kadı, bu görevleri bir yargı kuruluşunun başı olarak icra ediyordu. Bu yargı kuruluşu mahkemeydi ve mahkeme, kadı ve emrinde bulunan; mülâzim, kâtip ve muhızırlardan oluşan bir heyetti. Mahkemelere “*meclis-i şer*” veya “*mahfil-i kâza*” deniyordu. Mahkemeler çoğu zaman kadının yaşadığı yer ile aynı yerde bulunuyordu¹¹⁰. İncelediğimiz belgelerden mahkemelerin 24 saat açık olduğunu ve günün her vaktinde halkın dava talebiyle mahkemeye başvurabildiğini anlamaktayız. Örneğin, 5 Eylül 1618 (15 Ramazân 1027) tarihli bir davada, davacı Alişahne Mahallesi’nden olan Abdülhey Çelebi bin Seydi, gece mahkemeye gelip, davalı Hasan bin Hacı Veli’nin teravîh namazından sonra evini gasp ettiğini söylüyor. Davalı Hasan’ın bu suçu inkar etmesiyle mahkemede bulunan şahitler, davacı Abdülhey Çelebi’yi doğruluyor. Daha sonra mahalle ahalisinden mahkemeye gelen kişiler Hasan’ın herkese zulm ve te’addi ettiğini söylüyorlar. Hasan suçlu bulunuyor¹¹¹. Belgeden de anlaşıldığı gibi gecenin herhangi bir vaktinde halk mahkemeye dava talebiyle başvurabiliyordu. Ayrıca bu belgeden diğer anlaşılması gereken bir nokta mahkemedeki davaların halka açık olarak yapıldığıdır. Şahitlerin davacı leyhine şahitlik etmelerinden sonra mahkemeye gelen mahalle sakinleri de ayrı olarak davalı hakkında şikayetlerini bildirmişlerdir.

¹⁰⁹ Colin Imber, **Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı’da Hukuk**, çev. Murtaza Bedir, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004, s. 11.

¹¹⁰ Ergenç, **Ankara ve Konya**, s. 84.

¹¹¹ KŞS. 278, s. 16/1.

Kadı, yargı organının başı olmasının yanında başında bulunduğu kazâ dairesi bir yönetim birimi olduğundan. yönetici sıfatı ile de görevler üstlenir. Kadı ile beraber taşradaki yönetimi üstlenen ehl-i örf, kadının denetimi altındadır. Merkezden yapılan her türlü ehl-i örf dair atama kadıya bildirilirdi. Bu atamaların gerçekleşmesi ve atanan kişilere itaat edilmesi kadı tarafından sağlanırdı. Kadı, bu atanma belgelerini sicile kaydettirir ve atamalarda bir karışıklık ve anlaşmazlık çıktığı zaman olay kadı tarafından merkeze bildirilerek sorunun çözümü sağlanırdı. Örneğin 20 Şubat 1645 (23 Z.Hicce 1054) tarihinde Larende'de vâki' Hoca ve Defterdaran mukatâ'aları'nın iltizâmını berâtla alan dergah-ı 'âli çavuşlarından İbrahim, Larende'ye vardığında, Hoca Hasları Mukatâ'ası'nın başka biri (İsim belirtilmemiş) tarafından tasarruf edildiğini görüyor ve aralarında tartışma yaşanıyor. Kadı durumu merkeze bildirdikten sonra merkezden Şubat sonları 1645 (Evâhir-i Z. Hicce 1054) gelen mektupta, İbrahim Çavuş ve diğer kişinin temessükatları ile Hazine-i Karaman'a gönderilmesi ve temessükatlarına bakıldıktan sonra sorunun çözülmesi emrediliyor¹¹².

Kadılar, ayrıca şehirdeki görevlilerin tayinlerinde ve azillerinde etkin bir rol oynamaktaydılar. 5 Ekim 1618 (15 Şevval 1027) merkezden gönderilen bir belgeden Larende kadısının, Sekizçeşme Mahallesi'ndeki Ketenci Zaviyesi'nin şeyhi olan Halil adlı kişiden, aynı zamanda Davgandos Köyü'nün imam ve hatibi olduğu ve zaviyenin hizmetlerini yerine getirememesine rağmen zaviye vakfının mahsulunu tasarruf ettiği için şikayetçi oluyor ve yerine Es-seyyid Mehmet'in atanmasını talep ediyor. Merkez de bu talebini kabul ederek Es-seyyid Mehmet'i zaviyeye şeyh

¹¹² KŞS. 279, s. 3/7, KŞS. 279, s. 3/1.

olarak tayin ediyor¹¹³. Ekim başları 1618 (Evâ'il-i Şevval 1027) tarihli diğer bir belgede ise Larende kadısı, Larende'deki ehl-i hiref şeyhinin sorumsuz bir insan olduğundan şikayet ederek azledilip yerine Seyyid Mehmet adlı kişinin atanmasını talep ediyor. Merkez, bu talebini kabul ederek Seyyid Mehmet'i ehl-i hiref şeyhi olarak tayin ediyor¹¹⁴.

Kadılar, ayrıca avâız vergilerinin toplanmasından, savaş zamanında ordunun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için merkezden talep edilen, hububat, bargir, kürekçi v.s gibi şeylerin de temin edilmesinden sorumluydular. Kadının, bu göreviyle ilgili olarak sicillerden çeşitli örnekler gösterebiliriz. 20 Ağustos 1606 (15. R. Aher 1015) tarihli Larende kadısına gönderilen mektupta, 1015 senesine ait bedel-i sürsat olarak Karaman Kal'asında bulunan arpanın ordu-yu hümâyûna gönderilmesi emredilmektedir¹¹⁵. Ocak başları 1618 (Evâ'il-i Muharrem 1027) tarihli bir belgede ise Larende kazâsına dışardan gelerek kışlayanlardan resm-i duhâniye ve resm-i kışlak vergilerinin toplanılıp, merkezden gönderilen kişiye teslim edilmesi emredilmiştir¹¹⁶. Aralık sonları 1645'te (Evâhir-i Şevval 1055) Girit Seferi esnasında gönderilen bir mektupta ise, Larende'de bulunan 165 avâız hanesinin her birinden işe yarar bir kürekçi alınması ve her bir haneden 10 akçe toplanması emredilmektedir¹¹⁷.

Kadıya muhakeme görevinde yardım eden, kadının bulunmadığı veya duruşmaları yapmak için kendisinin gidemediği yerlere giden kişiler, kadıların vekili

¹¹³ KŞS. 278, s. 38/5.

¹¹⁴ KŞS. 278, s. 38/2.

¹¹⁵ KŞS. 293, s. 58/15.

¹¹⁶ KŞS. 293, s. 157/2.

¹¹⁷ KŞS. 279, s. 2/3.

olan naiblerdir¹¹⁸. İlmiye sınıfına mensup olan bu kişiler ya niyabet göreviyle kadının yanında bulunur ya da kâzaya bağlı nahiyelerde otururlardı¹¹⁹.

ii. Subaşı

Larende şehri, incelediğimiz dönemde bir nahiyeye merkezi durumundaydı ve şehir yönetiminde yürütme organının başında “*Subaşı*” diye adlandırılan bir yönetici bulunuyordu. Önceleri merkez tarafından atanan bu kişiler daha sonra sancak beyleri tarafından atanmışlardır. Bu kişiler, şehirdeki asayiş ve düzeni korur, kadının emrinde ve kontrolünde görevlerini icra ederlerdi¹²⁰. Subaşılık, sadece şehre özgü bir yürütme organı değildi. Sancak sınırları dahilinde kalan topraklar iç içe bölünmüş, bir yanda kazâ daireleri bulunurken diğer yanda sancak, subaşılıklara ayrılmıştı¹²¹. Sancak beyi, sancak sınırları dahilindeki subaşılıklardan her birine kendi adamlarından birini atamaktaydı. Bu arada en kalabalık yer olan şehirler için de subaşı görevlendirilmekteydi¹²². Ayrıca çeşitli sebeplerden dolayı başka bir sancağa göç etmek zorunda kalan, ancak hala göçtüğü sancağa kayıtlı olan re’âyânın da yönetimini, re’âyânın göç ettiği sancağın, sancakbeyinin gönderdiği subaşılar tarafından yürütüyordu. Örneğin, 16 Şubat 1619 (1 R. Evvel 1028) tarihli İç-İl

¹¹⁸ Akdağ, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 70.

¹¹⁹ Ergenç, **Ankara ve Konya**, s. 84. Örneğin, Eylül başları 1618 (Evâ’il-i Ramazân 1027) tarihine ait bir belgede Göderegözü köyüne cinayet sebebiyle duruşmayı görmesi için naib Abdünnebi’nin gönderildiğini görüyoruz. KŞS. 278, s. 15/3. Ayrıca bkz. KŞS. 293, s.57/7, KŞS. 279, s. 15/1.

¹²⁰ Akdağ, **a.g.e.**, Cilt. 2, Barış Yayınları, Ankara, 1999, s. 64.

¹²¹ Araştırdığımız dönemde yani 17. yüzyılın ilk yarısında, Larende’deki subaşılığın, Larende ve Gaferiyad kadılıklarını içine aldığı sicillerden öğrenmekteyiz. Kasım başları 1618 (Evâ’il-i Z. Hicce 1027) tarihli Larende ve Gaferiyad kadılıklarına gönderilen bir atama mektubundan, “ Taht-ı kazâlarımızda vâki’ olub Larende subaşılığına tabi’ kurâlar ve ahâlilerine..... kıdvetü’l- emâsil ve’l a’ yân Ağazâde Kamer Ağa subaşı nasb olunub.....” bu bilgiyi çıkarabiliyoruz. KŞS. 278, s. 30/2. Ayrıca Bkz. KŞS. 278, s. 34/7, KŞS. 278, s. 39/6, KŞS. 278, s. 44/1, KŞS. 280, s. 4/4.

¹²² Şubat başları 1646 (Evâ’il-i Muharrem 1056) tarihinde sancak merkezinden, Larende kadısına gönderilen berâtta, nahiyeye-i mezbur subaşılığına 1056 Muharreminin guresinden üç ay tamamına değin Mehmed Efendi’nin nasb olduğu belirtiliyor. KŞS. 279, s. 4/11. Ayrıca Bkz. KŞS. 278, s. 45/6, KŞS. 279, s. 7/2, KŞS. 279, s. 12/3, KŞS. 280, s. 13/2.

sancakbeyi tarafından, Larende kadısına gönderilen bir belgede, daha önce sancakları dahilinde vukû' bulan celali saldırılarından dolayı Larende'ye göçen İç-İl re'âyâsının, hukûk ve rüsûmlarının cem' ve tahsili için H. 1027 Z. Ka'ade'sinin 26'sından (15 Kasım 1618) üç ay tamamına kadar dergah-ı âli yeniçerilerinden Mustafa Beşe'nin gönderildiği bildirilmektedir¹²³.

Subaşılının tayin işlemi, sancakbeyinin durumu kadıya bir mektupla bildirmesinden ve bu mektubun sicile kaydedilmesinden sonra gerçekleşirdi. Subaşılının görev süreleri sınırlandırılmıştı. Araştırmamızın konusunu oluşturan Larende Şehri'ndeki subaşılık görev süresinin 2 ve 3 ayla sınırlı olduğu incelediğimiz sicillerden anlaşılmaktadır¹²⁴. Subaşılının görevlerini başlıca iki madde halinde inceleyebiliriz. Birincisi, bâd-i havâ ismiyle toplanan; cürm ü cinayet, niyâbet, resm-i arûsâne vergilerinin toplanması gibi mali bir görevdir¹²⁵. Bu vergiler, kendilerine bir gelir kaynağı sağlamaları açısından subaşı ve sancakbeyi arasında paylaşılırdı.

Subaşılının ikinci görevi ise şeriattaki “*emr bi'l- ma'rûf nehy ani'l münker*” hususu ile ilgilidir. Bu esasa göre İslâm halifesi, yönettiği toplumun sahip olduğu ahlâki değerlerini geleneklerini korumakla ve buna bağlı olarak da topluma zarar veren, toplumu rahatsız eden davranışları önlemekle yükümlüdür. Bu yükümlülük

¹²³ KŞS. 278, s. 42/2.

¹²⁴ 28 Mart 1618 (1. R. Aher 1027) tarihli belgede subaşılığına atanan Hüseyin Ağa'nın 1 R. Aher 1027'den, C. Aher'in guresine kadar yani 2 ay görev yapacağı belirtiliyor. KŞS. 278, s.45/6. Diğer bir örnek için bkz. Dipnot 46.

¹²⁵ Bu birinci maddede bahsettiğimiz görev, genelde sancak merkezinden gönderilen her subaşı atama mektubunda belirtilmiştir. Örnek vermek istersek, 26 Nisan 1618 (1 C. Evvel 1027) tarihli bir atama mektubunda, subaşılık görevine dergâh-ı 'âli çavuşlarından Ömer Çavuşun atandığı, subaşılık görevine başladığı zaman, eskiden olageldiği üzere cürm ü cinayet, resm-i arûsâne ve sair bâd-i havânın ahz ettirilmesi emredilmiştir. KŞS. 278, s.34/7.

kadılar tarafından yerine getirilir. Ancak kadının hükmünü yerine getiren de bir ehl-i örf mensubu olan subaşdır. Subaş, genel güvenlik ve düzen ile ilgili kadı hükümlerini uygular. Subaşının, bu ikinci görevinin içeriğini biraz daha açarak ve incelediğimiz sicillerden örnekler vererek sıralayabiliriz.

Subaş, merkezden gelen emirlerin ve kadı tarafından verilen hükümlerin uygulanmasını sağlar. Subaşının bu göreviyle alakalı Larende şehri sicillerinde çeşitli belgeler mevcuttur. 25 Kasım 1646 (16 Şevval 1056) tarihli Larende kadısına gönderilen bir emirde, Larende kazâsında sakin olan K r Kılıçcı adlı kişinin bir iki kıt'a erle nizâ' yaptığıının duyulması  zerine Recep Aĝa'nın gönderildiği ve bu kişilerin subaş tarafından yakalanıp, Recep Aĝa'ya verilmesi ve Konya efendisine teslimi emredilmektedir¹²⁶. Yine 26 Kasım 1645 (7 Şevval 1055) tarihli, Dirbeyan adlı karye re'âyâsının Şikayeti  zerine Larende subaşlarına gönderilen başka bir emirde, Dirbeyan karyesi re'âyâsının 10 yıldan beri Ereğlide hane ve menzil bargirlerine kayıtlı olmalarına rağmen bazı subaşların usulsüz olarak kendilerinden haraç aldıkları konusuna değinilmiş ve usulsüz haraç alan subaşların uyarılması emredilmiřtir¹²⁷.

Subaş ve onun yardımında olan kişiler, Şehirde suç işlenmesini önlerler ve Şüpheli gördükleri kişileri tespit ederek bunları kadıya bildirirlerdi. Örneğin, Mart sonları 1946 (Evâhir-i Muharrem 1056) tarihli bir belgede, Larende subaşısı olan Mehmet Aĝa'nin kethüdası Es-seyyid İsmail, Alişahne mahallesi sakinlerinden Es-seyyid Süleyman elebi bin Abdülhey'in 5 gün evvel kapısının önüne katran

¹²⁶ KŞS. 279, s. 11/3.

¹²⁷ KŞS. 279, s. 2/1.

sürüldüğü gerekçesiyle, Süleyman Çelebi ve eşi Emine'nin nasıl insanlar olduklarının mahalle ahalisinden sorulmasını talep etmiştir. Mahalle ahalisinden sorguları alınan kişiler, adı geçen şahısların iyi insanlar olduklarına dair şahadet etmişlerdir ve adı geçen kişiler yargılanmaktan kurtulmuşlardır¹²⁸.

Subaşılar; yaralama, öldürme, hırsızlık, içki içme, taşkınlık gibi çeşitli suçları işleyenlerin yakalanmasını sağlar ve kadının verdiği hükümleri yerine getirirlerdi. 15 Mayıs 1646 (Evâsıt-ı R.Evvel 1056) tarihli bir belgede subaşı Yakup Ağa, Gönderegözü Köyü'nden Mustafa Şeyh adlı yeniçerinin hizmetkârı, Develi adlı kişinin küfürlü sözlerle çevresine rahatsızlık verdiğini duyunca kendisinin nasıl bir insan olduğunun köy ahalisinden sorulmasını talep ediyor. Köyde yaşayanlar böyle bir şey duymadıklarını fakat Develi'nin iyi bir adam olmadığını, sürekli şarap içtiğini söylüyorlar, böylelikle Develi, şarap içmekten suçlu bulunuyor¹²⁹. 15 Ekim 1645 (Evâsıt-ı Şa'bân 1055) tarihli bir belgede de Çoğlu adlı köy sakinlerinden Musa; subaşıya , küçük oğlu Mustafa'nın yaylak için gittiklerinde sırtını ateş yakıp öldüğünü fakat olası bir cinayetten şüphe ettiğini belirterek, keşif ve tahrîr yapılmasını talep ediyor. Subaşı tarafından Mevlana Mustafa ve Osman Bey tayin olup bölgeye gönderiliyor. Yapılan keşif sonucunda çocuğun öldürülmediği gerçekten yanarak öldüğü kanısına varılıyor¹³⁰. Yukarda anlatılan ve bu anlatılanlara dayanak olması için sicillerden verilen örneklerden anlaşıldığı üzere subaşılık kurumunun, ilk olarak bahsettiğimiz mali görevinin yanı sıra güvenlik ve huzuru sağlamada, suç işlenmesini engellemede mühim görevleri olan ve kadının

¹²⁸ KŞS. 279, s. 25/1.

¹²⁹ KŞS. 279, s. 33/10.

¹³⁰ KŞS. 279, s. 35/7.

hükümlerini yerine getirmesinde ona yardımcı olan bir kurum olduğunu anlaşılmaktadır¹³¹.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi subaşılar, bâd-i havâ adı altında alınan vergileri toplayarak sancakbeyi ile bu vergileri paylaşıyorlardı. Fakat bu durum, tımar sistemi içinde serbest olmayan tımar bölgeleri için geçerliydi. Padişah hasları, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, nişancı, defterdar, divan katipleri, çavuşlar, çeri-başları, subaşılar ve dizdarlar gibi yüksek kademedeki idare amirleri ile diğer memur ve askerlerin has ve zeametleri; idari ve mali bakımdan “*Serbest Tımar*” statüsündeydiler¹³². Beylerbeylerinin, sancakbeylerinin ve adamlarının serbest tımar diye tabir edilen bölgelere girmeleri Osmanlı kanunlarınca yasaklanmıştı. Bu yerlerin yönetimi ve güvenliği tımar sahipleri ve onlar tarafından atanan voyvodalar ve subaşılar tarafından sağlanıyordu¹³³. Serbest olmayan tımarlardaki cerimeleri ve bâd-i havâ adı altında toplanan vergileri tımar sahibi ile beraber sancakbeyi ve subaşı paylaşırken, serbest tımarlarda cerimeler ve bâd-i havâ adı altında toplanan vergilerin tamamını tımar sahibi alırdı¹³⁴.

Larende'nin araştırdığımız dönemde havâss-ı hümâyûna bağlı serbest tımarlardan olduğunu, incelediğimiz sicillerden anlamaktayız. 29 Haziran 1646 (15 C. Evvel 1056) tarihli bir belgede Karaman Eyaleti defterdarı ve Larende kadısı,

¹³¹ Ergenç, **Ankara ve Konya**, s. 69-71.

¹³² Barkan, “Tımar”, **İA**, s. 310.

¹³³ Halil İnalçık, “Adaletnameler”, **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet**, Eren Yayınları, İstanbul, 2000, s. 114.

¹³⁴ Örneğin Karaman Vilayeti Kanunnameleri'nde, resm-i gerdek ve arusane ile ilgili bölümde bu vergilerin “*Karaman'da serbest kayd olunan ze'amet ve tımârlardan ma'ada nısfı sipahiye ve nısf-ı aheri emirane deyü mir-i livaya hasıl olunmuşdur.*” diye hüküm vardır. Mehmet Akif Erdoğan, “Karaman Vilayeti Kanunnameleri”, **OTAM**, IV, Ankara, 1993, s. 478.

Larendede kazâsı re'âyâsının eskiden beri havâss-ı hümâyûndan olduğu, örfi ve şer'i vergilerini verirlerken, Karaman Eyaleti eski defterdarı olan Yakub'un, Larendede'nin damga, tevabi ve mirabiye-i Larendede mukatâ'alarını beylerbeyi hassı tayin edip, re'âyâyâ zulm ve te'addi ettiğini, bu sebeple muhasebe defterlerine bakılıp, senevi 65.000 akçe geliri olan Hatunsaray'ın ve 40.000 akçe geliri olan Emirviran'ın mukatâlarının beylerbeyi hassı olması, Larendede ve tevabi mukatâ'asının miriye ilhakını istemişlerdir. Merkez de isteklerini kabul etmiş, Larendede ve tevabi mukatâ'asının miriye ilhakını, Hatunsaray ve Emirviran mukatâ'alarının beylerbeyi hassı olmasını , ayrıca miriye ilhak olunan damga, bac, asiyab, boyahane, şem' hane, beytü'l-mal-ı nefsi-i Larendede mukatâ'alarının iltizâm-ı sabık üzere senevi 80.000 akçeye, mirabiye-i Larendede ve boyahane-i Larendede mukatâ'aları iltizâm-ı sabık üzere senevi 25.000 akçeye havâss-ı hümâyûna ilhak olunmasına hüküm vermiştir¹³⁵. Bu tarihten hemen sonra merkezden Larendede'ye voyvoda olarak atanan Abdülfettah Ağa'nın, 15 Haziran 1646 (Evâsıt-ı C.Evvel 1056) tarihli bir belgede görüldüğü üzere havâss-ı hümâyûn olan Larendede'nin mukâta'a gelirlerini toplamak ve bölgeyi denetimi altına almak için Larendede'ye ulaştığını görüyoruz¹³⁶. Yukarıdaki açıklamalardan ve dayanak gösterilen belgelerden anlaşıldığı üzere Larendede'nin yönetiminde, şehirdeki güvenliğin ve düzenin sağlanmasında sancakbeyinin yetkili olmadığını görmekteyiz. Bunun nedeni; şehrin, padişah hasları (Havâss-ı hümâyûn) dahilinde olmasıdır. İdari olarak Larendede, Konya sancağı dahilinde padişah haslarından olan serbest bir tıvardır. Yukarıda, "Subaşılık" kurumunu anlatırken bahsettiğimiz genel güvenlik hizmetleri ve kolluk görevleri için alınan bâd-i havâ adı altında toplanan cürm ü cinâyet, niyabet gibi vergiler,

¹³⁵ KŞS, 279, s. 7/8.

¹³⁶ KŞS. 279, s.19/4.

Larendede' de zeamet rüsûmu adı ile padişaha tahsis edilerek mukâta'a şeklinde iltizâm usulü ile merkezden bir görevliye verilmekteydi¹³⁷. Örneğin 9 Şubat 1646 (23 Z.Hicce 1055) tarihli; Kaş, Larendede, Bilviran ve Hatunsaray kadılarına gönderilen bir fermânda; Akşehir, Konya ve Aksaray sancaklarında bulunan; Ilgun, Kaş, Larendede, Bilviran, Hatunsaray, Kuriş ve Sahra nahiyelerinin ve tevabi haslarının, nişancı olan vezir Ahmet Paşa'ya tevcih olunduğunu, rüsûm-ı serbestiyenin ve sair mahsulâtın kendisine verilmesi emrediliyor¹³⁸.

iii. Yasakçı

Subaşından sonra şehrin asayiş ve düzeninden sorumlu diğer kişiler ise yasağlardır. Yasağlık kurumu, 16. yüzyılın sonlarında meydana getirilmiştir. 16. yüzyılın sonlarına gelene kadar ehl-i örf, kadı ile birlikte ülkenin düzenini sağlarken, 16. yüzyılın sonlarında baş gösteren asayiş bozukluğu, yol kesme, cinayet, gasp olaylarının fazlaşmasıyla, kapıkulu ordularından, ihtiyaç duyulan şehirlere yasağ adı altında görevliler atanmaya başlanmıştır. Yasağlar, subaşların idaresi altında şehrin asayişini ve güvenliği sağlamışlardır, ayrıca şehirde suç işleyen kişilerin yakalanıp mahkemeye getirilmeleri görevini de üstlenmişlerdir¹³⁹. Örneğin Eylül sonları 1618 (Evâ'il-i Ramazân 1027) tarihli bir belgede, Çeltik Mahallesi'nden Derviş Beşe bin İsmail, şarap içtikten sonra oğlu Eyüp ve kardeşinin oğlu Abid ile birlikte mahallede huzursuzluk çıkartmışlardır. Daha sonra Derviş

¹³⁷ Ergenç, **XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa**, s.141. Larendede, sicillerinde incelediğimiz belgelerde, "subaşı" teriminin yanı sıra "voyvoda", "efendi" gibi terimlerin de geçmesi ve "bi'l-cümle şer' ve'l-kanun *bu canibe* âid ve râci' mahsulâtın ve rüsûmatın ve bi'l-cümle cürm ü cinâyet ve bâd-i havânın gönderilmesi..." gibi cümlelerin olması, Larendede Şehri ve çevresinin serbest tumarlardan olduğunu gösterir. Bkz. KŞS. 279, s. 13/5, KŞS. 279, s. 6/11, KŞS. 280, s. 10/1, KŞS. 280, s. 12/1.

¹³⁸ KŞS. 279, s.6/6.

¹³⁹ Ergenç, **Ankara ve Konya**, s.72.

Beşe, Eyüp ve kardeşinin oğlu Abid'i de yanına alarak Abbas Mahallesi'nde yaşayan dergah-ı 'âli yeniçerilerinden Ramazân Çavuş'u öldürmeye gitmişlerdir. Yolda kendilerini önlemeye çalışan şehir zaimi Mehmet Çelebi'yi başından yaralamışlar ve kaçmışlardır. Yasakçı olan İbrahim Beşe suçluların mahkemeye getirilmesi için görevlendirilmiştir ancak suçlular bulunamamıştır¹⁴⁰. Ayrıca yasakçılar, şehirlere gelen yolları ve asayiş yönünden önemli sayılan bazı noktaları korumak, alım-satımı ve taşınmaları kısıtlanmış veya yasaklanmış maddelerin ticaretini engellemek ve bu maddeler üzerinde kanunsuzluk yapan kişilerin de kontrollerini yapmakla yükümlüdürler¹⁴¹. Yasakçılar ihtiyaç duyulduğunda bir şehre veya beldeye şehrin büyüklüğü ve önemine göre ihtiyaç duyulduğu kadar gönderilirdi. Yasakçıların başında yasakçıbaşı diye bilinen bir kişi olurdu. Yasakçıların tayini, yeniçeri ağasının merkezden gönderdiği kadıya hitaben yazılan mektupla gerçekleşmekteydi. Yasakçıların belirli bir görev süreleri yoktu. İhtiyaca, bölgedeki güvenliğin, asayişin durumuna göre farklı sürelerle farklı sayıda atanabiliyorlardı¹⁴².

¹⁴⁰ KŞS. 278, s. 29/5.

¹⁴¹ Akdağ, **a.g.e.**, Cilt. 2, s. 77.

¹⁴² Ergenç, **Ankara ve Konya**, s.73. Larende sicillerindeki belgelerde bir yasakçıbaşından bahsedilmemiştir. Baz aldığımız Larende sicillerindeki belgelerden anladığımıza göre Larende'ye 17. yüzyılın ilk yarısında ikiden fazla yasakçı atanmamıştır. Belgelerden bir örnek vermek istersek, Mayıs başları 1618 (Evâ'il-i C. Aher 1027) tarihli belgeyi gösterebiliriz. Bu belgede Larende kâzasında bulunan yasakçı yoldaşın görevine son verildiği ve onun yerine 46. cemâ'atten İbrahim ve 62. cemâ'atten Ömer adlı yoldaşların yasakçı olarak atandığı, adet-i kâdim üzere görevlerini adaletli bir biçimde yerine getirmeleri, kimsenin dahl ve taarruzda bulunmaması kadıya bildiriliyor. KŞS. 278, s. 35/1. Ayrıca bkz. KŞS. 293, s. 157/1, KŞS. 293, s.158/1, KŞS. 279, s. 4/4.

TABLO 8: 1617-18 (H. 1026-27) ve 1646-47 (H. 1056-57) Tarihlerinde Yasakçuların Tayin Zamanları

SENE	1617 (H.1026)	1618 (H.1027)	1646 (H.1056)	1647 (H.1057)
Muharrem				
Safer			+	+
R.Evvel				
R.Aher				
C.Evvel		+	+	
C.Aher				
Receb				
Şa'ban			+	
Ramazân				
Şevval				
Z.Ka'ade				
Z.Hicce	+++ (2 kez)			

iv. *Kethüdayeri*

Şehrin asayiş ve düzeninden sorumlu diğer bir kişi ise kethüdayeridir. Kethüdayeri, altı bölük olarak bilinen kapıkulu sipahilerinin taşradaki idaresinden ve bunlar arasında çıkan; anlaşmazlıklar, kavgalar, cinayet olayları ile ilgili her türlü sorunda bunların zaptından sorumludur. Örneğin, Ocak sonları 1607 (Evâhir-i Ramazân1015) tarihli bir belgede, Larend'e tabi Davgandos Köyü dergah-ı 'âli sipahilerinden öldürülen İbrahim Bey bin El-hac Pir Ahmet'in varislerinin vasisi olan yeniçeri İbrahim Bey, mahkemeye gelip; ölen İbrahim Bey'in, Canbazoğlu Mustafa'dan satın aldığı kahvehanede otururken içeri giren; Sipahizade Süleyman Bey ve hizmetkarları olan Odabaş, Akbaşoğlu ve yanlarında bulunan; Bekir, Halil ve kardeşi Issi adlı yeniçeriler tarafından öldürüldüğünü belirtiyor, maktûlün kan ve diyet parasını talep ediyor. Kadı, Larend kethüdayeri olan Ali Bey'e haber verip, 6

bölük halkından olan bu kişilerin yakalanıp getirilmesini istiyor¹⁴³. Ayrıca kethüdayerleri; re'âyânın korunması, asayiş ve düzenin sağlanmasından da sorumludur. Örneğin, Haziran başları 1647 (Evâ'il-i C.Evvel 1057) tarihli kethüdayeri atamasıyla ilgili merkezden gönderilen bir belgede, 201. bölükten günlüğü 30 akçe ulufe alan sipahilerden Osman Hasan adlı yeniçerinin, 6 bölük halkı üzerine kethüdayeri tayin edildiği, 6 bölük halkının bu kişiyi kethüdayeri bilip sadakat etmeleri bildirildikten sonra bazı eşkıya gruplarının sipahi gibi bayrak ile gezerek re'âyâ ve berayanın ve çarşı halkının emval ve erzaklarını yağmalayıp, zulm ettiğinden bahsedilerek bu kişilerin yakalanıp mahkemeye sevk edilmeleri emrediliyor¹⁴⁴.

v. Yeniçeri serdari

Yeniçeri serdari, bölgedeki; topçu, cebeci ve acemi oğlanların idaresinden ve zabtından sorumluydu. Diğer bir görevi ise bulunduğu bölgedeki ölen yeniçerilerin geride bıraktıkları mallarına el koyup, satıştan elde ettiği geliri yeniçeri ağasına göndermekti¹⁴⁵. Ayrıca görev yaptığı bölgedeki asayıştan de kethüdayeri ve yasakçı gibi sorumluydu. 85 numaralı, mühimme defterinde yeniçeri serdarının bu göreviyle ilgili belgelere rastlamaktayız. Örneğin, 27 Şubat 1631 (25 Recep 1040) tarihli Larende kadısı ve yeniçeri serdarına gönderilen bir hükümde, “ *Hâliyâ kazâ-i*

¹⁴³ KŞS. 293, s.47/20.

¹⁴⁴ KŞS. 291,s 11/3.

¹⁴⁵ Bayram Ürekli, “17. Yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatında Görevliler Konya Örneği”, **Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi**, Kongreye Sunulan Bildiriler, Konya, 2000, s. 710. Bahsedilen görevlerle ilgili, Şubat başları 1646 (Evâ'il-i Muharrem 1056) tarihli bir belgeyi örnek gösterebiliriz. Bu belgede Larende yeniçeri serdarlığına dergâh-ı 'âli yoldaşlarından Ahmet Beşe adlı yoldaşın tayin olduğu; topçuların, acemi oğlanların ve cebecilerin Ahmet Beşe'yi üzerlerine serdar bilip itaat etmeleri ve ölen yeniçerilerin mallarının satılıp defterlerinin merkeze gönderilmesi emredilmiştir. KŞS. 279, s. 4/12.

mezbûr re'âyâsına Karaman beğlerbeğisi tarafından gelen subaşuları ve âdemleri hilâf-ı şer'i şerif zulm ve te'addi idüp rencide ve remîde itdükleri ecilden, men ve def' olunmak bâbında bi'l- fi'l sekbânbaşı olan iftihâri'l-emâcid ve'l-ekârim Kâsım dâme mecdühû tarafından mektub verilmeğın..... beylerbeyi âdemleri ve subaşuları kâza-ı mezbûra geldüklerinde re'âyânın müft ve meccânen yim ve yiyeceklerin aldurmayub her ne alurlar ise akçalarıyla narh-ı rûzî satanlardan aldurub müte'addid evleri olmayanların evlerine kondurmayub hilâf-ı şer'-i şerif bir ferdi rencide ve remîde itdirmeyüb men' ve def' itdüresiz.” diye yeniçeri serdarına emredilmiştir¹⁴⁶. Yeniçeri serdarının bir diğer görevi ise sefer sırasında, maiyetindeki yeniçerilerle sefere iştirak etmektir. İncelediğimiz, 1646-1647 (H.1055-1056) tarihlerini içeren ve Girit Seferi'nin olduğu yıllara denk gelen, 279 no'lu Larende şer'iyeye sicil defterinde, sefere iştirak etmeleri için yeniçeri serdarlarına gönderilen emirler mevcuttur¹⁴⁷. Yeniçeri serdarlarının görev süreleri ve atamaları periyodik zamanlar içinde olmasına rağmen incelediğimiz 279 no'lu Larende şer'iyeye sicillerine ait defterde özellikle 1646 (H. 1056) yılı içinde gerçekleşen yeniçeri serdarı atamalarının sıklıkla yaşandığı görülür.

¹⁴⁶ **85 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 94, hüküm no. 153. Ayrıca bkz. Aynı eser, s. 387, hüküm no. 638.

¹⁴⁷ Örneğin, Aralık sonları 1645 (Evâhir-i Şevval 1055) tarihinde Karaman, Niğde, Kayseri, Ereğli'de bulunan kadılara ve yeniçeri serdarlarına gönderilen fermânda, Girit Seferi için; yeniçeri, topçu ve kuloğullarının serdarları ile birlikte, nevrudan 30 gün önce İstanbul'da olmaları emrediliyor. KŞS. 279, s. 5/6.

TABLO 9: 1646 (H. 1056) Tarihlerinde Yeniçeri Serdarı Tayin Zamanları

SENE	1646 (H. 1056)
Muharrem	+
Safer	
R.Evvel	+++ (2 kez)
R.Aher	+
C.Evvel	+
C.Aher	
Receb	+
Şa'ban	+
Ramazân	
Şevval	
Z.Ka'ade	
Z.Hicce	

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1646 (H. 1056) yılı, Larende şehri için yeniçeri serdarı atamaları açısından yoğun geçmiştir. 1646 (H. 1056) yılı Girit Seferi'nin yaşandığı yıllara denk gelmektedir. Tam da bu tarihlerde Girit'teki Hanya Kalesi'nin muhafızlığını yürüten Hüseyin Paşa; asker, mühimmat ve cephanenin gelememesinden yakınmaktadır¹⁴⁸. Merkezden, Anadolu'nun *orta kolunda vâki'* olan kadılara ve yeniçeri serdarlarına gönderilen fermânlarda; yeniçeri serdarlarının, nevrudan 30 gün önce, askerleriyle birlikte orduya katılmaları emredilmektedir. 17. yüzyılın bu buhranlı döneminde, Anadolu'daki yeniçeri serdarlarının, bu emirlere uymadığını incelediğimiz belgeler vasıtasıyla söyleyebiliriz. Mart sonları 1646 (Evâhir-i Safer 1056) tarihli Anadolu'nun *orta kolunda vâki'* olan yeniçerilere gönderilen bir fermânda; merkez, bu zamana kadar yeniçeri serdarları ve birliklerinin orduya katılmadıklarını bildiriyor ve bu ihmalkarlıklarını eleştirerek

¹⁴⁸ İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt 3/1, TTK, Ankara, 1998, s.330.

derhal birlikleriyle beraber orduya katılmalarını emrediyor¹⁴⁹. Bu fermândan hemen sonra gönderilen 17 Nisan 1646 (1 R.Evvel 1056) tarihli belgede aynı şikayet ve ihmalkarlık tekrarlanarak; merkezden, gedikli yoldaşlardan Ali görevlendirilerek yeniçeri serdari ve askerlerini orduya getirmesi için bölgeye gönderiliyor¹⁵⁰. Belgelerden de anlaşıldığı üzere Nevruz'dan 1 ay geçmesine rağmen yeniçeri serdarları, maiyetlerinde bulunan askerleriyle orduya katılmamışlardır. Bahsettiğimiz 1646 (H. 1056) yılında Larendede bu kadar çok yeniçeri serdarının değişmesinin nedenini; şehirdeki yeniçeri serdarlarının, Girit Seferi için orduya katılmamalarına bağlayabiliriz. Muhtemelen Larendenin yeniçeri serdarları da gerek ekonomik sıkıntıları gerekse merkezi otoritenin zayıflamasıyla baş gösteren keyfi davranışları sebebiyle Girit Seferi için orduya katılmamış veya katılmak istememiş ve merkez, emirlerine uymayan bu serdarları sık sık değiştirmek zorunda kalmıştır.

¹⁴⁹ KŞS. 279, s. 6/10.

¹⁵⁰ KŞS. 279, s. 6/9.

2. BÖLÜM

YERLEŞME VE NÜFUS

Çalışmamızın bu bölümünde, Larende şehrinde ve bir idari birim olarak Larende kazâsında bulunan yerleşmeler ve bu yerleşmelerin nüfusu ele alınacaktır. Bu bölümle ilgili yapılan araştırmalarda temel kaynak olarak 1530, 1584 tarihli tahrîr defterleri ve 1642 tarihli mufassal avârız tahrîr defteri kullanılmıştır. Bu defterler üzerinde yapılan araştırmalar, incelediğimiz şer'iyeye sicilleriyle desteklenmiştir.

Bilindiği gibi 16. yüzyıl sonlarına kadar düzenli aralıklarla hazırlanan tahrîr defterleri sayesinde, belirli bir tarihte Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan çeşitli bölgelerdeki şehir ve köy isimlerini ve bu şehir ve köylerde yaşayan yetişkin erkek nüfusunu, bu nüfusun elinde bulunan toprakların miktarını ve vergi yükümlülüklerini belirten verilerle birlikte isimleri ve baba adları ile tek tek kaydedilmiş olarak görebiliyoruz¹⁵¹. Özellikle tahrîr defterlerinin, nüfusla ilgili sunduğu veriler sayesinde şehirler ve çevresinin belirli bir dönemdeki tahmini nüfusunu; dini, mesleki ve idari gruplara göre incelemek mümkün olmaktadır.

17. yüzyılda Osmanlı vergi sisteminde meydana gelen değişiklikler neticesinde, düzenli aralıklarla yapılan bu tahrîrler artık yapılmamaya başlanmıştır. Bu dönemden sonra; nüfus, iskan ve ekonomik tablonun birlikte verildiği tahrîr

¹⁵¹ Ömer Lütfi Barkan, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrîrleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri”, **İÜİFD**, Cilt 2, sy. 1-2, İstanbul, 1941, s. 20.

defterleri serisinin yerini çeşitli türden ve farklı içerikli kaynaklar almaya başlamıştır¹⁵². Çalışmamızda 17. yüzyıla ait Karaman Eyaleti ile ilgili tahrîr defteri arşivlerde bulunamadığından, 17. yüzyılda Larende kazâsındaki yerleşim adlarının ve nüfusun belirlenmesinde 1642 (H.1051-1052) tarihli, Maliyeden Müdevver Kataloğu'nda bulunan 3074 no'lu mufassal avârız tahrîr defteri ve incelediğimiz şer'iye sicilleri kullanılacaktır. Bu bölümde öncelikle Larende şehri ve bir idari birim olarak Larende kazâsındaki yerleşim yerlerinin isimleri belirtilecek daha sonra bu yerleşim yerlerinin nüfusu hakkında bilgi verilecektir.

A- 16. YÜZYILDA VE 17. YÜZYILIN İLK YARISINDA LARENDE VE ÇEVRESİNDE BULUNAN YERLEŞMELER

Şehirleri ve çevresini canlı birer organizma olarak kabul edersek; onların doğduğunu, geliştiğini ve en sonunda öldüğünü görebiliriz. Anadolu'da da geçmişte kurulup gelişmiş, altın çağlarını yaşamış fakat; günümüzde harabe, ören, viran veya höyük haline gelen pek çok yerleşim yerleriyle karşılaşmak mümkündür. Larende ve çevresindeki coğrafya, bunun en somut örneklerini içinde barındırır. Bölgede 80 kadar höyük, harabe ve ören bulunmaktadır¹⁵³.

Yukarıdaki paragrafta da betimlenen bu yerleşmenin evrimi Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Larende ve çevresinde birçok köy veya mahalle zaman içinde ortadan kalkmış, yerlerine yenileri kurulmuştur. Yerleşmelerin zaman

¹⁵² Yunus Koç, "Osmanlı Kent İskanı ve Demografisi (XV. ve XVI. Yüzyıllar)", Türk Şehir Tarihi, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, sy. 6, İstanbul, 2005, s. 171-184.

¹⁵³ Gümüşçü, **a.g.e**, s. 23.

içinde geçirdikleri bu evrime öncelikle Larende şehrinde bulunan yerleşmelerin yani mahallelerin incelenmesiyle başlanacaktır.

1- LARENDE ŞEHİRİ MAHALLELERİ

Osmanlı Devleti, Karamanoğulları'ndan Larende şehrini aldığı zaman şehirde bulunan mahallelerin sayısının oldukça fazla olduğunu o dönemde yazılan eserlerden öğrenmekteyiz¹⁵⁴. Bu mahallelerin büyük bir kısmı fetih sırasında yıkılmış, bir kısmı da fetihten sonra yapılan zorunlu göçler nedeniyle ortadan kalkmıştır. 1500 yılında yapılan tahrîrde Larende şehrinde mahalle sayısı 32'ye kadar düşmüştür¹⁵⁵. Bu tahrîrden sonra yapılan tahrîrlerde; şehirdeki mahalle sayısı, nüfus artışı, içeri ve dışarı göçler, isyanlar gibi sebeplerle kimi zaman artmış, kimi zaman da düşmüştür. Aşağıdaki tabloda bu durumu net olarak görmek mümkündür.

TABLO 10: 16. ve 17. Yüzyıllarda Larende Şehri Mahalleleri

Mahalle Adları	TT 387 (1530)	TK 104 (1584)	MAD 3074 (1642)	ŞER'İYYE SİCİLLERİ ¹⁵⁶
1- Abbas	+	+	+	+
2- Ahi Osman	+	+	+	+
3- Alaca Suluk ¹⁵⁷	-	+	+	+
4- Ali Fakih	-	+	-	-
5- Alishahne	+	+	+	+
6- Ammi Hoca	+	+	+	+
7- Bazar-ı Galle-i Köhne	+	+	-	+
8- Çam Pazarı ¹⁵⁸	-	-	-	+
9- Çardak	+	+	-	+
10- Çeltek	+	+	+	+
11- Dahhak	+	+	+	+

¹⁵⁴ Osman Gümüşçü'nün, Şikari'den naklettiğine göre Larende'nin Osmanlılar tarafından fethinden önce şehirde 117 tane mahalle bulunmaktaydı. Bkz. Gümüşçü, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁵⁵ Gümüşçü, **a.g.e.**, s.90.

¹⁵⁶ Bu araştırmada 278, 279, 280, 289, 291, 293 no'lu şer'iyye sicilleri kullanılmıştır.

¹⁵⁷ MAD 3074'te ve sicillerdeki bazı belgelerde Alasuluk.

¹⁵⁸ Sicillerdeki bazı belgelerde Cam Pazarı.

12- Emeksevan	+	+	-	-
13- Eski Bezassitan	+	+	+	+
14- Fenari	+	+	+	+
15- Hacı Celal	+	+	+	+
16- Hatip	+	+	+	+
17- Hisariçi (Kal'a)	+	+	+	+
18- Hoca Mahmut	+	+	+	+
19- Ibruklu	+	+	+	+
20- İdemud	+	+	+	+
21- Kadı Dükkanı ¹⁵⁹	+	+	+	+
22- Kavşud	+	+	+	+
23- Kazâlpa ¹⁶⁰	+	+	+	+
24- Kiçi Zaviye	+	+	-	+
25- Kirişçi Baba	+	+	+	+
26- Köçekdede	+	+	+	+
27- Külhan	+	+	+	+
28- Mansurdede	+	+	+	+
29- Mescid-i Muhip Fakih	-	+	-	-
30- Mescid-i Şeyh Zeynel Abidin	-	+	-	-
31- Sakabaşı	-	-	+	+
32- Siphahiser ¹⁶¹	-	-	+	+
33- Say (Siyahser) ¹⁶²	+	+	+	+
34- Sekiz Çeşme	+	+	+	+
35- Şam Pazarı	+	+	+	+
36- Şah Ruh ¹⁶³	-	-	-	+
37- Şeyh Alaaddin	+	+	-	-
38- Şeyhler	+	+	+	+
39- Tapucak	+	+	+	+
40- Taşkesik ve Cedid	-	+	+	+
41- Uluzaviye ¹⁶⁴	+	+	+	+
42- Zive ¹⁶⁵	-	-	-	+
43- Zımmiyan	+	+	-	+

¹⁵⁹ MAD 3074 ve sicillerdeki bazı belgelerde Gazi Dükkanı.

¹⁶⁰ MAD 3074'te Gazapla ve sicilledeki bazı belgelerde Gazialpi.

¹⁶¹ Sicillerdeki bazı belgelerde Siphahiser.

¹⁶² Osman Gümüşçü, çalışmasında bu mahallenin yukarıda belirtilen adlarla anıldığını belirtir. İ.H. Konyalı da Siyahser isminden bahsetmez. İncelediğimiz sicillerdeki belgelerde bazen Say bazen de Siyahser isimleri kullanılmıştır.

¹⁶³ Şah Ruh (شاه رخ) isimli mahalle sadece 279 no'lu şer'iyye sicilinde iki belgede geçmektedir. Bkz. KŞS. 279, s. 29/6, 279, s. 32/5. Belgeler 1645 (1055) tarihlidir.

¹⁶⁴ MAD 3074'te ve sicillerde Zaviye.

¹⁶⁵ Zive (زيوه) isimli mahalle sadece 278 no'lu şer'iyye sicilinde iki belgede geçmektedir. Bkz. KŞS. 278, s. 15/5, 278, s. 20/4. Belgeler 1618 (1027) tarihlidir.

TOPLAM	33	38	31	38
---------------	-----------	-----------	-----------	-----------

1500 yılında 32 olan mahalle sayısı 1530'da yapılan tahrîrde 33'e çıkmış ve şehre 1 yeni mahalle eklenmiştir. 1584'de ise şehre 5 yeni mahalle daha eklenerek şehirdeki mahalle sayısı 38'e çıkmıştır. 1642 tarihli avâriz hanelerini belirleyen mufassal avâriz tahrîr defterinde ise Larendede şehirdeki mahallelerin 31'e düştüğünü görüyoruz. İncelediğimiz tahrîr defterleri ve sicillerden alınan bilgilerin yardımıyla 1530 yılından 1642'ye kadar Larendede şehirde toplam 43 mahallenin varlığı tespit edilmiştir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere bazı mahalleler 112 yıllık bu süreç içinde her zaman varlıklarını sürdürürlerken, bazıları şehirdeki yükselen nüfus artışına ve göçlere bağlı olarak yeni kurulmuştur, bazıları da nüfus düşüşü yaşayarak, başka bir mahalle ile birleştirilmiştir veya tarih sahnesinden silinmişlerdir. Tabloda belirtilen verilere bakacak olursak Larendede şehirdeki 26 mahalle incelediğimiz bu 112 yıllık süreç içinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. 6 mahalle ise 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başlarında kurulmuşlardır. Kurulan bu mahallelerin bazılarının ömrü kısa olmuştur. Örneğin Çam Pazarı (Cam Pazarı), Zive gibi adı sicillerde geçen fakat 1642 tarihli mufassal avâriz defterinde adları geçmeyen mahalleler bulunmaktadır. Bu mahalleler; 17. yüzyılın başlarında kurulup, 1642 yılında yapılan avâriz tahrîrine kadar varlıklarını sürdürememişler ya başka bir mahalle ile birleşmiş ya da ortadan kalkmışlardır. 279 ve 280 no'lu şer'iyye sicil defterlerinde de bu mahallelerin adlarına rastlamamamız, bu iddiayı destekler niteliktedir. Tahrîr defterlerinde ve 1642 tarihli mufassal avâriz defterinde adı geçmeyen diğer bir mahalle ise Şahrüh mahallesidir. Bu mahalle muhtemelen

mufassal avâriz tahrîrinden sonra kurulmuş olmalıdır. Mahallenin adının geçtiği belgeler 1645 (H.1055) tarihlidir¹⁶⁶.

8 mahallenin ise 16. yüzyılda yapılan tahrîrlerde adları geçmesine rağmen 17. yüzyılda yazılan mufassal avâriz defterinde adları geçmemektedir. Bunlardan beşi olan; Ali Fakih, Emeksevan, Mescid-i Muhip Fakih, Mescid-i Şeyh Zeynel Abidin ve Şeyh Alaaddin mahalleleri incelediğimiz sicillerde ve mufassal avâriz defterinde adı geçmeyen mahallelerdir. Muhtemelen bu mahalleler 17. yüzyıla gelmeden ya başka bir mahalle ile birleşmiş ya da yok olmuşlardır. Diğer üç mahalle olan Bazar-ı Galle-i Köhne ve Kiçi Zaviye ve Çardak ise 17. yüzyılın ilk yarısında da varlıklarını sürdürdüğünü incelediğimiz şer'iyeye sicillerinden anlamaktayız. Fakat bu mahallelerin adı da mufassal avâriz defterinde bulunmamaktadır. Bu mahalleler de 17. yüzyılın ilk yarısında ya başka bir mahalle ile birleşmişler ya da ortadan kalkmışlardır¹⁶⁷.

2- LARENDE KAZÂSINA BAĞLI KÖYLER

Bir şehir kendisini çevreleyen bölge ile etkileşim halinde bulunmadıkça varolamaz. Her şehir kendisine bağlı olan, kendisini çevreleyen arka bölgesiyle birlikte anılır. Şehirlerin arka bölgeleri, sahip oldukları, şehir merkezini çevreleyen

¹⁶⁶ Hatem Aka'nın 1772-1776 (1186-1190) tarihli 290 no'lu şer'iyeye sicil defterini kaynak olarak yaptığı çalışmadaki Larende mahallelerini gösteren belgelerde bu mahallenin adı geçmemektedir. Hatem Aka, **H. 1186-1190 (M. 1772-1776) Tarihli 290 Numaralı Karaman Şer'iyeye Sicil Defterinin İncelenmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1994, s. 77-78. Ancak Sapançalı Hüseyin'in 1922'de yazdığı Karaman sosyal hayatıyla ve tarihiyle ilgili eserde Karaman mahalleleri arasında bu mahalleye de yer vermiştir. Bkz. Sapançalı H. Hüseyin, **a.g.e**, s. 73.

¹⁶⁷ Osman Gümüşçü de 17. yüzyılda ortadan kalkan bu mahallelerden Ali Fakih, Mescid-i Muhib Fakih, Mescid-i Şeyh Zeynel Abidin, Şeyh Alaaddin, Kiçi Zaviye ve Çardak mahallelerinin yerlerini tespit edememiştir. 17. yüzyılda ortadan kalkan bu mahallelerden günümüzde herhangi bir iz bulmak imkansızlaşmıştır.

alanlara yayılmış köylerden oluşur. Ham ya da işlenmemiş zirai ürünleri, şehrin iaşesi için bağlı oldukları şehre göndermek amacıyla kurulan bu ikincil yerler, şehrin çevresinde geniş alanlara yayılan bir ağın parçalarını oluştururlar¹⁶⁸. Larende şehri de daha önce belirttiğimiz gibi bir kazâ merkezi olarak, şehirle sosyal ve ekonomik etkileşim halinde bulunan, kendisine bağlı köyleri çevresinde barındırır. Larende şehri mahalleleri gibi Larende kazâsına bağlı köyler de yerleşmenin evrimsel süreci içinde, kimisi yok olup harabe ve viran haline dönüşmüştür ve tarih sahnesinden silinmiştir, kimileri ise yeni birer yerleşme olarak tarih içinde yerlerini almışlardır. Aşağıdaki tabloda bu süreci görmek mümkündür.

TABLO 11: 16. ve 17. Yüzyıllarda Larende Kazâsına Bağlı Köyler

Köy Adları	TT 387 (1530)	TK 104 (1584)	MAD 3074 (1642)	ŞER'İYYE SİCİLLERİ ¹⁶⁹
1- Acıgöl	+	-	+	-
2- Adrasan	+	-	-	+
3- Ağcain ¹⁷⁰	+	+	+	-
4- Ağın ¹⁷¹	+	-	+	+
5- Ağras	+	+	-	-
6- Akçamihmad	+	+	-	+
7- Akçaşehir	-	-	-	+
8- Ali Fakih	+	-	-	-
9- Arıkviran	+	+	+	+
10- Aşıran	-	-	-	+
11- Avgandibi ¹⁷²	+	-	+	+
12- Ayrancı	-	-	+	-
13- Balime	+	-	-	-
14- Balkırankışla ¹⁷³	+	+	-	-
15- Batlas	+	-	-	+
16- Bayad	-	+	-	-
17- Bayramlı	+	+	-	-

¹⁶⁸ Suraiya Faroqi, **Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı**, çev. Emine Sonnur Özcan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s. 17-53.

¹⁶⁹ Bu araştırmada 278, 279, 280, 289, 291, 293 no'lu şer'iyye sicilleri kullanılmıştır.

¹⁷⁰ MAD 3074'te Ağın.

¹⁷¹ MAD 3074'te Akın.

¹⁷² MAD 3074'te Avgan.

¹⁷³ TK 104'te Balkıran nd Çivilali

18- Bazalas	-	+	-	-
19- Begdilli	+	-	-	+
20- Bennak	+	-	+	+
21- Bosala	+	-	-	+
22- Bosakkarbansaray	-	+	-	-
23- Bucakkışla	+	-	+	-
24- Buğdaylu	+	-	+	-
25- Canason	+	-	-	+
26- Cemal	-	-	-	+
27- Çardakkuyu nd Meridli	-	+	-	+
28- Çardaklar	-	-	-	+
29- Çatak	-	-	-	+
30- Çavındır	+	-	-	+
31- Çobanlar	+	-	-	-
32- Çoğlı	-	-	+	+
33- Çomaklar ¹⁷⁴	-	+	+	-
34- Çömelek	+	-	-	-
35- Çukurbağ	-	-	+	+
36- Çulhali	-	-	+	-
37- Dağa	+	-	-	+
38- Dağ-1 Davgandos	+	-	-	-
39- Dağ-1 Kırılgaži	-	-	+	-
40- Danişmend	+	+	-	+
41- Davda	+	-	-	+
42- Davgandos	+	-	+	+
43- Değircik ¹⁷⁵	-	-	-	+
44- Dirbeyan	-	-	+	+
45- Dervi ¹⁷⁶	+	+	+	+
46- Demürkuş	+	-	+	-
47- Direkli	-	+	-	-
48- Divle ¹⁷⁷	+	+	-	-
49- Duda ¹⁷⁸	-	-	+	-
50- Dudugümü	+	-	-	+
51- Duraliler	+	-	-	-
52- Durayda	+	+	-	+
53- Ekinlü	-	-	-	+
54- Eminler	+	-	+	+
55- Emir Musa	+	-	-	-
56- Erayda	+	-	-	+
57- Erhan Keleş	+	-	-	-
58- Evanlar	+	-	-	-

¹⁷⁴ MAD 3074'te Çomaklı.

¹⁷⁵ Sicillerde Değircik.

¹⁷⁶ MAD 3074'te Divri.

¹⁷⁷ TK 104'te Devle.

¹⁷⁸ Yazılışı طوطه

59- Evlad-ı Şeyh Hacı İsa	+	-	-	-
60- Eyüm Ağaç	+	+	+	-
61- Fenarek	+	+	-	+
62- Filaderiç	+	-	+	-
63- Fisandon	+	-	+	+
64- Foni	+	+	-	-
65- Gaferiyad	+	-	-	+
66- Gazi	+	+	-	+
67- Gezenid ¹⁷⁹	-	+	+	-
68- Göçer	+	-	+	+
69- Göde	+	+	-	-
70- Göded	+	+	+	+
71- Gödelesin	+	+	-	+
72- Gödeman	+	-	-	+
73- Göderegöümü	+	-	-	+
74- Gökçe	-	-	-	+
75- Göndere ¹⁸⁰	+	+	+	+
76- Göre	+	-	-	-
77- Göves	+	-	-	+
78- Hayreddinlü nd Elginöyüğü	+	+	-	-
79- Hisarlık	+	-	-	-
80- Issuzhisar	-	-	+	-
81- İbrahim Bey Öyüğü	+	-	-	+
82- İki Kilisa	+	+	-	+
83- İlanlu	+	-	-	-
84- İlısra	-	-	-	+
85- İnce	-	-	+	-
86- İnedevle	-	+	-	+
87- İvra	+	-	-	+
88- İvrala ¹⁸¹	+	-	+	+
89- İvris ¹⁸²	+	-	+	-
90- Kabsan ¹⁸³	-	-	+	-
91- Kal'acık	+	-	+	+
92- Kalınağıl	-	+	-	-
93- Kandale ¹⁸⁴	+	-	+	-
94- Kandırmış	-	+	-	-
95- Karabörk	-	+	-	-
96- Karacatepe	-	+	-	-
97- Karalıgaz-ı Ova	+	-	-	-
98- Karamihmad nd Kışla	+	+	+	+

¹⁷⁹ MAD 3074'te Girenid.

¹⁸⁰ MAD 3074'te Göndüre.

¹⁸¹ MAD 3074'te İbrala. Ayrıca bkz. Gümüştü, **a.g.e.**, s. 61.

¹⁸² MAD 3074'te İvzir.

¹⁸³ Yazılışı قيصان

¹⁸⁴ MAD 3074'te Kandeli.

99- Karaviran ¹⁸⁵	+	-	+	+
100- Karıdam	+	-	-	-
101- Karlır	-	-	+	-
102- Karlular	+	-	-	+
103- Katyalu ¹⁸⁶	+	+	-	-
104- Kayacık	+	-	-	+
105- Kayı	+	-	+	+
106- Kazıklı nd Toraman	-	+	-	-
107- Keçilü	+	-	+	-
108- Kerti ¹⁸⁷	-	-	+	+
109- Kılbasan	+	-	+	+
110- Kızık	+	+	+	+
111- Kızılcağağaç	+	-	-	-
112- Kızılcakişla	+	-	-	-
113- Kızılcakeyu	+	+	+	-
114- Kızılkeyu	+	+	+	+
115- Kızılcalu	+	-	+	-
116- Kızıllı	-	-	+	-
117- Kilisacık	+	-	-	-
118- Köçekler	+	-	-	-
119- Kuştimur	-	+	-	-
120- Kutlu	-	-	+	+
121- Kürd	+	-	-	-
122- Küşi	+	-	-	-
123- Manazan	+	-	-	-
124- Mandason ¹⁸⁸	+	-	+	+
125- Manderigözü	+	-	+	+
126- Masara	-	-	+	+
127- Mazanşehir ¹⁸⁹	+	-	+	+
128- Mazıkışla	-	+	-	-
129- Mecid	+	-	-	-
130- Mendegösün	+	-	-	-
131- Merciklü ¹⁹⁰	+	-	-	+
132- Mervan	+	+	-	+
133- Mikail	+	+	+	-
134- Milledane	-	-	+	-
135- Nalime	-	-	+	-
136- Okçular	-	+	-	-
137- Ovacık	+	-	-	-

¹⁸⁵ MAD 3074'te Karacaviran.

¹⁸⁶ TK 104'te Katanlu.

¹⁸⁷ MAD 3074'te Kerdi.

¹⁸⁸ MAD 3074'te Mandasin.

¹⁸⁹ MAD 3074'te Madenşehir. Ayrıca İ. H. Konyalı eserinde İnelevle adlı köyün Madenşehir olduğunu belirtmiştir. Bkz. Konyalı, **a.g.e.**, s. 119.

¹⁹⁰ Sicillerde Mercik.

138- Oyuklu	-	+	-	-
139- Ozar	-	+	-	+
140- Özdemur	+	-	-	+
141- Özdenkışla	-	+	-	-
142- Pınarbaşı	+	+	-	-
143- Saka	+	-	-	-
144- Salur	-	-	-	+
145- Sandıoğlu	+	-	-	-
146- Saraycık	+	-	+	-
147- Sarukaya	+	-	-	-
149- Sarular ¹⁹¹	+	+	+	-
150- Selarek	+	+	-	+
151- Selügen	-	+	-	-
152- Sıdırva	+	-	-	+
153- Sığırıcı	+	+	-	+
154- Sınkahur	+	+	-	-
155- Sinci	+	+	-	-
156- Sotur	+	-	-	-
157- Sondalus	+	-	+	-
158- Sosma	+	-	+	-
159- Sudas	+	-	-	-
160- Suvirmez	+	-	-	-
161- Sultan	-	+	-	+
162- Şahin	+	-	-	-
163- Şamlu ¹⁹²	+	-	-	+
164- Tanrıvermiş	+	-	-	+
165- Tatar	-	+	-	-
166- Topraklu	+	-	-	-
167- Uşakkışla	+	-	-	-
168- Uzrala ¹⁹³	+	-	+	+
169- Uzunkışla	+	-	-	+
170- Üzeyir nd Mandale	+	+	-	-
171- Varsaklar	-	-	+	-
172- Virancık	+	+	-	+
173- Yağmurlar	+	+	-	-
174- Yarımcadinek	+	-	-	-
175- Yassıviran	+	-	-	-
176- Yayı	+	-	-	-
177- Yenice	+	-	+	+
178- Yılangözü	-	-	+	-
179- Yoğunlar	+	+	-	+
180- Zaviye	-	-	-	+
181- Zengen ¹⁹⁴	+	+	+	+

¹⁹¹ MAD 3074'te Sarılar.

¹⁹² Sicillerde Şamluca.

¹⁹³ Sicillerde Uruzla.

182- Zosta	+	-	-	-
TOPLAM	129	60	63	81

Tabloda görüldüğü gibi incelediğimiz 1530 tarihli ilk tahrîr defterinde Larende kazâsına bağlı 129 köy bulunmaktadır. 1584 tahrîrinde ise köy sayısı 60'a kadar düşmüştür. 54 yıl içinde 69 köy çeşitli sebeplerle ortadan kalkmıştır. Bu 69 köyden 40 tanesi, 1642 tarihli mufassal avârız tahrîrinde de yazılmamışlar ve tarih sahnesinden silinmişlerdir. Bu köylerin 29 tanesi, 1642 tarihli avârız tahrîri defterinde yeniden yazılmışlardır. 1530'dan sonra 16. yüzyılın sonlarına kadar Anadolu'da yaşanan suhte ve levend ayaklanmaları, 16. yüzyılın sonlarına doğru başlayan celali ayaklanmaları ve 17. yüzyılın başlarında başlayan “*Büyük Kaçgunluk*” dönemi, bu köylerin güvenlik nedeniyle terk edilmesine yol açmıştır. Ayrıca 17. yüzyılın başlarında bölgede yaşanan veba salgını da bu köylerin terk edilmesinde önemli rol oynamıştır. İncelediğimiz sicillerde bu iddialarımızı destekler belgelere rastlamak mümkündür. Aralık sonları 1606 (Evâhir-i Şa'bân 1015) tarihli merkezden gönderilen bir belgede Larende ve çevresinde birkaç seneden beri celali ve eşkıyanın bulunduğu, taun ve vebadan insanların çok helak olduğundan, birçok kişinin öldüğü ve sağ kalanların başka yerlere göçtüğünden bahsederek, bedel-i nüzul, avârız ve diğer tekalifin bölge halkından alınmaması istenmektedir¹⁹⁵. Yine diğer bir belgeden de 16. yüzyılın sonlarında etkisini yitiren, suhte ve levend ayaklanmalarının Larende ve çevresinde 17. yüzyılın başlarında da yaşandığını görmekteyiz. Mart sonları 1618 (Evâhir-i R. Evvel 1027) tarihli merkezden gönderilen bu belgede Karaman Eyaleti dahilinde ve

¹⁹⁴ MAD 3074'te Zengenli.

¹⁹⁵ KŞS. 293, s. 49/20. Suhte ayaklanmaları, Celali İsyânları ve Büyük Kaçgun olayları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlük ve Düzenlik Kavgası Celali İsyânları*, Barış Yayınları, Ankara, 1999.

İç-il sancağında bulunan softa ve levend eşkıyasının haklarından gelmek üzere eski Karaman Beylerbeyi olan Mehmet Paşa'nın görevlendirildiğini anlamaktayız¹⁹⁶. Görüldüğü üzere 16. yüzyılın sonlarında başlayan ve 17. yüzyılın başlarında da etkisini sürdüren ayaklanmalar ve salgınlar, bu köylerin terk edilmesine neden olmuştur. Bu köylerden 29'u bölgede genel güvenliğin sağlanmasından sonra yeniden şenlenmiş ve 1642 tarihli mufassal avâriz tahrîrinde yazılmışlardır. Mufassal avâriz tahrîrine yazılmayan 40 köyden 21'inin isimlerine şer'iyeye sicillerinde rastlanmaktadır. Muhtemelen bu köylerde 17. yüzyılın başlarında tekrar şenlenmiş fakat 1642 yılına kadar varlık gösteremeyerek tekrar ortadan kalkmışlardır. 1606 (1015) tarihli sicillerdeki bazı belgeler bu köylerin daha o yıllarda ortadan kalkacağını gösteren nüfus verilerini bize sunmaktadır. Örneğin Aralık sonları 1606 (Evâhir-i Şa'bân 1015) tarihli bir belgede sicillerde isimleri geçen, fakat 1642 yılındaki tahrîrde isimleri olmayan Uzunkışla ve Bosala köylerinin toplam hanelerinin 10 olduğu belirtilmektedir¹⁹⁷. 24 köy ismine ise 1530 ve 1584 tahrîrlerinde rastlanmıştır. Bu köyler 1642 mufassal avâriz tahrîrinde isimleri yazılmamıştır. 16. yüzyıl boyunca varlık gösteren bu köyler de 17. yüzyıldaki kargaşa döneminde ortadan kalkmışlardır¹⁹⁸.

1584 tahrîrine baktığımızda ise ortadan kalkan köylerin yanı sıra 22 tane yeni köyün kurulduğunu görmekteyiz. Kurulan bu 22 yeni köyün, 20'sinin birçoğunun sicillerde adı geçmesine rağmen 1642 yılındaki mufassal avâriz tahrîrinde adları yoktur. Bu köyler de 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın ilk yıllarında

¹⁹⁶ KŞS. 278, s. 35/5.

¹⁹⁷ KŞS. 293, s. 49/23.

¹⁹⁸ Örneğin bu köylerden olan Fenarek köyü ile ilgili 1606 (1015) yılına ait bir belgede Fenarek köyünün 3 hane olduğu belirtilmektedir. KŞS. 293, s. 43/22. Bu köy de zamanla terk edilmiş ve 1642 mufassal avâriz tahrîrinde yer almamıştır.

yaşanan kargaşa döneminde ortadan kalkmışlardır. 1642’de yapılan mufassal avâız tahrîrine baktığımızda 18 yeni köyün kurulduğunu anlamaktayız. Sicillerde adı geçen fakat incelediğimiz tahrîrlerde adı geçmeyen 11 köy bulunmaktadır. 1530’dan 1642 yılına kadar varlığı süreklilik gösteren köylerin sayısı ise 12’dir.

Tablodan anlaşıldığı üzere 1530’dan 1642 yılına kadar Larendede bölgesinde birçok köy çeşitli sebeplerden dolayı ortadan kalkmasına rağmen yerlerine birçok yeni köy kurulduğu görülmektedir. Bölgede yerleşme, incelediğimiz zaman diliminde istikrarlı bir şekilde devam etmiştir.

B- 16. YÜZYILDA VE 17. YÜZYILIN İLK YARISINDA LARENDE VE ÇEVRESİNDE NÜFUS

Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili demografi araştırmaları, bilimsel olarak 20. yüzyılın ikinci yarısında, Ömer Lütfi Barkan’ın çalışmalarıyla başlamıştır. Yapılan araştırmalarda tahrîr defterleri kaynak olarak kullanılmakta ve araştırmalar, bu defterlerin düzenli aralıklarla tutulduğu 16. yüzyıla dayanmaktadır. Bu defterlerdeki nüfusla ilgili veriler, yazılış metotları açısından bize kesin sonuçlar vermese de ortaya çıkan nüfus verileri, bize araştırılan dönemdeki nüfus kütlelerinin büyüklük oranlarını tahmini bir şekilde vermektedir¹⁹⁹.

Tahrîr defterlerinde, vergi vermekle yükümlü olan erkek nefer yazıldığı için nüfus, bu nefer adedinin belirlenen bir sayı ile çarpılması sonucu bulunmaktadır. Bu

¹⁹⁹ Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, Sayı 10, 1953, s. 14.

sayının çeşitli bölgelere ve topluluklara göre farklılık göstereceği açıktır²⁰⁰. Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili yapılan demografi araştırmalarında nüfusu tahmini olarak saptamak için toplam nefer adedi ile çarpılan bu sayı farklılık göstermektedir. Ömer Lütfi Barkan, bu sayıyı 5 olarak saptamıştır. Halil İnalçık ise Osmanlı ailesinin geleneksel büyük aile özelliğini dikkate almış ve bu sayıyı 9 olarak kabul etmiştir. Bernard Lewis'in hesaplamalarında ise bu sayıyı bazen 5 ile 7 bazen ise 8 olarak kabul etmiştir²⁰¹. M. A. Cook'un eserinde ise hane ve nefer sayıları ayrı ayrı hesaplanma yoluna gidilmiş, hane için 4.5 nefer için 3 sayıları kullanılmıştır²⁰². Ronald C. Jennigs ise Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon ve Erzurum bölgelerini örnek olarak yaptığı çalışmada 3 ve 3.5 sayılarını kullanmıştır²⁰³.

Görüldüğü üzere nüfusun belirlenmesinde nefer adedi ile çarpılacak olan sayı, yapılan demografi çalışmalarında farklılık göstermektedir. Bu bakımdan çalışmamızda Larende şehri ve köylerindeki nüfusun tahmini olarak belirlenmesi için incelediğimiz şer'iyeye sicillerindeki veraset davalarından yararlanmayı uygun gördük. Bu davalardaki ölen kişi, askeri ve re'âyâ olarak gruplara ayrılacak, birinci derecedeki varislerinin (eş ve çocukları) sayısı belirlenecek, bu sonuçlar ışığında ortalama bir hanenin kaç kişiden oluştuğu bulunmaya çalışılacaktır²⁰⁴.

Yararlandığımız Larende şer'iyeye sicillerindeki veraset davaları ile ilgili belge sayısı 186 tanedir. Bu belgelerden 74 tanesinde ölen kişi ve birinci derecedeki

²⁰⁰ Barkan, **a.g.m.**, s. 12.

²⁰¹ Ergenç, **XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa**, s. 106-107.

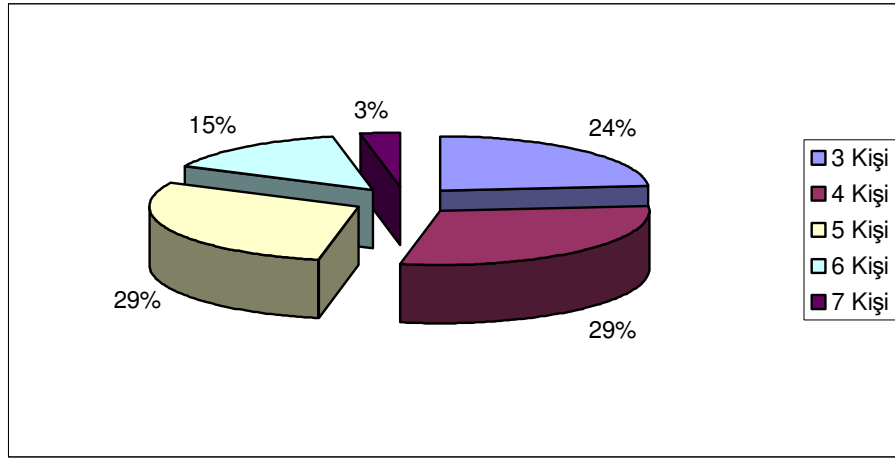
²⁰² M.A.Cook, **Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600**, Oxford University Press, London, 1972, s. 85.

²⁰³ Ronald C. Jennigs, "Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon, Erzurum", **IJMES**, Vol: 7, No: 1, s. 51.

²⁰⁴ Bu araştırmada 278, 279, 280, 289, 291, 293 no'lu şer'iyeye sicilleri kullanılmıştır.

varisleriyle ilgili bilgi mevcuttur. Bunlardan 34 tanesi askeriler ile ilgilidir. Bu 34 belgede, 3 kişiden oluşan hane sayısı 8, 4 kişiden oluşan hane sayısı 10, 5 kişiden oluşan hane sayısı 10, 6 kişiden oluşan hane sayısı 5, 7 kişiden oluşan hane sayısı da 1 olarak saptanmıştır. Bu rakamların sonucunda aşağıda grafikte görülen sonuçlar ortaya çıkmıştır.

GRAFİK 2: Veraset Davalarına Göre Askeri Nüfusta Hane Başına Düşen Kişi Sayısı

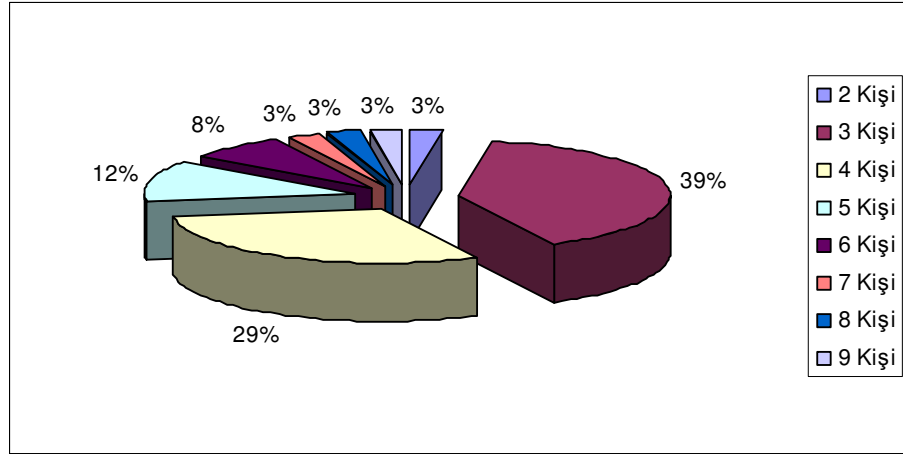

Grafikten de anlaşılacağı üzere 4 ve 5 kişilik haneler % 29'luk bir oranla çoğunluğu oluşturmaktadır. 3 kişilik hane sayısı da % 24'lük bir oranla azımsanamayacak kadardır. 6 kişiden oluşan haneler ise % 15'in üzerine çıkamamıştır. 7 kişiden oluşan haneler ise % 3'lük dilimle en az orandadır. Bu veriler bize Larende ve çevresinde askerilerden oluşan hanelerin genellikle 3 ile 6 kişi arasında değiştiğini göstermektedir. Bu veriler içinde, % 29'luk oranlarla çoğunluğu oluşturan 4 ve 5 kişilik haneler arasında bir seçim yapmak istersek, ekonomik olarak güçlü olmalarını ve sosyal olarak da bu güçlülükten doğan geniş

aile yapılarını kıstas olarak aldığımızda, askeri hanelerinin ortalama 5 kişiden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Re'âyâ ile ilgili 40 adet dava tutanağı bulunmaktadır. Re'âyâyı kapsayan bu 40 belgede, 2 kişiden oluşan hane sayısı 1, 3 kişiden oluşan hane sayısı 16, 4 kişiden oluşan hane sayısı 12, 5 kişiden oluşan hane sayısı 5, 6 kişiden oluşan hane sayısı 3; 7, 8 ve 9 kişiden oluşan hane sayısı ise 1'dir. Bu rakamlar bize aşağıdaki grafikte görülen oranları vermektedir.

GRAFİK 3: Veraset Davalarına Göre Re'âyâ Nüfusta Hane Başına Düşen Kişi Sayısı

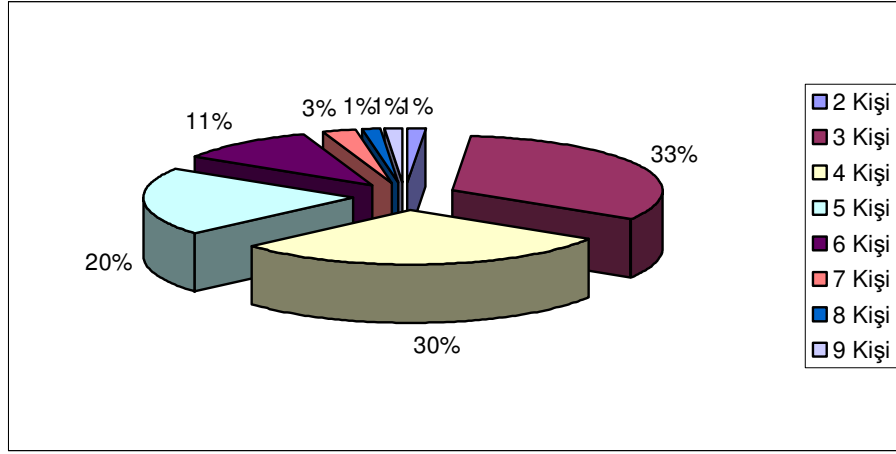

Grafikten de anlaşılacağı üzere re'âyâ hanelerinde, hane başına düşen kişi sayısını % 39'luk bir oranla 3 kişi oluşturmaktadır. Bu sayıyı % 29'luk oranla 4 kişi takip etmektedir. 5 kişilik hane sayısı % 12'de kalmıştır. 6 kişilik hane sayısı ise % 10 oranını geçememiştir. 7, 8, 9 kişilik haneler % 3'lük oranlara sahiptirler. Grafikten çıkarılacak sonuca göre Larende ve çevresindeki re'âyâ haneleri 3 ve 4 kişiden oluşmaktadır. Re'âyâ hanelerinde bu verilere dayanarak ortalama bir sayı vermek istediğimizde 3 kişilik hane sayısının çoğunlukta olmasına rağmen, karı-

koca ve iki çocuktan oluşan bir re'âyâ ailesini kıstas olarak 4 sayısını ortalama değer almak mümkündür.

Askeri ve re'âyâ dava tutanaklarını bir bütün olarak ele aldığımızda ortaya aşağıdaki gibi bir grafik çıkmaktadır.

GRAFİK 4: Veraset Davalarına Göre Nüfusta Hane Başına Düşen Kişi Sayısı

Grafikte görüldüğü gibi 3 kişilik haneler % 33'lük oranla ilk sırada yer almaktadır. Hemen ardından % 30'luk oranla 4 kişilik haneler gelmektedir. 5 kişilik hane % 20'de, 6 kişilik hane sayısı ise % 11'de kalmıştır. 7, 8 ve 9 kişilik haneler % 5'lik dilimi bile geçememektedir. Toplamda da 3 kişinin oluşturduğu hane sayısı yüzdelik dilim olarak ilk sırada yer almasına rağmen diğer grafiklerden çıkan sonuçlar doğrultusunda ve klasik bir Osmanlı ailesinin, ortalama olarak karı-koca ve iki çocuktan oluştuğu düşünülerek tahmini nüfusu bulmada, toplam nefer adedi ile çarpılacak sayı 4 olacaktır. Tahrîr ve avâruz defterlerinde isimleri geçmeyen,

dolayısıyla ne kadar nefer olduğunu bilemediğimiz askeri nüfus için de ortaya çıkan sayıya % 15’lik bir değer eklenecektir.

1- 16. YÜZYILDA VE 17. YÜZYILIN İLK YARISINDA LARENDE ŞEHRİNDE NÜFUS

16. yüzyılda dünya genelinde bir nüfus artışı görülmektedir. 1450’lerden itibaren nüfus, dünya genelinde olduğu gibi Akdeniz çevresinde ve Osmanlı topraklarında da artmaya başlamıştır. Ünlü tarihçi Braudel, Akdeniz ve çevresini ele alan eserinde, 1500-1600 tarihleri arasındaki 100 yıllık süreçte nüfusun iki katına çıktığını belirtmiştir. 16. yüzyılda Akdeniz çevresinde 30-35 milyon arasında değişen nüfus, 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde 60-70 milyon civarına yükselmiştir. Artan nüfus, 16. yüzyılın sonlarında yaşanan ekonomik dalgalanmalar ve toplumsal bunalımlarla beraber 17. yüzyılda yaşanacak sosyal ve ekonomik değişimlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır²⁰⁵.

16. yüzyılda Braudel’in iddia ettiği gibi Osmanlı topraklarında da genel bir nüfus artışı görülmektedir. Tahrîr defterlerini incelediğimizde Osmanlı topraklarında nüfusun, 16. yüzyılın başından 16. yüzyılın sonuna kadar iki kat arttığı açıkça görülmektedir²⁰⁶.

²⁰⁵ Fernand Braudel, **II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Cilt 1, çev. M. Ali Kılınçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1993, s. 485-487.

²⁰⁶ Oktay Özel, “Population Changes in Otoman Anadolia During The 16th and 17th Centuries: “Demographic Crisis” Reconsidered”, **IJMES**, vol: 36, Cambridge University Press, s. 184.

Bu nüfus artışı, 16. yüzyılda Larende şehrinde de gerçekleşmiştir. 1530 yılı tahririne göre Larende şehrinde 669 nefer bulunmaktadır²⁰⁷. Şehrin nüfusu tahmini olarak 3077 kişiden oluşmaktadır²⁰⁸. 1584 tahririnde ise Larende şehrinde 2048 nefer bulunmaktadır²⁰⁹. Bu tarihte ise şehrin nüfusu tahmini olarak 9421 kişiden oluşmaktadır. Aradaki 54 yıl içinde Larende şehri nüfusu % 306 oranında bir artış göstermiştir. Ancak nüfustaki bu hızlı artış, şehrin büyümesine yansımamıştır. 1530 tahririnde 33 olan mahalle sayısı 1584'te 38'e çıkmıştır. Şehre 54 yıllık süreçte 5 yeni mahalle eklenmiş, şehir % 16'lık bir büyüme yaşamıştır. Şehirdeki bu nüfus artışını, varolan mahalleler kendi içinde özümsemiştir. Aşağıdaki tabloda bu özümsemeyi görmek mümkündür.

TABLO 12: Larende Şehrindeki 5 Mahallede Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı

MAHALLE	1530 (Nefer)	1584 (Nefer)	ARTIŞ (%)
Abbas	19	117	600
Ahi Osman	32	115	360
Çeltek	27	106	400
Alişahne	14	65	315
Hoca Mahmud	27	92	340

Tabloda adı geçen mahalleler Larende şehrinin en büyük 5 mahallesidir. Bu 5 mahalle, 54 yıllık süreç içinde % 100'ü geçen nüfus artışları yaşamıştır. 54 yıllık süreçte şehirdeki büyümenin % 16 olduğu göz önüne alındığında nüfus artışı ile şehirdeki büyüme arasında paralellik olmadığı görülmektedir. Verilerin de gösterdiği gibi nüfus artışı, var olan mahallelerdeki nefer sayısına yansımıştır. Bu

²⁰⁷ TT 387.

²⁰⁸ $669 \times 4 = 2676 + \% 15 (401) = 3077$.

²⁰⁹ TK 104.

yansıma ile birlikte Larende şehri mahallelerindeki ortalama nefer sayısı 54 yıl içinde 20'den 54'e çıkarak, % 165 oranında artış göstermiştir²¹⁰.

16. yüzyılda artan nüfusa karşılık, 17. yüzyılda Osmanlı topraklarında nüfusun genel olarak düştüğünü görmekteyiz. 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın ilk yarısı, olağanüstü tarihsel gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. 16. yüzyılın sonlarında yaşanan suhte isyanları, bu isyanları takip eden celali isyanları ve devamında gelen yerel yöneticiler ve adamlarının halka yaptıkları zulümler, Osmanlı Anadolu'sunda yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı ölüm oranlarının artmasına ve doğum oranlarının düşmesine sebebiyet vermiştir. Bunun sonucunda nüfusta genel bir düşüş olmuştur²¹¹. Ayrıca yaşanan veba salgınları, doğal afetler ve kıtlıkların da 17. yüzyılda nüfustaki bu genel düşüşü tetiklemiştir.

16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başında yaşanan gelişmeler Larende şehrini de etkilemiş ve şehirde nüfusun düşmesine yol açmıştır. 1642 tarihinde yapılan mufassal avârız tahrîrinde Larende şehrinde 755 nefer bulunmaktadır²¹². Bu sayı da bize şehrin nüfusunun tahmini olarak 3473 kişi olduğunu göstermektedir. 58 yıllık süre içinde nüfus, 5948 kişi düşerek % 271 oranında gerilemiştir. 1584'te 38 olan mahalle sayısı da 1642'de 31'e düşmüştür. Şehirselle büyüme % 23 oranında gerilemiştir. Şehirde mahalle başına düşen ortalama nefer sayısı ise 54 kişiden 24 kişiye düşmüştür. Aşağıdaki grafikte 1530 ve 1642 tarihleri arasında Larende şehrinin nüfusundaki değişim görülmektedir.

²¹⁰ Jennings, **a.g.m.**, s. 36-37.

²¹¹ Özel, **a.g.m.**, s. 192.

²¹² MAD 3074.

GRAFİK 5: 16. Yüzyılda ve 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larende Şehrının Nüfusundaki Değişimler

Grafikten de anlaşılacağı üzere, 112 yıllık süreç içerisinde Larende şehrının nüfusunda ani bir yükseliş ve ani bir düşüş olmuştur. Şehir, 16. yüzyılda gerçekleşen nüfus artışını, 50 yıllık bir süreç içinde % 306'lık bir artışla yaşamıştır, aynı şekilde 17. yüzyılda başlayan sosyal bunalımlardan da oldukça etkilenmiş ve nüfusun en yüksek konuma ulaştığı 1584 yılından 1642 yılına kadar olan 58 yıllık süreçte % 271 oranında düşerek neredeyse 1530'lardaki sayıya gerilemiştir.

Yukarıda gösterilen veriler doğrultusunda demografik açıdan Osmanlı şehrini tanımlamak istersek, 400'den fazla vergi yükümlüsünün yaşadığı yerleri Osmanlı şehri sayabiliriz. Osmanlı şehirlerini; küçük, orta ve büyük ölçekli şehirler olarak sınıflandırdığımızda da 400 ile 1000 arası vergi yükümlüsünü barındıran şehirlere *küçük şehir*, 1000 ile 3000 vergi yükümlüsünü barındıran şehirlere *orta*

büyüklikteki şehirler, ve 3000'den fazla vergi yükümlüsünü barındıran şehirlere de *büyük şehir*, demek mümkündür²¹³.

Bu tanımlar çerçevesinde Larende şehrine baktığımızda, Larende'nin incelediğimiz 112 yıllık süreç içinde şehir vasfını yitirmediğini görmekteyiz. 1530'da 669 neferlik vergi yükümlüsü nüfusuyla küçük ölçekte bir şehir olma özelliğine sahip Larende, 1584'e kadar artan nüfusuyla 2048 vergi yükümlüsüyle orta büyüklükte bir şehir olma özelliğine erişmiş, fakat 17. yüzyıldaki olumsuz gelişmelerle nüfus kaybına uğramış, vergi verme yükümlüsü olan nüfus 775 kişiye düşerek 1642 yılında küçük ölçekte bir şehir olma özelliğine gerilemiştir.

2- 16. YÜZYILDA VE 17. YÜZYILIN İLK YARISINDA LARENDE KAZÂSINA BAĞLI KÖYLERDE NÜFUS

16. yüzyıldaki Akdeniz ve çevresinde yaşanan nüfus artışı şehirleri etkilediği gibi kırsal alanı da etkilemiştir. Bu yüzyılda kırsal bölgelerde de nüfusta ciddi oranlarda artışlar gözlemlenmiştir. 16. yüzyıl boyunca Osmanlı topraklarında da kırsal alanlarda nüfusun arttığını tahrîr defterleri bize göstermektedir.

1530 yılındaki tahrîrde Larende kazâsına bağlı köylerdeki, vergi vermekle yükümlü olan nefer sayısı 6052 kişidir. Larende kazâsına bağlı köylerin nüfusu tahmini olarak 1530 yılında 27839 kişidir. 1584 yılına gelindiğinde köylerdeki, nefer sayısının 12762 olduğunu görmekteyiz. 1584'te Larende kazâsı köylerinin nüfusu tahmini olarak 58705 kişidir. 50 yıllık süreçte köy nüfusunda % 110

²¹³ Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, s. 12-13.

oranında bir artış gözlemlenmiştir. Nüfustaki artışın tersine, köy sayısında azalma gözlemlenmektedir. 1530'da 129 olan Larende kazâsına bağlı köylerin sayısı, 1584 yılına gelindiğinde % 115 oranında azalarak 60'a düşmüştür. Nüfus artışıyla, köylerin azalması arasındaki ters orantı bize 50 yıllık bu süreçte, nüfus artışıyla birlikte, köyden kentlere veya diğer kırsal alanlara doğru yaşanan bir göç olduğunu göstermektedir²¹⁴. 1530'da köy başına düşen ortalama nefer sayısı 50 kişi iken 1584'te % 320 oranında artarak 213 kişiye çıkmıştır. Bu artış 16. yüzyılın sonlarında Larende kazâsında ciddi bir nüfus yoğunluğunun yaşandığını da göstermektedir. Bu nüfus yoğunluğunu, Larende kazâsına bağlı 5 köyü örnek alarak, 50 yıl içinde nüfusun nefer olarak artışını, aşağıdaki tabloda göstermek mümkündür.

TABLO 13: Larende Kazâsına Bağlı Olan 5 Köyde Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı

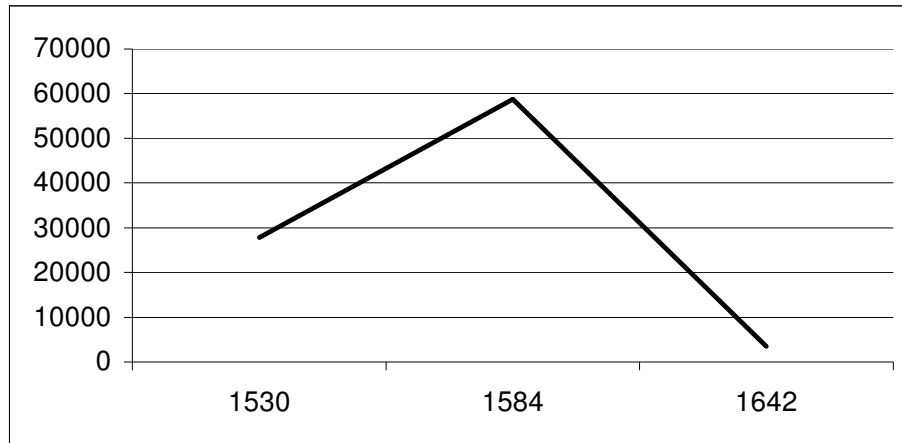
KÖY	1530 (Nefer)	1584 (Nefer)	ARTIŞ (%)
Göded	49	288	485
Divle	71	255	260
Dervi	51	150	200
Foni	8	65	800
Çavındır	10	43	400

Tabloda görüldüğü üzere 1530 ile 1584 arasındaki 50 yıllık süreçte yaşanan, % 100'ün üzerindeki nüfus artışlarıyla ters orantılı olarak köy sayısının azalması ve yerleşim bölgelerinin daralması, bunun sonucunda artan nüfusun çevre köylere göçü, varlığını sürdüren köylerde yaşanan nüfus yoğunluğunu, en güçlü biçimde hissettirmiş olmalıdır.

²¹⁴ Göç olgusu hakkında ilgili bölümde bilgi verilecektir.

16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başlarında yaşanan sosyal ve ekonomik buhranlardan Larende kazâsına bağlı köylerin de ciddi bir biçimde etkilendiği görülmektedir. 1642 yılında Larende'ye bağlı köylerde, 780 vergi yükümlüsü nefer tespit edilmiştir. 1642'de Larende'ye bağlı köylerdeki nüfus tahmini olarak 3588 kişidir. 1584'ten 1642'ye kadar 58 yıllık süreçte nüfusta ciddi bir düşüş yaşanmış ve nüfus, % 1540 seviyesinde gerilemiştir. Nüfustaki bu ciddi düşüğe rağmen 1584'te 60 olan köy sayısı 1642'de 63'e çıkmıştır. Yerleşim alanları % 3 gibi bir büyüme yaşamıştır. Bu büyümeyle beraber azalan nüfusun da etkisiyle, nüfus yoğunluğu hissedilir derecede düşmüş olmalıdır. 1584'te köy başına düşen ortalama nefer sayısı 213 kişi iken 1642'de bu sayı % 1680 gibi ciddi bir oranda gerileyerek 12 kişiye düşmüştür. Aşağıdaki grafik bize incelediğimiz 112 yıllık süreç içerisinde Larende kazâsına bağlı köylerin nüfusundaki değişimleri göstermektedir.

GRAFİK 6: 16. Yüzyılda ve 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larende Kazâsına Bağlı Köylerin Nüfusundaki Değişimler

Yukarıda bahsedilen nüfus tahminlerini grafiğe döktüğümüzde nüfustaki ciddi dalgalanma daha açık bir biçimde görülmektedir. 16. yüzyılda yaşanan nüfus

artışının sonunda, 17. yüzyılda nüfus ciddi bir düşüş olmuştur. 17. yüzyıl başında yaşanan sosyal buhranla birlikte, çok sayıda re'âyâ nüfusun, celalilerden ve bölge yöneticilerinin baskılarından kurtulmak için köylerini terk ederek, güvenli köy ve şehirlere yerleştiklerini ve buralarda da salgınlar, kıtlık gibi sorunlarla mücadele ettiklerini söylemek mümkündür. Kırsal alanda nüfusun azalmasıyla ilgili coğrafi veriler de bize ilginç bulgular vermektedir. Günümüz Konya ve Karaman bölgesinde iskan edilmemiş birçok yer, hala 16. yüzyıldaki köy isimleriyle anılmaktadır. Bu bulgular da bize o dönemde Larende'de yaşanan, ciddi bir göç dalgasıyla başlayan, nüfus düşüşünü kanıtlar niteliktedir²¹⁵.

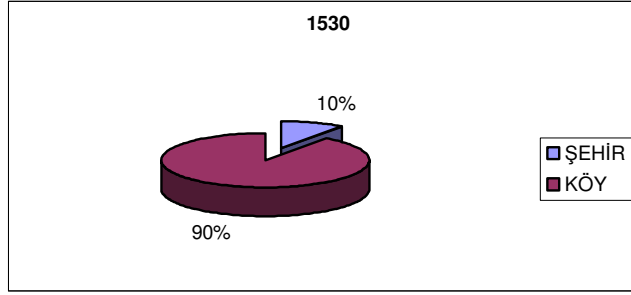
3-NÜFUSUN DAĞILIŞI

Nüfusun, şehir ile köy arasındaki dağılışı, bir ülkenin ekonomik faaliyetlerinin hangi üretim tarzına dayalı olduğuyla bağlantılıdır. İncelediğimiz dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun faaliyetlerinin çoğu tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Dolayısıyla da kırsal nüfus, şehir nüfusuna oranla fazlaydı. Larende kazâsı da bu ifadeye uygun olarak 16. yüzyılda kırsal nüfusun fazlalığı ile dikkati çekmektedir²¹⁶. Fakat 1530'dan 1642 yılına kadar geçen 112 yıllık süreçte bu tablo değişiklik göstermiştir. Bu değişikliği aşağıdaki 3 grafikte görmek mümkündür.

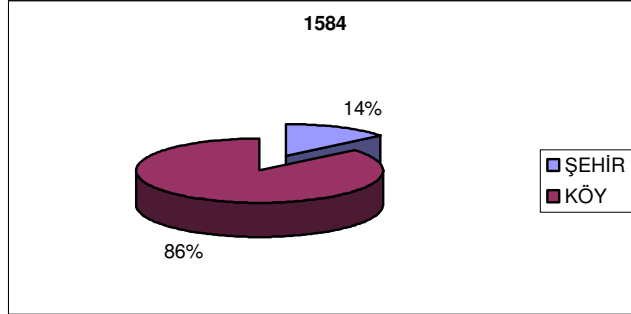
²¹⁵ Faroqhi, Krizler ve Değişim, s. 572-573.

²¹⁶ Gümüşçü, a.g.e, s. 167.

GRAFİK 7: Larende Kazâsında 1530 Yılında Nüfusun Dağılışı

GRAFİK 8: Larende Kazâsında 1584 Yılında Nüfusun Dağılışı

GRAFİK 9: Larende Kazâsında 1642 Yılında Nüfusun Dağılışı

1530 tarihinde Larende kazâsında toplam nüfus yaklaşık 30913'tür. Bu nüfusun % 90'ı köylerde ve % 10'u da şehirde yaşamaktadır. 1584 tarihine geldiğimizde Larende kazâsında nüfus yaklaşık 68126'dır. Bu nüfusun % 14'ü

şehirde, % 86'sı ise köylerde yaşamaktadır. Görüldüğü gibi 1584'te şehir nüfusu % 4 oranında artış göstermiş, kırsal nüfus ise % 4 oranında gerilemiştir. Bu veriler de bize 16. yüzyılın sonlarına doğru artan nüfusla birlikte kırsal alandan şehre göç dalgasının başladığını göstermektedir. 1642'de ise durum 16. yüzyıldakinden farklıdır. Larende kazâsının 1642'deki nüfusu 7061'dir. Bu tarihteki verilere göre nüfusun % 49'u şehirde, % 51'i ise köylerde yaşamaktadır. 17. yüzyılda yaşanan; kargaşa dönemi, salgın hastalıklar, doğal afetler (sel, kuraklık gibi) ve bu doğal afetlerin sonucunda kullanılamaz hale gelen tarım alanları, kıtlık, “*Büyük Kaçgun*” diye tabir edilen göç olgusunu meydana getirmiş ve kırsal bölgelerden şehirlere doğru bir göç dalgasının başlamasına neden olmuştur. 16. yüzyılda, genel nüfusun çoğunluğunu oluşturan kırsal nüfus, 17. yüzyılın ilk yarısında, nüfus oranları açısından şehirlerle neredeyse eşit konuma gelmiştir.

4- GÖÇLER

“ *Genellikle endüstrileşme öncesi kentlerde, nüfusun kendini yeniden üretemediği ve bu kentlerin büyümesinin, hatta varlığını korumasının köylerden gelen sürekli göçe bağlı olduğu varsayılır.*” Osmanlı Dönemi Anadolu'sunda bulunan kent ve köylerdeki ortalama yaşam süresine dair herhangi bir veriye sahip olmadığımız için bu tezin Anadolu kentleri için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür²¹⁷.

²¹⁷ Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, s. 327.

Osmanlı Anadolu'sunda genel anlamda, 16. yüzyılın ortalarında başlayan göçlerin sebepleri arasında; tarımsal üretim için gereken toprak sahalarının, artış hızının nüfusun artış hızıyla orantılı olmaması ve bunun sonucunda artan geçim sıkıntısı, tarımsal üretim yapan sahaların parçalanıp küçülmesi, vergi sisteminin değişime uğramasından kaynaklanan olumsuzlukların sonucunda yaşanan geçim sıkıntısının iyice artması başta gelmektedir. Göç olgusunun yaygınlaşmasındaki diğer bir sebep ise bütün Anadolu'da yaygınlaşmaya başlayan, isyan ve eşkıyalık olaylarının sonucunda ortaya çıkan huzursuzluk ve güvensizlik ortamıdır²¹⁸.

Larende kazâsında da 16. yüzyılın ortalarına doğru yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı göçlerde artış yaşanmaya başlamıştır. Larende kazâsında yaşanan bu göçleri, “Larende şehrinden dışarıya olan göçler” ve “dışardan Larende şehrine olan göçler” olarak hareket yönüne göre ele almak mantıklı olacaktır²¹⁹.

16. yüzyılın sonlarında başlayan celali isyanları Anadolu'da bulunan şehir ve köylerde büyük huzursuzluklar meydana getirmiştir. Köylerde yaşayanlar köylerini terk etmiş ve geniş kitleler halinde surlarla çevrili güvenli şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Şehirlerde yaşayan varlıklı nüfus ise, şehirler açısından da tehdit unsuru oluşturan celalilerden kaçmak için İstanbul, Rumeli, Suriye ve hatta Kırım'a kadar bir göç dalgası oluşturmuşlardır²²⁰. İncelediğimiz Larende şer'iyye sicillerinde de Larende şehrinden dışarıya olan göçleri kanıtlayan çeşitli belgelere rastlamak mümkündür. 1617-1618 (H. 1027) tarihinde ölen Larende kadısı Es-seyyid Ahmet

²¹⁸ Gümüştü, **a.g.e.**, s. 179.

²¹⁹ Gümüştü, **a.g.e.**, s. 181.

²²⁰ Halil İnalcık, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700”, **Archivum Ottomanicum**, vol: VI, 1980, s. 296.

Efendi'nin ölümünden sonra oğlu Es-seyyid Ataullah Efendi tarafından veya kendisine yönelik mahkemeye intikal eden çeşitli alacak-verecek davaları sayesinde, Larende şehrinden İstanbul'a göç etmiş kişilerin varlığından haberdar olmaktadır. 26 Eylül 1618 (6 Şevval 1027) tarihli bir belgede Es-seyyid Ahmet Efendi'nin Aişe adlı karısının, Ahmet Efendi öldükten sonra İstanbul'a göçtüğünü ve Sultan Selim Han Mahallesi'nde oturduğunu öğrenmekteyiz. Ahmet Efendi'nin ikinci karısı Banu'dan olan Ataullah Efendi'ye açılan bu davada; Aişe, kendisine kocasından intikal eden 30.000 akçe mehrine ve oğluna intikal eden hisseler karşılık Ataullah Efendi'den bir ev talep etmektedir²²¹. Ağustos sonları 1618 (Evâhir-i Şa'bân 1027) tarihli diğer bir belgede, Larende'den İstanbul'da sakin olan El-hac Ahmet Çavuş'un, Es-seyyid Ahmet Efendi'nin kendisinden aldığı 15.000 akçelik borcu, oğlu Ataullah Efendi'den talep ettiğini görüyoruz²²². Ekim sonları 1618 (Evâhir-i Şevval 1027) tarihli diğer bir belgede ise Larende'den İstanbul'da sakin olan Ahmet bin Abdullah Efendi'nin, Zaviye Mahallesi'ndeki evini 1900 akçeye Ali bin İbrahim'e sattığını görmekteyiz²²³. İstanbul dışında Larende şehrinden Kıbrıs'a ve çevredeki diğer şehirlere göçlerin yaşandığını yine incelenen sicillerden anlaşılmaktadır. Ocak başları 1607 (Evâ'il-i Ramazân 1015) tarihli bir belgede, Mesih Ağa adındaki kişinin, Larende Hisarı'nda bulunan bir evi, önceden Kıbrıs'a yerleşen Durmuş bin Nuri'den 4000 akçeye satın aldığını, fakat evi Ömer Beşe'nin tasarruf ettiğini iddia ederek mahkemeye başvurduğunu görmekteyiz²²⁴. Mayıs başları 1607 (Evâ'il-i Muharrem 1016) tarihli bir belgede de Larende'den Konya'ya yerleşen Mehmet bin Derviş'in, kendisine annesinden kalan Larende Mansurdede

²²¹ KŞS. 278, s. 19/5.

²²² KŞS. 278, s. 21/4.

²²³ KŞS. 278, s. 21/5.

²²⁴ KŞS. 293, s. 48/7.

Mahallesi'ndeki evi Sagibe adlı kadının tasarruf ettiğini iddia ederek mahkemeye başvurmuştur²²⁵.

Larende şehrine olan göçler ise 16. yüzyılların sonunda başlayan karışıklıklarla birlikte yoğunlaşmıştır. 16. yüzyılın son çeyreğinde başlayan suhte isyanları ve daha sonrasında bu isyanları takip eden celali isyanları sırasında şehir çevre bölgelerden göç almıştır. 1584 tahrîrine göre Larende şehrinin en fazla nüfus aldığı yerler kendisine ve Kaş nahiyesine bağlı köyler olmuştur. Toplam 184 köy içinde 58 köyden 125 nefer Larende şehrine göç etmiştir. Şehrin diğer göç aldığı yerler ise İç-İl Sancağı'ndan olmuştur²²⁶. Kazâ içinden ve dışından gerçekleşen bu göçler sonucunda 1530 yılında kazânın % 10'luk kısmını oluşturan şehir nüfusu, 1584 yılında % 4 artarak, kazâ nüfusunun % 14'lük kısmını oluşturmuştur (bkz. Grafik 7 ve 8).

16. yüzyılın başlarından sonra, özellikle kırsal alanda hızlı bir şekilde artmaya başlayan nüfusu besleyecek yeni tarım alanlarının oluşmaması ve varolanların tarım alanlarının bölünmesi, Anadolu'da giderek artan bir geçim sıkıntısının oluşmasına sebep olmuştur. Bu geçim sıkıntısıyla beraber taşradaki yöneticilerin keyfi olarak halktan aldığı ağır vergiler, halkın artık yaşamlarını köylerde sürdürmelerine olanak sağlayamaz hale getirmiştir. Halk, ehl-i örfün keyfi olarak aldığı "hizmet" ve "cerime" diye ödenilen vergiler ile devlete vergi veya salma olarak ödediklerini birbirinden ayıramaz olmuştur. Bu koşullar altında ayrıca devletin yaptığı savaşlar için halktan ek vergiler istemesi, halkta büyük bir

²²⁵ KŞS. 293, s. 331/15.

²²⁶ Gümüüşü, a.g.e, s. 182.

memnuniyetsizlik uyandırdı. Bütün bu olumsuzluklar altında artık dayanacak gücü kendinde bulamayan köylüler, evlerini, topraklarını bırakıp göç etmeye başladılar. Köylerde hane sayısı düşmekte erkek nüfus gün geçtikçe azalmaktaydı²²⁷. Köylerinden göç etmeye başlayan bu yığınların bir kısmı çevre bölgelerdeki şehirlere göç ettiler. Bir kısmı da Anadolu'da 1580'lerden sonra faaliyetlerini arttıran; eşkıya, levend ve sekban gruplarına katıldılar²²⁸.

16. yüzyılın son çeyreğinde başlayan suhte isyanları ve sonrasındaki celali isyanları, köylerdeki bu göçleri arttırmış ve Anadolu'daki birçok köy terkedilmiştir. Larendede kazâsında da durum farklı değildir. 16. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan karışıklıklar; Larendede, tarımsal üretimdeki düşüş ve tarım alanlarının parçalanması nedeniyle geçim sıkıntısı çeken köylüyü göçe zorlamıştır. Yüzyılın sonlarına doğru Larendede kazâsına bağlı köylerde başlayan göçler, elimizdeki son tahrîrden sonra gittikçe artmıştır.

Yukarda da açıklandığı üzere 1584 yılında Larendede kazâsına bağlı köylerin nüfusu tahmini olarak 58705 iken 1642'de bu rakam % 1540 gerileyerek 3588'e düşmüştür. Nüfustaki bu dramatik düşüş, incelediğimiz sicillerde de belgelenmektedir. Aralık sonları 1606 (Evâhir-i Şa'bân 1015) tarihli merkezden gönderilen bir belgede Larendede ve çevresinde birkaç seneden beri celali ve eşkıyanın bulunduğundan, taun ve vebadan insanların çok helak olduğundan, birçok kişinin öldüğü ve sağ kalanların başka yerlere göçtüğünden bahsederek, bedeli

²²⁷ Akdağ, **Celali İsyânları**, s. 334.

²²⁸ Özel, **a.g.m.**, s. 188.

nüzul, avâriz ve diğer tekalifin bölge halkından alınmaması istenmektedir²²⁹. Bu belgeden sonra geçen diğer belgelerde ise konu ile alakalı olarak Bennak köyünün 2 hane olduğu²³⁰, Fenarek köyünün 3 hane olduğu²³¹, Uzunkışla ve Bosala köylerinin ise 10 hane olduğu²³² belirtilmektedir. Örnek verdiğimiz ilk belgeden de anlaşılacağı üzere 17. yüzyılda celali ve eşkıya saldırılarının dışında Larendede kazâsında bir veba salgını yaşandığı da anlaşılmaktadır. Bu salgının da nüfustaki bu dramatik düşüşte etkisi büyüktür. Belgelerde verilen 4 köyün haneleri ise düşüşün ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Larendede dışında, Anadolu'daki diğer bölgelerde de nüfusun bu dönemde ciddi biçimde düştüğü görülmektedir. Ankara'nın Bacı kazâsı kadısı tarafından merkeze yollan bir liste bu konuda bize bilgiler sunmaktadır. Karakaş ve Çöreköğlü'nün saldırılarından sonra yollandığı sanılan bu listede, saldırılardan sonra 38 köyden 33'ünün terk edildiği belirtilmektedir²³³. Diğer bir belgede ise Arabacı Süleyman adlı celalinin, Karahisarısahip'in Şeyhli kadılığını, yağma ederek çekildikten sonra köyün kadısının, ancak 10 köyde insana rastladığını ve diğer köylerdeki hasarın boyutunu soracak adam bulamadığını belirttiğini görmekteyiz²³⁴.

Köylerin terk edilmesi ve yaşanan göç olgusu 17. yüzyılda Larendede şer'iyye sicillerine de yansımıştır. Şer'iyye sicillerinde Larendede, şehrine çevre köylerden ve kazâlardan göç eden kişilerin davalarına rastlamaktadır. Örneğin 21 Eylül 1606 (18 C. Evvel 1015) tarihli bir belgede Alişahne Mahallesi'nden Fatıma bint Hüseyin'in,

²²⁹ KŞS. 293, s. 49/20.

²³⁰ KŞS. 293, s. 49/21.

²³¹ KŞS. 293, s. 49/22.

²³² KŞS. 293, s. 49/23.

²³³ İbnü'l-emin Tasnifi, Karton 3, No: 542, Akdağ, **Celali İsyancıları**, s. 447.

²³⁴ Akdağ, **a.g.e.**, Vesika 20, s. 447.

Konya'da iken kız kardeşinin, kendisinden habersiz, babalarından kalma evi, Maludane Köyü'nden Larendede sakini Hacı Ahmet'e sattığını iddia ederek evi geri almak istediğini görmekteyiz²³⁵. 31 Ocak 1618 (13 Muharrem 1028) tarihli diğer bir belgede de Göndere Köyü'nden, Larendede Kadı Dükkanı Mahallesi'nde sakin olan Musa bin Süleyman'ın, Hasan adlı çocuğa, yetim olduğu için günlük 3 akçe nafaka bağlamıştır²³⁶.

Ayrıca incelenen sicillerde, tımar sahibinin ve bölgedeki halkın kadıya başvurarak, köylerinden göçüp kente yerleşmiş birisinin, aslında kendi köylerinde yazılı olduğunu kanıtlamaya çalıştığı ve bu kişinin köyden alınan vergileri vermesini ya da çift bozan akçesini ödemesini istedikleri davalarla ilgili belgeleri bulmak mümkündür²³⁷. Örneğin 25 Ağustos 1629 (Evâ'il-i Muharrem 1039) tarihli belgede Larendede sakinlerinden Halil adlı kişi, bundan evvel Kalecik Köyü'nde oturduğunu ve 10 sene önce köyü terk edip Larendede'ye yerleştiğini, vergilerini Larendede halkıyla beraber verdiğini, hala köy ahalisinin kendisinden vergi istediğini belirterek köy ahalisinin bu taleplerinden men edilmelerini istemektedir²³⁸. 19 Mart 1646 (Gurre-i Safer 1056) tarihli diğer bir belgede ise Karabekar evkafının yerlerinde subaşı olan Mahmut Ağa; Yusuf, Muharrem, Resul ve Abid adlı kişilerin vakfa ait yerlerde tarlaları olduğunu fakat tarlalarını bozup Larendede'ye yerleştiklerini belirterek bu kişilerden çiftbozan resmi talep ediyor. Davalılar da 30-40 seneden beri Larendede de oturduklarını ve vergilerini şehir halkı ile birlikte Larendede subaşısına verdiklerini

²³⁵ KŞS. 293, s. 64/8.

²³⁶ KŞS. 278, s. 33/1.

²³⁷ Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, s. 330.

²³⁸ KŞS. 293, s. 309/1.

söylüyorlar. Davahılar ellerindeki emr-i şerifi gösterdiklerinde vakıf yerlerinin subaşı bu talebinden men ediliyor²³⁹.

Larendede şehrine, kazâ dışından olan göçler, en fazla İç-İl Sancağı'ndan olmuştur. 16. yüzyılın sonlarındaki suhte isyanı sırasında, Larendede' de suhteler ve levendler birleşerek 3000 kişilik bir güçle isyan etmişlerdir. Merkezi hükümet güçleri, Larendede halkının da desteğiyle bu isyanı bastırmıştır. Suhteler ve levendler dağlık İç-İl sahasına çekilmiş, bu bölgede bazı kaleleri ele geçirmişler ve isyana devam etmişlerdir. İç-İl uzun süre suhte ve levendlerin istilasına maruz kalmıştır²⁴⁰. Bu istiladan büyük zarar gören bölge halkı Larendede şehrine göç etmiştir. Sicillerimizde İç-İl'den Larendede'ye göç eden kişilerle ilgili pek çok belge bulunmaktadır. 16 Şubat 1619 (1 R. Evvel 1028) tarihli olan bir belgede, daha önce İç-İl Sancağı'ndan Larendede'ye göçen İç-İl re'âyâsının vergilerinin toplanması için Mustafa Beşe'nin görevlendirildiğini görmekteyiz²⁴¹. Mayıs ortaları 1618 (Evâsıt-ı C. Evvel 1027) tarihli bir belgede ise İç-İl Sancağı Sinanlı Kazâsı, Doralı Köyü'nden olan Anıl Bey, Larendede İdemud Mahallesi'nde yaşayan Ramazân bin Mehmet'in Doralı Köyü'nden olduğunu ve vermesi gereken vergileri vermediğini iddia ediyor. Ramazân ise 30 yıldır aynı mahallede oturduğunu ve vermesi gereken vergileri mahalle halkıyla beraber verdiğini söyleyerek, elindeki emr-i şerifi gösteriyor. Anıl Bey, talebinden men ediliyor²⁴². Ocak sonları 1629 (Evâhir-i C. Evvel 1038) tarihli diğere bir belgede ise İç-İl Sancağı'nda, bedel-i sürsat vergisi toplamaya memur olan Mustafa Bey, Larendede, Gazialpi Mahallesi'nde oturan

²³⁹ KŞS. 279, s. 25/3.

²⁴⁰ Akdağ, a.g.e, s. 371.

²⁴¹ KŞS. 278, s. 42/2.

²⁴² KŞS. 278, s. 8/2.

Mustafa bin Yakup, Hasan bin Nasuh ve Abdünnebi bin Mehmet adlı kişilerin, Mud Kazâsı'na tabi Giray adlı köyden olduklarını söyleyerek, bedel-i sürsat talep ediyor. Bu kişilerde 30 senedir adı geçen mahallede oturduklarını ve vergilerini mahalle halkıyla birlikte verdiklerini söyleyip, ellerindeki emr-i şerifi gösteriyorlar. Mustafa Bey talebinden men ediliyor²⁴³.

Örnek olarak gösterdiğimiz belgelerde ve diğerlerinde, davalı kişilerin genelde Larende şehrine 30 yıl önce yerleştiklerini söylemeleri ve belgelerin tarihlerinin 1617 ve 1627 (H. 1027-1037) olması, bize İç-İl'den Larende'ye yaşanan göçlerin 1587 ve 1597 yılları arasında suhte isyanlarının İç-İl'de yoğun bir şekilde yaşandığı dönemde olduğunu göstermektedir.

Kazâ içinden ve dışından yaşanan bu göçler sonucunda, Larende şehrinin 1642'deki nüfusu, 17. yüzyılın ilk yarısında, nüfustaki genel düşüşe rağmen kazâdaki nüfus dağılımında % 49'luk bir pay elde etmiştir. İncelediğimiz dönemde Larende Kazâsı hem göç alan hem göç veren bir karakter kazanmıştır²⁴⁴ 16. yüzyıldaki hızlı nüfus artışı, 17. yüzyılın başlarından itibaren yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle göçler ve hızla düşen nüfus, Larende'nin incelediğimiz 112 yıllık süreçte nüfus hareketleri açısından çok etkin olduğunu göstermektedir.

²⁴³ KŞS. 293, s. 319/2. İç-İl Sancağı'ndan Larende'ye olan göçlerle ilgili bkz. KŞS. 289, s. 72/4., 293, s. 319/3., 293, s. 320/7., 293, s. 312/5., 278, s. 42/3.

²⁴⁴ Gümüüşçü, **a.g.e.**, s. 191.

3. BÖLÜM

SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAM

Türkiye’de tarih alanında yapılan çalışmalara baktığımız zaman, 1970’lerle birlikte siyasi tarih çalışmalarının yanı sıra sosyal ve ekonomik tarih çalışmalarının başladığını görmekteyiz. Günümüzde ise Türk tarihçileri, araştırmalarını 1970’li yıllardan sonra Avrupalı tarihçiler arasında popülerlik kazanan ve ilk örnekleri 1980’li yılların sonlarından sonra verilen, ülkemizde çok yeni olan sosyal ve ekonomik tarih alanlarına kaydırmaya başlamışlardır.

Çalışmamızda, bu bağlamda 17. yüzyılın ilk yarısında Larende’deki gündelik yaşama ve bu gündelik yaşam içinde bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerine değinilecektir. Bu bölümde kullanılacak olan arşiv belgeleri şer’iye sicilleridir²⁴⁵. İncelediğimiz şer’iye sicillerinde 871 zabıt kaydı bulunmaktadır. Bu 871 kaydın konu çeşitliliğine baktığımızda aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır.

²⁴⁵ KŞS. 278, 279, 280, 293.

TABLO 14: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Mahkemeye Yansıyan Konu Çeşitliliği ve Oranları

Konu	KŞS 293 (1606-1607)		KŞS 278-293 (1617-1618)		KŞS 279-280-291 (1645-1647)		Toplam	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Aile	35	11.7	32	12.6	39	12.3	106	12.2
Esnaf	-	-	2	0.8	-	-	2	0.2
Feragat	1	0.3	2	0.8	1	0.3	4	0.5
İmar	1	0.3	1	0.4	2	0.6	4	0.5
Kamu	4	1.3	11	4.3	37	11.6	52	6.0
Kayıt	92	30.8	41	16.1	38	11.9	171	19.6
Keşif	2	0.7	-	-	3	0.9	5	0.6
Kölelik	7	2.3	2	0.8	6	1.9	15	1.7
Maliye	43	14.4	38	15.0	22	6.9	103	11.8
Mülkiyet	21	7.0	1	0.4	5	1.6	27	3.1
Niza	3	1.0	21	8.3	24	7.5	48	5.5
Satış-Kira	63	21.1	32	13	34	10.7	129	14.8
Sulh	6	2.0	6	2.4	11	3.5	23	2.6
Takas	-	-	-	-	1	0.3	1	0.1
Tasarruf Hakkı	5	1.7	6	2.4	13	4.1	24	2.8
Tevcih	3	1.0	26	10.2	56	17.6	85	9.8
Vakıf	9	3.0	17	6.7	26	8.2	52	6.0
Vekalet	4	1.3	15	5.9	-	-	19	2.2
Genel Toplam	299	100	254	100	318	100	871	100

Yukarıdaki tablodan 17. yüzyılın ilk yarısındaki üç farklı zaman dilimine ait kayıtların toplamına baktığımızda; karşılıklı olarak alınıp verilen borçların, kefalet ve vekalet hüccetlerinin, çoklukla yer aldığını görmekteyiz. İncelediğimiz sicillerde bu özelliği taşıyan belgelerin çokluğu, bize Osmanlı mahkemesinin aynı zamanda noter özelliği taşıyan bir kurum olduğunu en iyi şekilde göstermektedir. Bu belgeleri yoğunluk olarak ev, bağ, bahçe, tarla, dükkan, değirmen gibi gayri menkullerin satılması ve kiralanması konularını içeren belgeler takip etmektedir. Satış ve kira faaliyetlerinin ardından yoğunluk olarak aile yapısını ilgilendiren; miras, evlenme, boşanma, mehr, nafaka gibi konular gelmektedir. Bu konunun ardından 4. sırayı ise çeşitli alacak verecek davalarının işlendiği mali konular almaktadır. Ardından

merkezden gelen, atama ile ilgili berât ve hüccetlerin yer aldığı tevcih ile ilgili belgelerin yoğunluğu gözlemlenmektedir. Daha sonra ise kamu hukukunu ilgilendiren eşkıyalık olayları, hırsızlık, adam öldürme, ırza geçme, saldırı, yaralama gibi konuları içine alan belgeler ve vakıflarla ilgili her türlü belgeyi kapsayan vakıf zabıtları gelmektedir. Bu konular dışında kalan davaların niteliğini yukarıdaki tablodan izlenebilir.

Tablodaki verilerden yola çıkarak genel bir değerlendirme yaptığımızda; yoğunluk olarak ilk sırayı alan, kayıt özelliği taşıyan belgelerin, 293 no'lu sicil defterinde (1606-1607) olduğunu görmekteyiz. 16. yüzyılın sonlarında (1584-1586) yaşanan büyük devalüasyondan sonra akçenin sürekli olarak değer kaybetmesi ve yükselen enflasyon, çarşı ve pazarlarda eşya ve yiyecek fiyatlarının giderek artmasına neden olmuştur²⁴⁶. Bu dönemde yabancı paraların da Osmanlı ekonomisine girmesi ile ekonomik hayatta yaşanan büyük dalgalanma, o dönemin insanların aralarındaki ekonomik ilişkileri mahkemede kayıt altına alma ihtiyacına zorlamış olmalıdır. Bununla birlikte yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru kayıt özelliği taşıyan belgelerin sayısı azalmıştır. Bu tarz belgelerin gittikçe azalması ekonomik ilişkilerin zamanla kişiler arasında çözümlendiğini gösterir. Ayrıca ticari anlaşmazlıkları içeren belgelerdeki düşüş de bu iddiayı destekler niteliktedir. Kamu ile ilgili olan davalarda yüzyılın ilk yarısındaki periyotta artış gözlemlenmiştir. 1606-1607 tarihli belgelerde kamu davalarının oranı % 1.3 iken bu oran 1617-1618'de % 4.3'e çıkmış, 1645-1647'de ise % 11.6 gibi bir orana yükselmiştir. Ayrıca niza davalarındaki artış da kamu davalarına paralel olarak artmıştır. Bu

²⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", **Bellekten**, Cilt 34/136, Ankara, 1970.

oranlardan yola çıkarak 17. yüzyılın ilk yarısı boyunca Larende’de asayiş olaylarının düzenli bir biçimde arttığını söyleyebiliriz. Aile hukukunu ilgilendiren konular ise sicillerde istikrarlı bir biçimde yerlerini almışlardır. Görüldüğü üzere 17. yüzyılın ilk yarısında Larende’de mali konularla ilgili kayıt ve davalar mahkemenin gündeminden yüzyılın ortalarına doğru çıkarken kamu ve niza davaları gittikçe gündemi meşgul etmiştir. Aile hukukunu kapsayan konular ise mahkemenin gündeminde sürekli olarak kalmışlardır.

A- KAMUSAL ALANDA YAŞAM

Batı modernitesinin ortaya çıkardığı ve düşünsel olarak farklı görüşler tarafından tartışılan *kamusal alan* ve *özel alan* terimleri, günümüzde pek çok makale ve kitaba konu olmuştur. Bu iki terimin kısaca tanımını yapmak gerekirse; hane hayatımız, evin içinde yaşadığımız yaşam, diğer bir anlatımla ‘ben’ ile beraber birlikte yaşayan sınırlı sayıda insanla özel olarak paylaşılan ‘bize’ ait olan hanede duvarların arkasında yaşanan ilişkiler bütünü *özel alan* olarak tanımlanırken²⁴⁷, duvarların dışında gerçekleşen, toplumdaki insanlar ve gruplar arasında her tür sosyal, ekonomik ve psikolojik bazlı ilişkiler dünyasının yaşandığı hane dışındaki hayat da *kamusal alan* olarak tanımlanmaktadır²⁴⁸.

Araştırmamızın bu kısmında bir Osmanlı şehri olarak 17. yüzyılın ilk yarısında Larende’deki sosyal yaşamı incelerken bu iki kavram baz alınacak ve şehirdeki hayat; duvarların içinde yaşanan aile hayatı ile *özel alan*, aile hayatının

²⁴⁷ Ahmet İnam, “Hanemizdeki Sır”, **Doğu Batı**, Sayı 5, Ankara, 1998, s. 197.

²⁴⁸ Etyen Mahçupyan, “Osmanlı’dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset”, **Doğu Batı**, Sayı 5, Ankara, 1998, s. 27.

mahremiyetini çevreleyen, duvarların dışında toplumdaki tüm çeşitliliğin yaşandığı hayat da kamusal alan olarak ayrı ayrı incelenecektir. Bu bağlamda kamusal alandaki yaşam, hanenin dışında yaşanan hayat olarak ele alınacaktır. Öncelikle yönetici kesimin başlıca aktörleri olan subaşı ve kadının daha sonra re'âyânın yaşamlarına değinilecektir.

1- EHL-İ ÖRF

Yukarıda şehrin yönetiminden bahsederken Larende şehrinin bir nahiye merkezi ve serbest bir tımar olarak merkezden atanan subaşı ve voyvodalar tarafından yönetildiğini belirtmiştik. Yönetim hiyerarşisi içinde halka en yakın olan, onunla birebir ilişkilerde bulunan subaşılar, emri altında olan adamlarıyla birlikte şehrin huzur ve güvenliğinin sağlanmasında en önemli rolü üstlenmişlerdir. Diğer bir deyişle subaşı, kamusal alanın asayişinden sorumludur. Larende şehrine 3 ayda bir atanan subaşılardan görevlerini yerine getirdikleri bu 3 aylık süre içinde zamanlarının büyük kısmını şehrin asayiş ve güvenliğinin sağlanması ve kazâ merkezine bağlı olan köylere, çeşitli kamu olaylarının (cinayet, yaralama, eşkıyalık v.b.) takibi ve keşfi için yapılan yolculuklar almaktaydı. Ayrıca subaşılar kentteki insanlarla sürekli iletişim halinde olarak ve onlardan ihbarlar alarak toplumun ahlakını, düzenini bozan ve toplum içinde ahlaka uygun hareket etmeyen şüpheli kişileri de kadıya arzda bulunarak mahkemeye çıkartabiliyorlardı. İncelediğimiz sicillerde bununla ilgili belgelere rastlamak mümkündür. Nisan sonları 1646 (Evâhir-i R. Evvel 1056) tarihli bir belgede Mansurdede Mahallesi sakinlerinin, yine aynı mahalleden Ahmet bin Mehmet'i Fatıma adlı bir kadınla ilişkisi olduğu

dolayısıyla subaşı Yakup Ağa'ya şikayet ettiğini ve Yakup Ağa'nın bu kişiyi mahkemeye çıkardığını görmekteyiz²⁴⁹. Yine Eylül sonları 1647 (Evâhir-i Şa'bân 1057) tarihli bir belgede de şehir voyvodası Nuri Beşe, Külhan Mahallesi'nde Habib bin Ahmet adlı kişinin eşi Rahime'nin ahlaksız bir kadın olduğunu ve aynı mahalleden Hasan bin Ali ile ilişkisi olduğunu duyuyor. Nuri Beşe vekili Çelebi oğlu Seyyid Hüseyin aracılığıyla Rahime'nin kocası Habib'i mahkemeye çıkartıyor. Habib'in bu suçlamayı inkar etmesiyle mahalle halkından kişilerin tanıklığına gidilerek böyle bir suçlamanın asılsız olduğu anlaşılıyor²⁵⁰.

Ayrıca subaşılar, kamu olaylarını konu alan davalarda mahkemede bizzat bulunarak veya adamlarını göndererek dava sürecini takip ediyorlardı. Mahkemede tutulan zabıtların sonunda “ *subaşı Yakup Ağa mahzarında ketb olundu.* ” veya “ *subaşı Yakup Ağa'nın kethüdarı mahzarında ketb olundu.*”²⁵¹ şeklindeki kayıtlar, subaşı ve adamlarının mahkemeyi denetleyici bir rol de üstlendiklerinin göstergesidir. Ayrıca bu takip dava sonunda alacakları cerimelerle de ilgili olmaktadır.

Subaşı, kamusal alanda asayiş, huzur ve sükuneti sağlarken kendisine emri altında bulunan kişiler yardım ediyorlardı. Şehirde dolaşan bu kişiler kanuna uygunsuz hareket eden, asayiş ve huzuru bozan ve ahlak dışı davranışlarda bulunan, şüpheli kişileri subaşı adına mahkemeye çıkartabiliyorlardı. Örneğin Aralık sonları 1646 (Evâhir-i Z. Ka'ade 1056) tarihli bir belgede Larende subaşısı Mehmet Ağa'nın adamlarından Tekli adlı kişi, Alişahne Mahallesi'nden Musa'nın 2 gece

²⁴⁹ KŞS. 279, s. 21/1.

²⁵⁰ KŞS. 280, s. 11/4.

²⁵¹ Bkz. KŞS. 279, s. 20/2, KŞS. 279, s. 21/11. v.d.

önce kapısının önüne katran sürüldüğü gerekçesiyle Musa'nın ve annesi Rabia'nın keyfiyet-i halinin mahalle halkından sorulmasını talep etmiştir²⁵². Ayrıca bu kişiler kazâ merkezindeki köy ve kasabalara da subaşı tarafından her türlü olay ve davanın takibi için gönderilmekteydiler. Mart ortaları 1646 (Evâsıt-ı Muharrem 1056) tarihli bir belgede subaşı Mehmet Ağa'nın adamlarından Ahmet Beşe'nin, erbâb-ı tımârdan olan Mustafa Ağa ile aralarında davası olan Eminler Köyü'nden Yusuf'a, davanın Larend'e'ye nakli için gönderildiğini fakat Yusuf'un kendisine hakaret edip kovduğu iddiasıyla Ahmet Beşe'nin Yusuf'tan davacı olduğunu görmekteyiz²⁵³. Subaşının emri altında görev yapan bu kişiler, kamusal alanda düzeni sağlamak için çalışırken, kimi zamanda kamusal alanın düzenini bozabiliyorlardı. Örneğin Aralık başları 1646 (Evâ'il-i Z.Ka'ade 1056) tarihli bir belgede Larend'e subaşı Mehmet Ağa'nın adamlarından Tatar adlı kişinin Ahi Osman Mahallesi'nden Es-seyyid Mehmet bin Es-seyyid Mahmut'u pazar yerinde yaraladığını ve suçunu itiraf ettiğini görmekteyiz²⁵⁴.

Subaşılar, görev süreleri olan 3 aylık zaman içinde yukarıda bahsedilen vazifelerinin dışında şehrin ileri gelenleriyle birlikte bazı davalarda şahitlik de yaparlardı. İncelediğimiz sicillerde, bazı belgelerin *şühûdü'l- hâl* kısımlarında subaşı ve voyvodaların isimlerine rastlamaktayız. Yukarıda örnek olarak gösterilen belgede adı geçen Larend'e subaşı Mehmet Ağa'nın ismine Ekim sonları 1646 (Evâhir-i Ramazân 1056) tarihli Zaviye mahallesinde bulunan bir bağ satışı ile ilgili belgede *şühûdü'l- hâl* kısmında rastlamaktayız²⁵⁵. Ayrıca Mehmet Ağa'dan önce

²⁵² KŞS. 279, s. 28/8.

²⁵³ KŞS. 279, s. 26/9.

²⁵⁴ KŞS. 279, s. 29/2.

²⁵⁵ KŞS. 279, s. 15/9.

Larende şehrinde voyvoda olan Abdülfettah Ağa'yı da bazı belgelerde *şühûdü'l- hâl* kısmında görmekteyiz. Örneğin Eylül sonları 1646 (Evâhir-i Şa'bân 1056) tarihli bir belgede, Ahi Osman Mahallesi'nden ölen İlhan adlı kişinin kızları Selime'nin ve Banu'nun, vekilleri aracılığıyla annelerine açtığı miras davasında²⁵⁶ ve Ramazân sonu 1646 (Selh-i Ramazân 1056) tarihli bir belgede, Ümmü bint Ali adlı kadının kocası Mustafa bin Mehmet'le olan boşanma davasında²⁵⁷ *şühûdü'l- hâl* kısmında voyvoda Abdülfettah Ağa'nın ismine rastlamaktayız.

Subaşı ve voyvodaların “Ağa” ya da “Bey” ünvanına sahip kapıkulu halkından seçildiğini göz önünde bulundurarak, bu kişilerin şehirdeki diğer yeniçerilerin yaşam tarzına benzer bir yaşam sürdürdüklerini söyleyebiliriz. Subaşı, yasaçkı, kethüdayeri gibi görevleri üstlenen yeniçeriler, sicillerde bulunan belgelerden anladığımız kadarıyla belirli bir yaşam standardına sahip kişiler olarak görünmektedirler. Yüzyılın ilk yarısına ait incelediğimiz sicillerden, yeniçerilerin devlet görevlerinin yanında ticaretle de uğraştıklarını görmekteyiz. Örneğin Ocak sonları 1607 (Evâhir-i Ramazân 1015) tarihli cinayet konulu bir belgeden, öldürülen dergâh-ı ‘âli sipahilerinden İbrahim Bey bin El-hac Pir Ahmet'in Larende'de Canbazoğlu Mustafa'dan kahvehane satın aldığını ve işlettiğini öğrenmekteyiz²⁵⁸. Ekim ortaları 1618 (Evâsıt-ı Şevval 1027) tarihli diğer bir belgede de Hasan Ağa bin İbrahim'in bakırcılar ve kasaplar çarşısında 10.300 akçeye iki dükkan satın aldığını görüyoruz²⁵⁹. 19 Ocak 1607 (20 Ramazân 1015) tarihli bir belgede de Hatip Mahallesi'nde bulunan Derviş Efendi Mescidi'nin yeri olan Ekmekçi fırınına günlük

²⁵⁶ KŞS. 279, s. 17/8.

²⁵⁷ KŞS. 279, s. 17/10.

²⁵⁸ KŞS. 293, s. 47/20.

²⁵⁹ KŞS. 278, s. 20/3.

7 akçeye Mahmut Beşe'nin kiraladığını görmekteyiz²⁶⁰. Ticaretle uğraşan yeniçerilerin zamanla taşınır ve taşınmaz mallarıyla belirli bir sermaye birikimine sahip olduklarını ve bu sermaye ile karşılıklı ekonomik ilişkiler içine girdiklerini yine sicillerdeki belgelerden anlamaktayız. Aralık sonları 1606 (Evâhir-i Şa'bân 1015) tarihli belgede Celal Bey'in Hisar önünde bulunan bahçesini senelik 18 altına Yusuf bin Mehmet'e kiraladığını²⁶¹, yine Aralık sonları 1606 (Evâhir-i Şa'bân 1015) tarihli belgede Sait Bey'in Karadede adlı kişiye 7000 akçelik bogasi sattığını²⁶² ve Nisan başları 1607 (Evâ'il-i Z. Hicce 1015) tarihli bir belgeden de Mehmet Bey bin Nasuh'un kilosu 70 akçeden 10 kilo buğday ve 3.5 kilo arpayı Ali bin El-hac Ahmet'e sattığını²⁶³ görmekteyiz.

Yeniçerilerin, bu dönemde yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere ailesini rahatça geçindirebilecek bir gelire sahip olduklarını söylemek mümkündür. Yeniçerilerin sahip oldukları bu yüksek gelir yaşadıkları evlere de yansımıştır. Sahip oldukları gelirle bağlantılı olarak yeniçerilerin yaşadıkları evler dönemine göre hiç de mütevazı değildir. Nisan sonları 1607 (Evâhir-i Z. Hicce 1015) tarihli bir belgede Veli Bey bin Hasan'ın, Merhûm Baklazâde Mehmet Efendi vakfının malı olan, 2 oda, 1 selamlık, 1 ahır, iç evlerinden 2 sofa, 2 tabhane, 1 aş evi, 1 çeşme ve 4 hayatısı olan evi 40.000 akçeye satın aldığını görmekteyiz²⁶⁴. O dönemde Larende şehrindeki evlerin ortalama 1000 ile 5000 akçe arasında bir değere sahip olduğu incelenen belgelere yansımıştır. Bu da Veli Bey'in yüksek bir yaşam standardına sahip olduğunu ve satın aldığı evin büyüklüğü açısından hane

²⁶⁰ KŞS. 293, s. 47/4.

²⁶¹ KŞS. 293, s. 54/24.

²⁶² KŞS. 293, s. 50/8.

²⁶³ KŞS. 293, s. 322/11.

²⁶⁴ KŞS. 293, s. 60/3.

halkının kalabalık olduğunu göstermektedir. Bu kalabalık, yeniçerilerin hanelerinde, kendi ailelerinin dışında, ailenin her türlü işini gören hizmetlilerin olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hizmetlilerin varlığı incelediğimiz belgelere de yansımaktadır. Örneğin Ağustos ortaları 1606 (Evâsıt-ı R. Evvel 1015) tarihli bir belgeden Sekiz Çeşme Mahallesi'nde yaşayan dergâh-ı 'âli kullarından Süleyman Bey'in şark seferine giderken yanında Siyavuş ve Ali adında iki hizmetkarını götürdüğünü öğrenmekteyiz²⁶⁵.

Yukarıda verilen örneklerden anlaşıldığı üzere 17. yüzyıl boyunca esnaflık ve ticaretle uğraşan bu kişiler, giderek arttırdıkları sermaye birikimiyle şehrin a'yânı arasına girmişlerdir. Askeri sınıftan bazılarının sermaye birikimini oldukça arttırarak bölgede kredi dağıtan bir kaynak olduğu da görülmektedir.

Örneğin Ocak ortaları 1607 (Evâsıt-ı Ramazân 1015) tarihli belgede Hasan bin El-hac Mehmet, Süleyman Bey bin Ahmet'ten 780 gün içinde ödemek koşuluyla 2880 akçe borç almış, karşılığında babasından kalan ev ve bağlardaki olan hissesini ipotek etmiştir²⁶⁶. Aynı tarihte bu sefer de İki Kilise Köyü'nden Süleyman bin Gani adlı kişi, aynı Süleyman Bey'den 180 gün içinde ödemek koşuluyla 2400 akçe borç almış, karşılığında 4 ev ve 2 bağı ipotek etmiştir²⁶⁷. Görüldüğü gibi Süleyman Bey belgelerde elinde olan sermaye birikimiyle çevresine kredi dağıtan, bir çeşit tefeci olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kredi kaynağı durumunda bulunan askeri sınıf arasında devalüasyon ve fiyatlardaki dalgalanmalardan dolayı verdikleri krediyi geri alırken faiziyle alma yaygınlaşmıştır. Örneğin Aralık sonları 1606 (Evâhir-i Şa'bân

²⁶⁵ KŞS. 293, s. 57/7.

²⁶⁶ KŞS. 293, s. 48/12.

²⁶⁷ KŞS. 293, s. 48/11.

1015) tarihinde Mehmet Bey, El-hac Mehmet'e 30 guruş borç vermiş ve geri alırken ribhesiyle 40 guruş almıştır²⁶⁸. Mayıs başları 1606 (Evâ'il-i Muharrem 1015) tarihli diğer bir belgede ise Yoğunlar Köyü'nün avâriz vakfına müteveli olan Yusuf Beşe, Kasım bin Issi'de 3450 akçe ribhesiyle vakfın alcağı olduğunu talep ederek mahkemeye başvurmuştur. Şahitler Yusuf Beşe'yi doğrulamış ve paranın ribhesiyle avâriz vakfına ödenmesi kararlaştırılmıştır²⁶⁹.

Yukarıda verdiğimiz son örnekte görüldüğü gibi şehrin asayiş ve güvenliğinden sorumlu olan yeniçeriler, bu sorumluluğun yanında artan sermaye birikimleriyle zamanla şehrin ileri gelenleri arasına girmişler ve vakıf mütevelliliği gibi farklı görevler de üstlenmişlerdir. Bunun yanında çeşitli vergilerin toplanıp merkeze teslimi için de yeniçeriler görevlendirilmiştir. Örneğin Mart ortaları 1646 (Selh-i Muharrem 1056) tarihli bir belgede 1646 yılı için *hâric ez defter* re'âyâdan güherçile bedellerini toplamak üzere Mustafa Ağa'nın görevlendirildiğini görmekteyiz²⁷⁰. 26 Nisan 1618 (1 C. Evvel 1027) tarihli diğer bir belgede ise Mehmet Paşa tarafından İran seferi için toplanan arpanın Hasan Bey bin Mehmet adlı yeniçeri vasıtasıyla orduya ulaştırıldığını görüyoruz²⁷¹.

Yukarıda anlatılanlar ve verilen örnekler doğrultusunda ehl-i örf sınıfına mensup yeniçerilerden oluşan askeriler, şehirde yönetim, güvenlik, asayiş görevlerini üstlenmelerinin yanında belirli bir sermaye birikiminden sonra farklı

²⁶⁸ KŞS. 293, s. 50/19.

²⁶⁹ KŞS. 293, s.331/6.

²⁷⁰ KŞS. 293, s. 6/2.

²⁷¹ KŞS. 278, s. 2/1.

mesleklerle uğraşmışlar, zamanla şehrin a'yânları arasına karışarak yönetici sıfatının yanında farklı kimliklerle de karşımıza çıkmışlardır.

2- EHL-İ ŞER'

Osmanlı şehrindeki en üst düzey şer' yetkilisi kadıdır. Kadının görevlerini ve yetkilerini “Şehrin Yönetimi” kısmında bahsetmiştik. Bu bölümde ise kadının ve şehirdeki diğer ehl-i şer' sınıfına mensup görevlilerin gündelik hayatından bahsedilecektir.

İncelediğimiz sicillerden çıkardığımız sonuca göre Larende şehrinde kadının yargı görevini yerine getirdiği resmi bir mahkeme binasından söz etmek mümkün değildir. Osmanlı şehirlerinin genelinde de kadının yargı görevini yerine getirmek için kullandığı bir mahkeme binasına ihtiyaç duyulmamıştır. Kadı, bu görevi yaşadığı hanenin bir kısmını kullanarak yerine getirmiştir ve kadının yaşadığı hane aynı zamanda kamusal bir işlev de kazanmıştır. Osmanlı'da resmi bir mahkeme binasının olmamasındaki en büyük etken mahkemenin günlük işlem hacminin fazla olmamasıdır. Bu bağlamda Osmanlı mahkemesinin günlük işlem yoğunluğunun hangi oranda yaşandığını tespit edebilmek için incelediğimiz sicil defterleri içinde, farklı yıllarda mahkemenin en yoğun olduğu birer aylık zaman dilimlerini temel alınmıştır. Bunun sonucunda aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmıştır.

TABLO 15: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Mahkemenin İşlem Yoğunluğu²⁷²

KŞS 293 (1 Aralık 1606 - 30 Aralık 1606)		KŞS 278 (20 Eylül 1618 – 19 Ekim 1618)		KŞS 279 (16 Şubat 1646- 16 Mart 1646)	
Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı
Evâ'il	34	Evâ'il	20	Evâ'il	10
Evâsıt	12	Evâsıt	10	Evâsıt	8
Evâhir	26	Evâhir	6	Evâhir	6
Toplam	72	Toplam	36	Toplam	24

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 293 no'lu şer'iyye sicilinde 1606 (H.1015) yılı Şa'bân ayına ait 72 adet kayıt bulunurken, 278 no'lu şer'iyye sicilinde 1618 (H.1027) yılı Şevval ayına ait 36 kayıt bulunmaktadır. 279 no'lu şer'iyye siciline baktığımızda ise 1646 (H. 1056) Muharrem ayına ait 24 kayıt görmekteyiz. 1606 yılı Şa'bân ayında mahkemenin her gün açık olduğunu göz önünde bulundurarak 1606 yılının Şa'bân ayında mahkemeye günde yoğunluk olarak ortalama 2.4 gibi bir oranda davanın geldiğini söylemek mümkündür. 1618 yılı Şevval ayında Ramazân bayramı dolayısıyla mahkemenin 3 günlük bir tatil süreci olduğunu düşündüğümüzde 1618 yılının Şevval ayında mahkemeye günde ortalama 1.3 gibi bir oranda dava gelmiştir. 1646 yılının Muharrem ayında da bilgilerimiz dahilinde olmadığı için mahkemenin her gün açık olduğunu düşünerek günlük işlem yoğunluğunun 1.2 oranında olduğunu söyleyebiliriz. Bu ortalama verilerden çıkan sonuç, bize mahkemenin günlük işlem yoğunluğunun yüzyılın ilk yarısının sonuna doğru giderek düştüğünü göstermektedir. İşlem fazlalığı açısından en yoğun olan bu

²⁷² İncelediğimiz sicillerde belgelerin tarihi açık olarak verilmediği, *Evâ'il*, *Evâsıt*, *Evâhir* terimleri tarih düşünülürken kullanıldığı için tabloda bu terimler kullanılmıştır.

3 ayın davalarının konu dağılımına baktığımızda aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır.

TABLO 16: Kamu ve Özel Hukuka Ait Dava Konularının En Yoğun 3 Ay İçindeki Dağılımı

Hukuk Alanı	Konu	KŞŞ 293 Şa'bân 1015	KŞŞ 278 Şevval 1027	KŞŞ 279 Muharrem 1056
Kamu Hukuku	Kamu	1	3	3
Özel Hukuk	Aile	7	10	3
	Kayıt	21	-	-
	Kölelik	1	-	-
	Mülkiyet	1	-	-
	Niza	19	11	6
	Satış	14	4	5
	Sulh	2	-	-
	Ticaret	-	1	-
	Vakıf	4	3	1
	Diğer ²⁷³	2	4	6

Görüldüğü gibi yüzyılın ilk yarısı boyunca mahkemenin işlem yoğunluğu giderek azalırken, mahkemeye intikal eden konuların oranlarında da azalma görülmektedir. Yarım yüzyıllık süreç boyunca; aile, niza ve satış konulu özel hukuk alanı içine giren olaylar mahkemenin gündemini yaşanan genel düşünüşe rağmen meşgul etmeye devam ederken diğer konularda bireylerin aralarında yaşanan olası sorunları mahkemeye gitmek yerine kendi aralarında çözme yoluna gitmiş olmaları muhtemeldir. Tablo 16'da gösterilen verilerin genel bir ortalamasını aldığımızda da 50 yıllık süreç içinde mahkemenin günlük işlem yoğunluğunun yaklaşık 1.5 dava olduğunu görmekteyiz.

²⁷³ Merkezden gönderilen belgeler.

Günlük işlem yoğunluğunun 1 veya 2 davayla sınırlı kaldığı Osmanlı mahkemesinde diğer bir konu ise kadının bu davaları ne kadar zamanda sonuçlandırdığıdır. Osmanlı mahkemesine intikal eden bir dava, kadının ne kadar zamanını almaktadır? Osmanlı mahkemesine intikal eden, mahkemenin aynı zamanda bir noter olma özelliğini gösteren; kişiler arasında alacak verecek gibi konuların zabta geçirilmesi, vasi ve vekil tayini, satış sözleşmesi gibi kayıt özelliği taşıyan belgeler, mahkemenin zamanını fazla meşgul etmeyen kayıt içerikli konuları kapsayan belgelerdir. Bunun dışında mahkemenin zamanını alması muhtemel konular niza ve kamu hukuku ile ilgili davalardır. Bu gibi konularda davacının şikayeti, bunu takiben davalının inkarı, olayla ilgili şahitlerin dinlenmesi ve gerekiyorsa davaya konu olan olayın geçtiği yerde keşif yapılması gibi süreçler göz önünde bulundurulduğunda, bu türden davaların zaman açısından uzun sürdüğü söylenebilir. Örneğin Ocak başları 1647 (Evâ'il-i Z. Hicce 1056) tarihli belgede Rabia bint Mehmet adlı kadın, Cedid Mahallesi'nde 3 dönüm tarlasının babasından kendisine intikal ettiğini, kendisinin de tarlayı vakfettiğini fakat Banu adlı kadının tarlayı haksız yere tasarruf ettiğini iddia ederek mahkemeye başvuruyor. Mahkeme Banu'ya sorduğunda; Banu'nun tarlayı Ömer Ağa adlı birinden aldığını ve 22 senedir tasarruf ettiğini söylemesi üzerine mahkeme, Banu'dan 3 gün içinde bu iddiasını doğrulayacak şahit bulmasını istemiştir. Neticede Banu şahit bulamamış fakat tarlanın kendisine ait olduğuna dair yemin etmesinden dolayı dava lehine sonuçlanmıştır²⁷⁴. Mart sonları 1607 (Evâhir-i Z. Ka'ade 1015) tarihli diğer bir belgede de Pirgaib bin Aydın adlı kişi kendisine ait hududu belli yeri Yusuf bin

²⁷⁴ KŞS. 279, s. 27/1.

Abdullah adlı kişinin tasarruf ettiği iddiasıyla mahkemeye başvurmuştur. Yusuf'a sorulduğunda mülkü, kendisini azâd eden Cemile bint Abdülğani adlı kişinin kendisine bağışladığını söylemiştir. Mahkeme ise, Pirgaib'e 3 gün içinde evin kendisine ait olduğuna dair *temessükât-ı şer'iyeyi* getirmesi için süre vermiştir²⁷⁵. Belgelerden anladığımız üzere kadı, davacı veya davalıdan iddialarını kanıtlayacak şahit veya belge bulmaları için 3 gün süre vermektedir. Bu bağlamda keşif gerektirmeyen niza davalarında, kadının dava için hüküm verme sürecinin şehir sınırları dahilinde en fazla 4 gün sürdüğünü söylemek mümkündür. Keşif gerektiren davalarda ise bu sürenin değiştiği söylenebilir. Örneğin 26 Ekim 1606 (23 C.Aher 1015) tarihli bir belgede Mehmet bin Celil ve Seyyid Hasan Efendi arasında çıkan bir imar anlaşmazlığında, davanın çözümü için kadı, mimar ve ehl-i vukûf kişiler olay yerinde keşif yapmışlardır²⁷⁶. Bu gibi keşif gerektiren davalarda keşif yerine gidilip görüldükten; kadı, mimar ve ehl-i vukuf kişiler karşılıklı fikir alışverişinde bulunduktan sonra davanın bir sonuca ulaştırılması muhtemeldir. Şehir içinde yaşanan ve keşif gerektiren bu gibi davalarda muhtemelen 2 gün içinde sonuçlanmaktadır. Ancak kazâ merkezine bağlı köylerden gelen davaların çözümü için keşif yapılması gerektiği takdirde dönemin koşullarında dava sürecinin uzun sürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Ekim ortaları 1645 (Evâsıt-ı Şa'bân 1055) tarihli bir belgede, kadı nâibi Mevlana Mustafa ve Osman Bey'in bir cinayet vakası için Çoğlu adlı köye keşif yapmak için gittiklerini görüyoruz²⁷⁷. Sapançalı Hüseyin, 1922 yılında yazdığı Karaman ile ilgili eserinde Çoğlu Köyü'nün, merkeze uzaklığını 7 saat olarak belirtmiştir²⁷⁸. 20. yüzyılın başlarındaki koşullara göre

²⁷⁵ KŞS. 293, s. 332/4.

²⁷⁶ KŞS. 293, s. 61/2.

²⁷⁷ KŞS. 279, s. 35/7.

²⁷⁸ Sapançalı H. Hüseyin, **a.g.e.**, s. 34.

belirlenmiş bu sürenin, 17. yüzyılın koşullarında daha da uzun olacağı açıktır. Yaklaşık birer gününü gidiş-geliş yolunda geçiren mahkeme heyetinin, 1 gün de keşif için köyde bulunduğu varsayılırsa bu gibi davaların 3-4 gün sürdüğü söylenebilir.

Şehirde kadılık görevini üstlenen kişilerin yaşadıkları hanenin kalabalık bir nüfus teşkil ettiğini incelediğimiz sicillerde görmekteyiz. 1618 yılında vefat eden Larende kadısı Es-seyyid Ahmet Efendi'nin ölümünden sonra varislerinin mahkemeye yansıttığı davalar bize bu konuda bilgi vermektedir. Es-seyyid Ahmet Efendi'nin, kendisi ile birlikte ailesinin 5 kişiden oluştuğunu anlamaktayız. Ahmet Efendi'nin 2 karısı ve 2 oğlu bulunmaktadır²⁷⁹. Bu 5 kişilik hanenin dışında ailenin çeşitli hizmetlerini üstlenen kişilerin de mevcut olduğu muhtemeldir. Bu hizmetlilerle birlikte hane halkının 10 kişi olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kadıların bu büyüklükteki hane halkının geçimini nasıl sağladığı da ayrı bir konudur. Ekim sonları 1629 tarihli bir belgeden o tarihte Larende kadısı olan Abdülbaki Efendi'nin yevmiyesinin 150 akçe olduğunu anlamaktayız²⁸⁰. Bu 150 akçelik yevmiye, Larende kadısının rütbesini belli eden bir rakamdır fakat bu miktarın kadının günlük kazancını yansıtmadığını söylemek mümkündür. Bu miktar kadının rütbesini temsil eden bir değerdir. Gün içinde işlem hacmi yoğun olmayan bir mahkemede baktığı davalardan ve yönetim kısmında bahsettiğimiz diğer görevlerinden aldığı gelire kadıların bu büyüklükteki bir haneye ekonomik olarak bakamayacağı açıktır. Ayrıca belirli bir süreyle göreve atanan kadıların, görev süresi dolunca yeni atama bekledikleri mülâzemet döneminde bu gelirlerden

²⁷⁹ KŞS. 278, s. 17/4.

²⁸⁰ KŞS. 293, s. 307/3.

de yoksun olacağı düşünülürse kadıların da ehl-i örfe mensup kişiler gibi kendilerine ek gelir sağlayacak işler yaptıklarını hatta onların da ticaretle uğraşarak belirli bir sermaye birikimi oluşturduklarını söyleyebiliriz. Sicillerdeki belgelerde bu iddiamızı destekler birçok örnek bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen Larende kadısı Es-seyyid Ahmet Efendi'nin ölümünden sonra oğlu Es-seyyid Ataullah Efendi, babasının borçlarından dolayı alacaklılarla mahkemede birkaç kez karşı karşıya gelmiştir. Muhtemelen Es-seyyid Ahmet Efendi, Larende kadılığı sırasında ticaretle uğraşmıştır. Es-seyyid Ataullah Efendi bir davada babasının borçlarından dolayı Solak Mustafa'ya ve Kadri Çavuşa toplam 1000 akçe ödemek zorunda kalmış²⁸¹. Diğer bir davada da bogasi bahasından İstanbul'daki El-hac Ahmet Çavuş'a 9100 akçe ödemiştir²⁸². Sonunda Es-seyyid Ahmet Efendi'nin 45150 akçelik muhallefatından 6000 akçe kalmış, bu parayı da Ataullah Efendi, hissesi dolayısıyla üvey kardeşine vermek zorunda kalmıştır²⁸³.

Ticaretle uğraşan diğer bir Larende kadısı da Halil Efendi'dir. Halil Efendi, Aralık başları 1606 (Evâ'il-i Şa'bân 1015) tarihinde yandığından dolayı satışa sunulan Bey Hanı diye bilinen hanın 12 sehim hissesinden 1.5 sehimini 1500 akçeye satın almıştır²⁸⁴. Halil Efendi, yanan hanın tadilat gördükten sonra tekrar faaliyete geçeceğini ve buradan gelir elde edeceğini düşünerek hana yatırım yapmış olmalıdır. Aynı Halil Efendi, Ali bin Mehmet'e 2650 akçeye 5 ibrişim ve 1 peştamal satmış, fakat Ali'nin ölmesiyle alacağından dolayı Ali'nin varisleriyle mahkemede

²⁸¹ KŞS. 278, s. 20/5.

²⁸² KŞS. 278, s. 21/4.

²⁸³ KŞS. 278, s. 22/7.

²⁸⁴ KŞS. 293, s. 52/1.

karşılaşmıştır. Varislerle anlaşıp alacağı karşılığında 2200 akçe almıştır²⁸⁵. Kasım sonları 1606 (Evâhir-i Recep 1015) tarihli diğer bir belgede ise Larende kadısı Mustafa Çelebi bin Musa Efendi'nin Çeltek Mahallesi'nden kasap Yusuf'a 5700 akçeye bir cariye sattığını öğrenmekteyiz²⁸⁶.

Kadılar, uğraştıkları çeşitli ticari faaliyetler sonucunda zamanla belirli bir sermaye birikimine sahip olmuşlardır. Bazı kadınların sermayelerini büyüterek ehl-i örf gibi bölgenin kredi kaynağı konumuna geldikleri de söylenebilir. İncelediğimiz sicil defterlerinden bir örnekle bu iddiayı desteklemek mümkündür. 18 Eylül 1606 (15 C. Evvel 1015) tarihinde Gaferiyad'dan Hasan bin Hacı, Mahmut Bey bin Hacı Yusuf, Latif Beşe bin Hacı Ali ve Hacı Issi adlı kişiler, daha önce ölen Larende kadısından 18.000 akçe borç aldıklarını söyleyip, parayı Karaman defterdarı Mehmet Efendi'nin mübaşirine teslim etmişlerdir²⁸⁷.

Kadılar, görev süreleri boyunca ve aldıkları diğer görevlerde başarı gösterdikleri takdirde bazen adli görevlerinin yanında ehl-i örfün üstlendiği idari vasıf taşıyan görevlere de getirilebiliyorlardı. Örneğin Ekim sonları 1629 (Evâhir-i Safer 1039) tarihli merkezden gönderilen bir berâttan, Larende kadısı Abdülbaki Efendi'nin ilim sahibi ve dindar biri olduğundan, aynı zamanda seferde orduya iyi hizmetlerde bulunduğundan dolayı Larende kazâsı mutasarrıflığının vezir-i azam tarafından Larende kadısı Abdülbaki Efendiye tevcih olduğunu anlamaktayız²⁸⁸.

²⁸⁵ KŞS. 293, s. 50/6.

²⁸⁶ KŞS. 293, s. 55/17.

²⁸⁷ KŞS. 293, s. 64/3.

²⁸⁸ KŞS. 293, s. 307/3.

Kadınların da dahil olduğu ilmiye sınıfına mensup diğer kişiler de üstlendikleri görevlerinin yanında farklı işlerle uğraşmaktaydılar. Kadılar gibi belirli bir yaşam düzeyine sahip olan bu kişiler de bu standardı korumak için ticaretle uğraşıyorlar ve çeşitli yatırımlar yapıyorlardı. Bu kişiler arasında da belirli bir sermaye birikimine sahip olanlar bölge için kredi kaynağı konumundaydı. Örneğin Şubat ortaları 1607 tarihli bir borç davasında İnsan Efendi'nin, Erdoğan isimli kişinin babası Sefer'e İstanbul'da satması için 4 bargir verdiğini fakat Sefer ölünce bargirlerin parası olan 76 florinin Sefer'de kaldığını iddia ederek Sefer'in oğlu Erdoğan'yu dava ettiğini görmekteyiz²⁸⁹. Diğer bir belge ise vefat eden Pir Mehmet Efendi'nin sahip olduğu hududu belli 3 adet tarla ve bağla ilgilidir. Bu belgede Pir Mehmet Efendi'nin oğulları Seyyid Mahmut Bey ve Seyyid Celal Bey, babalarından kalan bu yerleri Mehmet Çelebi adlı kişiye satmaktadırlar²⁹⁰. Aynı Mahmut Bey ve Celal Bey, bu belgeyi takiben yine Mehmet Çelebi'ye, babalarından kalan Larende Çarşısı'ndaki kasap dükkanını satmışlardır²⁹¹. Öyle görünüyor ki Pir Mehmet Efendi hayatta iken ticaretten kazandığı sermaye ile yatırım yaparak tarla ve bağ satın almıştır. Diğer bir örnekte ise Ahi Osman Mahallesi'nden Es-seyyid Mehmet Çelebi'nin, bakırcılar ve kasaplar çarşısı içinde olan 2 dükkanını 10.300 akçeye Hasan Ağa'ya sattığını görmekteyiz²⁹². 9 Aralık 1645 (20 Şevval 1055) tarihli bir belgede ise Es-seyyid Hidayetullah Çelebi'yi kredi veren bir kişi konumunda görüyoruz. Bu borç davasında Es-seyyid Hidayetullah Çelebi, Mustafa ve Hüseyin adında iki kardeşe, vukiyesi 30 akçeden 335 vukiyye pamuk borç vermiş,

²⁸⁹ KŞS. 293, s. 45/5.

²⁹⁰ KŞS. 293, s. 67/9.

²⁹¹ KŞS. 293, s. 68/10.

²⁹² KŞS. 278, s. 20/3.

alacağıının yarısını Hüseyin'den almasına rağmen diğer yarısını Mustafa'dan alamadığı için mahkemeye başvurmuştur²⁹³.

Yukarıda açıklananlardan ve bu açıklananlara dayanak olması için verilen örneklerden anlaşıldığı üzere ehl-i şer' sınıfına mensup olan kişiler de üstlendikleri çeşitli görevlerin yanı sıra ticaretle de uğraşmışlardır. Zaman içinde belirli bir sermaye birikimine sahip olarak kredi kaynağı haline gelen bu kişiler, sosyal yaşamda sahip oldukları kimliğin yanında farklı kimliklerle de belgelerde karşımıza çıkmaktadırlar.

2- RE'ÂYÂ

Batı dünyasında, geçmişte yapılan Osmanlı şehir tarihçiliğiyle ilgili araştırmalara göre Osmanlı kentlerinde, hanenin dışı diye tabir ettiğimiz kamusal alanda kentli olma bilincini simgeleyen birlikte yaşama kültürü yoktu. Bu araştırmalara göre Osmanlı kentlerinde yaşayanlar kendilerini, kentin bütünsel bir üyesi olmaktan çok öncelikle dini bir cemaatin mensubu olarak görüyorlardı. Bu bağlamda kentte yaşayanlar bir kentin üyeleri olmaktan çok cemaatsel bir kapalılık içinde mensup olduğu dinin üyeleri ile hane içinde yaşadığı özel yaşantısı arasında sıkışıp kalmıştı.

²⁹³ KŞS. 279, s. 30/7.

Günümüzde Osmanlı kent tarihçiliği üzerine yapılan çalışmalar, bu iddiaların doğru olmadığını ve Osmanlıların içinde yaşadıkları kentleri sosyal ve ekonomik açıdan bir bütün olarak gördüklerini kanıtlamıştır.²⁹⁴

Çalışmamızın bu kısmında, Osmanlı kentlerinde yaşayan, kentin; çarşısında, pazarında, meydanında, mahallelerinde birbirleriyle sosyal ve ekonomik ilişkiler içinde olan erkek ve kadın Osmanlı re'âyâsının gündelik yaşamından bahsedilecektir. Çalışmamızın temel kaynağı olan şer'iyye sicilleri bu konuda pek çok örneği içinde barındırmaktadır. Öncelikle şer'iyye sicillerinden yola çıkılarak, Osmanlı mahkemesinde vekalet uygulaması ele alınacak, re'âyâyı mahkemede kimlerin temsil ettiği irdelenecektir. Bu konuyu takiben kamusal alanda suçlar ve suçlulardan bahsedilecek Larende şehrindeki kamu davalarının çeşitleri ve oranları incelenecektir. Sonrasında ise Osmanlı kadınının şehir hayatındaki rolü ve mahallede yaşam konuları ele alınacaktır.

a) Re'âyânın Mahkemede Temsili

İslami yasalara göre vekillik kurumu, vekil ya da şahitler tarafından onaylanan bir anlaşmanın tasdik edildiği bir tür sözleşmedir. Osmanlı'da uygulanan kanunlara göre bir vekilin tayin edilmesi için ya müvekkili veya müvekkilesi tarafından mahkemede tayin edilmesi ya da şahitler huzurunda vekilliğinin tescillenmesi gerekmektedir²⁹⁵.

²⁹⁴ Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, s. 164.

²⁹⁵ Hülya Taş, **17. Yüzyılda Ankara**, TTK, Ankara, 2006, s. 172.

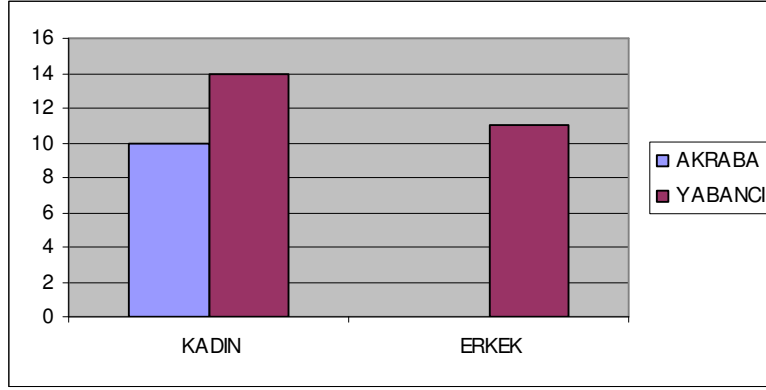
Osmanlı mahkemesinde de re'âyâ, çeşitli durumlarda mahkemede kendisini temsil etmesi için vekiller kullanmıştır. Bu bazı durumlar, erkek re'âyâ için genellikle şehir dışında olması, hasta veya yerinden kalkamayacak bir durumunun olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Mayıs sonları 1618 (Evâhir-i C. Evvel 1027) tarihli satışla ilgili bir belgede Anamur kazâsında yaşayan Yakub, İbrahim ve Nefis kardeşlerin, Ataullah, Botan ve İlyas'ı vekil tayin ederek Larende Çeltik Mahallesi'ndeki evlerini 2000 akçeye Eyüp Beşe'ye sattıklarını görmekteyiz²⁹⁶. Kasım başları 1647 tarihli bir belgede de Kirişçibaba Mahallesi'nden Nuh Bey'in, hasta yatağında oğlu Recep'e vekalet vererek oğlundan, kendisini eşi Emine hatunun zehir vererek hasta ettiğini, bu sebeple mahkemeye şikayette bulunmasını talep etmektedir²⁹⁷. Kadın re'âyâ da mahkemede vekil kullanma gibi bir zorunluluğu olmamasına rağmen çoğunlukla mahkemede vekiller tarafından temsil edilmiştir.

Mahkemede re'âyâyı temsil eden kişilerin kimlikleri de akrabalık ve yabancılik olgusu açısından farklılık göstermektedir. Sicillerden, vekil tayin edilen kişilerin müvekkilleri veya müvekkileleri ile olan yakınlık derecesine baktığımızda aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır.

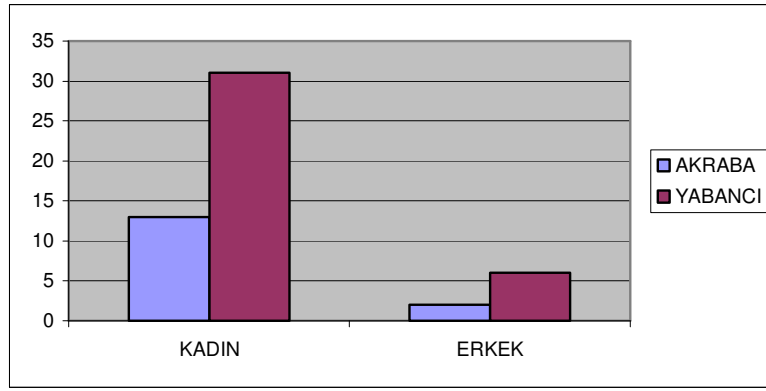
²⁹⁶ KŞS. 278, s. 5/8.

²⁹⁷ KŞS. 280, s. 5/5.

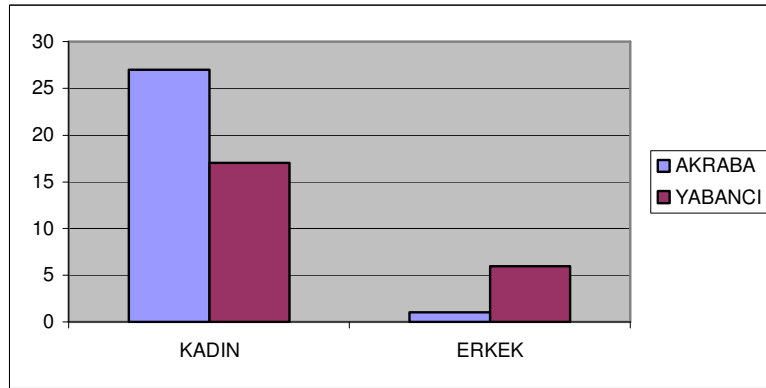
GRAFİK 10: 1606-1607 Yıllarında Vekil Tayin Edilen Kişilerin Yakınlık Dereceleri

GRAFİK 11: 1617-1618 Yıllarında Vekil Tayin Edilen Kişilerin Yakınlık Dereceleri

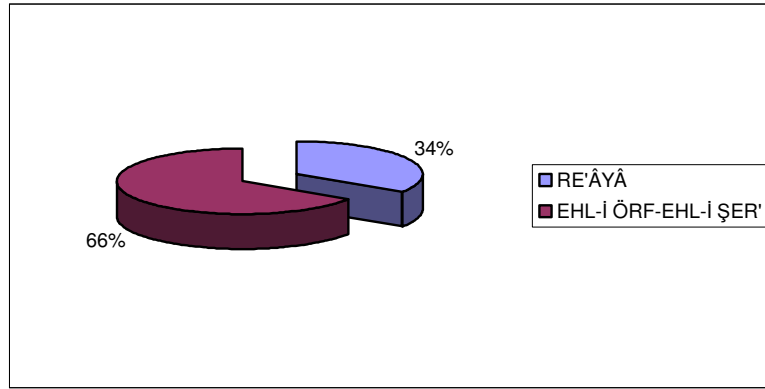

GRAFİK 12: 1645-1647 Yıllarında Vekil Tayin Edilen Kişilerin Yakınlık Dereceleri

Yukarıdaki grafikler için bir değerlendirme yaptığımızda kadınların, yüzyılın ilk 20 yılında vekil olarak yabancı kişileri tercih ettiklerini görmekteyiz. Yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru vekil tayininde akrabaların oranı yabancıları geçmektedir. Erkekler ise mahkemede genellikle vekil kullanmazken, vekil kullanmaları durumunda yüzyılın ilk yarısında kendilerinin yabancı kişiler tarafından temsil edilmelerini tercih etmişlerdir. Grafiklerden genel bir sonuç çıkarmak istediğimizde, insanların mahkemede kendilerini temsil etmeleri için seçtikleri kişilerin, akrabalarından çok yabancı kişiler olduklarını görmekteyiz. Peki bu yabancılar kimlerdir? Statü olarak toplumdaki yerleri nedir? Bu soruların cevabı da aşağıdaki grafiğe yansımaktadır.

GRAFİK 13: Mahkemeye Vekil Olarak Tayin Edilen Kişilerin Kimlikleri

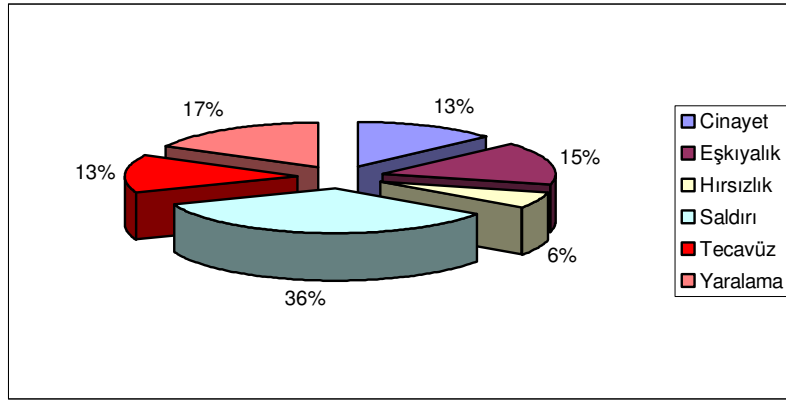

Grafikte görüldüğü üzere, yüzyılın ilk yarısı boyunca, insanlar çoğunluk olarak ehl-i örf ve ehl-i şer' sınıfına mensup kişileri vekil olarak tayin etmişlerdir. İnsanlar, kendilerini mahkemede temsil edecek kişilerin statü ve itibar sahibi olmasını istemişler ve tercihlerini bu özelliklerinden dolayı toplumun güvenini kazanmış olan kişilerden yana kullanmışlardır.

b) Suçlar ve Suçlular

Kamusal alan içinde araştırılması gereken bir başka konu ise kamu hukukunu ilgilendiren cinayet, yaralama, saldırı, tecavüz, eşkıyalık gibi olayları içine alan kamu davalarıdır. Şer'iyye sicillerinden yola çıkarak bu davaların niteliği, oranları ve bu suçları işleyenlerin kimlikleri hakkında bilgi edinmek mümkündür. 17. yüzyılın ilk 50 yıllık sürecinde kamu davalarını içeren belgelerin sayısı 52, toplam belgelerde oranı ise % 6'dır (bkz. Tablo 14). Larende'deki kamu davalarının konu ve bu konuların sicillere yansıyan sayısal değerlerine baktığımızda ise aşağıdaki gibi bir grafik şekillenmektedir.

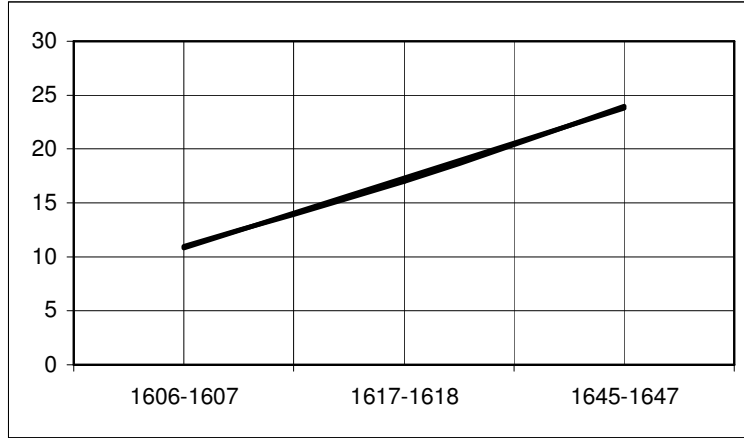
GRAFİK 14: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Kamu Davalarının Konuları ve Oranları

Grafikte görüldüğü üzere saldırı olaylarını konu alan, kamu hukukuyla ilgili davalar, 50 yıllık süreçte mahkemenin gündemini en çok meşgul eden davalardır. Gasp diye de tabir edebileceğimiz bu olaylar; içerik olarak genellikle haneye tecavüz şeklinde yaşanmaktaydı. Örneğin Mayıs sonları 1646 (Evâhir-i R. Aher 1056) tarihli bir belgede Ahmet adlı kişi, Ali adlı genç çocuğun gece kendisinin evde olmadığı sırada eve girip karısına saldırdığı iddiasıyla mahkemeye

başvurmuştur. Olayı şahitlerin doğrulaması sonucunda Ali suçlu bulunmuştur²⁹⁸. Saldırı olayları sokak ortasında da yaşanabiliyordu. Şubat ortaları 1607 (Evâsıt-ı Şevval 1015) tarihli bir belgeden de İbrahim bin Kutlu'nun, kendisinin yolunu kesip soyduğu iddiasıyla Şa'bân bin Ali'den davacı olduğunu görmekteyiz.²⁹⁹. Saldırı olaylarını, yaralama olayları takip etmektedir. Bu olaylar, genellikle saldırı sonucu gerçekleşen darp olaylarıdır. Yaralama olaylarının ardından eşkıyalık olayları gelmektedir. Bu olaylar genellikle şehir dışında, yolculuk eden kişilerin başına gelmektedir. 17. yüzyılın başlarında Anadolu'da baş gösteren celali ve levend grupları bu olayların temel sebebi olmuştur.

GRAFİK 15: 50 Yıllık Süreçte Kamu Davalarındaki Artış

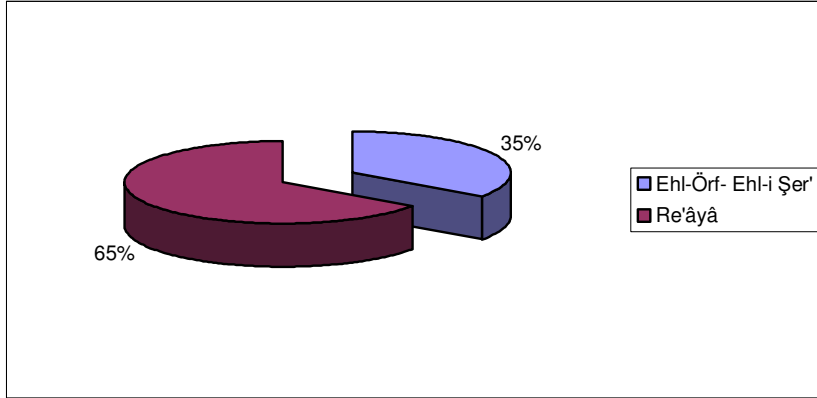

Kamu davalarına konu olan bu olayları, ayırım yapmadan 50 yıllık süreçteki periyoda yaydığımızda yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi bir artışla karşılaşmaktayız. Bu bağlamda yaşanan bu artışın sorumluları olan suçluların kimliklerine, vekaletle ilgili kısımda olduğu gibi değinilmekte fayda olacağı düşünülmektedir. Sicillerde yapılan araştırmalar aşağıdaki grafiği ortaya çıkarmıştır.

²⁹⁸ KŞS. 279, s. 21/11.

²⁹⁹ KŞS. 293, s. 46/13.

GRAFİK 16: Kamu Davalarında Davalı Olan Kişilerin Kimlikleri

Grafikten anlaşıldığı üzere kamu davalarında davalı konumunda re'âyâ, % 65'lik bir oranla ilk sıradadır. Ehl-i örf ve ehl-i şer' sınıfına mensup kişiler, % 35'lik oranla kamu davalarında davalı konumundadır. Toplam 52 belgeyi kapsayan kamu davalarında 34 adet belgede re'âyâ davalı konumunda olmuş, 18 adet belgede ise ehl-i örf ve ehl-i şer' sınıfından kişiler davalı olarak mahkemede yer almıştır. Suç oranları açısından ehl-i örf ve ehl-i şer' sınıfına mensup kişilerin kamu davalarında davalı olarak mahkemede azlığı, bu kişilerin toplumda sahip oldukları statü ve itibarın yanında toplumun bu kişilere neden güven duyup, bu kişileri mahkemede vekil olarak seçtiklerinin bir göstergesidir (Bkz. Grafik 13).

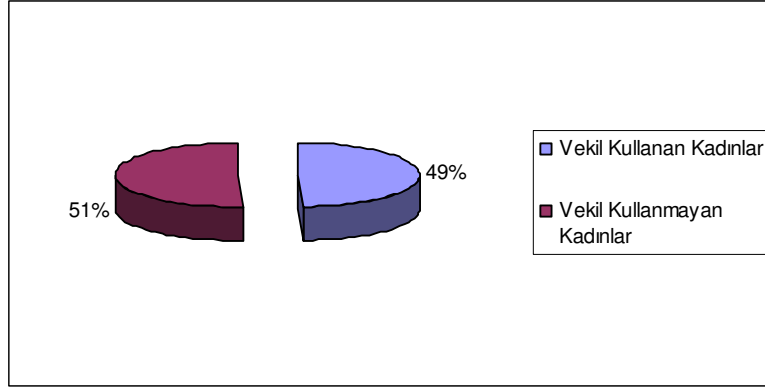
c) Sosyal Yaşamda Kadın

Osmanlı kadını, günümüzde yapılan araştırmalar sonucunda sanılanın aksine yaşamını evin içinde sürdüren, aile işleriyle uğraşan, sosyal yaşam alanından silik bir tipoloji sergilememektedir. O da toplumsal faaliyetlerde var olmuş, çeşitli sosyal ve ekonomik ilişkiler içinde bulunmuştur. Bu ilişkilerin kanıtını Larende sicillerinde

de görmekteyiz. Sicillerden yola çıkılarak öncelikle kadının mahkemede vekil kullanma oranları incelenecektir. Daha sonra ise toplumsal hayatta kadının varlığına belgelerin ışığında değinilecektir.

Osmanlı kadını, sosyal yaşam alanındaki her konuda hakkını aramak veya savunmak amacıyla mahkemede yerini almıştır. Mahkemedeki davalarda, davacı veya davalı sıfatıyla kimi zaman kendinin yerine vekil tayin etmiş, kimi zaman da buna gerek duymamıştır. Aşağıdaki grafikler Larende’de 50 yıllık süreç içinde kadının mahkemede temsilini yansıtmaktadır.

GRAFİK 17: Kadınların Mahkemede Vekil Kullanma ve Kullanmama Oranları

İncelediğimiz 50 yıllık süreç boyunca, vekil kullanmayan kadınların oranı, kullananlara göre az da olsa çoğunluktadır. Kadınların, davalı veya davacı olarak mahkemede yer aldığı 206 davada 101 kadın, mahkemede kendisini bir vekilin temsil etmesini tercih etmiş, 105 kadın ise buna gerek duymamıştır. Yukarıdaki oranlar bize Osmanlı toplumunda kadının, mahkemede kimi zaman hakkını arayacak kimi zaman da kendini savunacak özgüvene sahip olduğunu

göstermektedir. Ayrıca incelenen 871 belgeden 206'sında kadınların bulunması bize Osmanlı toplumunda kadının, içe dönük, duvarların arkasında bir yaşam sürmediğini göstermektedir. Yukarıdaki grafikten çıkan oranlardan sonra araştırılması gereken diğer bir konu ortaya çıkmaktadır. Kadınlar mahkemede hangi tür davalarda vekil kullanmayı tercih etmişler? Hangilerinde kendileri bulunmuşlardır? Bu soruların cevabını aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

TABLO 17: Kadınların Mahkemede Vekil Kullandığı ve Kullanmadığı Dava Türleri

Konu	KŞS 293 (1606-1607)		KŞS 278-293 (1617-1618)		KŞS 279-280-291 (1645-1647)	
	Vekil Kullanan	Vekil Kullanmayan	Vekil Kullanan	Vekil Kullanmayan	Vekil Kullanan	Vekil Kullanan
Aile	-	-	4	9	2	12
Kamu	-	-	-	-	7	6
Kayıt	3	5	13	2	1	1
Kölelik	4	1	-	-	1	-
Niza	-	-	-	3	-	-
Satış	6	3	9	6	14	3
Tasarruf Hakkı	2	3	-	2	2	-
Ticaret	2	1	-	1	-	-
Vakıf	2	-	-	-	-	1
Veraset	4	11	16	21	9	14
Toplam	23	24	42	44	36	37

Tablodan da anlaşılacağı üzere boşanma, evlenme, mehr anlaşmazlıkları gibi konuları kapsayan aile ile ilgili davalarda ve veraset konulu davalarda kadınlar vekil kullanma ihtiyacı duymamışlardır. Satış konulu davalarda ise vekil kullanmayı tercih etmişlerdir. Kadınlar 50 yıllık süreç içinde kamu, niza ve vakıf konulu davaların içinde pek yer almamışlardır. Kadınların yer aldığı 13 kamu davasının içerikleri tecavüz ve gasp ile ilgilidir. Toplam 3 niza davasının içeriği ise alacak verecek anlaşmazlıkları ile ilgilidir.

Osmanlı kadınlarının ekonomik yaşamda da aktif rol aldıklarını sicillerde görmekteyiz. Örneğin Aralık başları 1606 (Evâ'il-i Şa'bân 1015) tarihli bir belgede Aişe bint Musa adlı kadının, sahip olduğu kasap dükkanını 4000 akçeye Mustafa bin El-hac Ahmet'e sattığını görmekteyiz³⁰⁰. Diğer bir belgede de Aişe bint Abdürrezzak adlı kadının sahibi olduğu kahvehaneyi 1055 guruşa Yusuf bin İbrahim'e satmaktadır³⁰¹. Kadınlar aynı zamanda ortak olarak da çeşitli yatırımlar yapmışlardır. Örneğin Mayıs sonları 1646 (Evâhir-i R. Aher 1056) tarihli bir belgede Fatma ve Sitti adlı kadınların, Süleyman bin El-hac Halil'den 3 adet tarla ve 1 kalaycı dükkanı satın aldıklarını görmekteyiz³⁰². Ayrıca kadınların erkeklerle de ortak olarak dükkan işlettikleri sicillere yansımıştır. Ağustos sonları 1618 (Evâhir-i Şa'bân 1027) tarihli bir belgede Aişe bint Hacı Ahmet'in, Ali Bey ibn Mehmet ile ortak olarak kiraladıkları vakıf dükkanındaki hisselerini 2400 akçeye ortağı Ali Bey'e satmıştır³⁰³. Ekonomik yaşamda aktif olan bu kadınlardan bazıları sahip oldukları yüksek gelirler sayesinde kredi kaynağı haline gelmişlerdir. Aralık ortaları 1606 (Evâsıt-ı Şa'bân 1015) tarihli bir belgede Fatıma bint Sefer'in, Mehmet bin Mustafa'ya 15 altın borç verdiğini görüyoruz³⁰⁴. Diğer bir belgede ise Satı bint Nasuh adlı kadının, Gündük bin Ali'ye 1200 akçe vermiş ve borç mukabelesinde Ahmet bin Kadir'in Gündük'e kefil olmuştur³⁰⁵.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere Osmanlı kadını toplumdaki soyutlanmış, yaşam alanı evinin içiyle sınırlı bir kadın tipolojisi sergilememekte

³⁰⁰ KŞS. 293, s. 53/7.

³⁰¹ KŞS. 279, s. 26/1.

³⁰² KŞS. 279, s. 22/6.

³⁰³ KŞS. 278, s. 14/10.

³⁰⁴ KŞS. 293, s. 51/19.

³⁰⁵ KŞS. 293, s. 56/20.

aksine toplumun içinde sosyal ve ekonomik hayatta aktif roller üstlenen, kendi özgüvenini kazanmış, hakkını her konuda aramayı bilen bir kadın portresi ile karşımıza çıkmaktadır.

4- MAHALLE: BİR KAMUSAL YAŞAM ALANI

Osmanlı şehirlerinde mahalleler; birbirlerini tanıyan, birbirlerinden haberdar olan ve birbirlerine müteselsilen kefil olan insanların yaşadığı, sosyal ve ekonomik ilişkiler içine girdiği alt birimlerdir. Çalışmamızın 1. bölümünde, şehrin fiziki yapısından bahsederken Osmanlı şehri mahallelerinin karakteristik özelliklerinden bahsetmiştik. Bu bölümde ise Larende şehri mahallelerinin, kamusal yaşam alanı olarak sicillere yansıyan özelliklerinden bahsedilecektir. Öncelikle gündelik yaşamda hangi mahallelerin aktif olduğu, toplumsal ilişkilerin hangi mahallelerde yoğunlaştığı sicillerdeki belgeler üzerinden değerlendirilecektir. Bu bağlamda aşağıdaki tablo, Larende şehri mahallelerinin belgelerde geçme sıklığını göstermektedir.

TABLO 18: Larende Şehri Mahallelerinin Belgelerde Geçme Sıklığı

Mahalle Adları	KŞS 293 (1606-1607)	KŞS 278-293 (1617-1618)	KŞS 279-280-291 (1645-1647)	Toplam
1- Abbas	5	1	2	8
2- Ahi Osman	5	5	5	15
3- Alaca Suluk	2	5	2	9
4- Alishahne	3	6	19	28
5- Ammi Hoca	5	-	-	5
6- Bazar-ı Galle-i Köhne	1	8	-	9
7- Çardak	2	2	-	4
8- Çeltek	4	5	3	12
9- Dahhak	-	-	1	1
10- Eski Bedesten	-	-	3	3

11- Fenari	-	1	4	5
12- Hacı Celal	1	1	1	3
13- Hatip	5	-	2	7
14- Hisar (Kal'a)	11	16	12	39
15- Hoca Mahmut	8	2	5	15
16- Ibruklu	3	1	-	4
17- İdemud	2	3	2	7
18- Kadı Dükkanı	4	3	2	9
19- Kavşud	2	-	3	5
20- Kazâlpa	2	2	5	9
21- Kiçi Zaviye	3	-	-	3
22- Kirişçi Baba	7	7	5	19
23- Köçekdede	2	-	4	6
24- Külhan	2	2	9	13
25- Mansurdede	2	4	7	7
26- Siyahser	4	1	2	7
27- Say	4	2	5	11
28- Sekiz Çeşme	2	4	2	8
29- Şam Pazarı	3	3	1	7
30- Şah Ruh	-	-	2	2
31- Şeyhler	4	-	-	4
32- Tapucak	2	1	-	3
33- Taşkesik nd Cedid	-	-	4	4
34- Uluzaviye	1	2	1	4
35- Zive	-	2	-	2
36- Zımmiyan	1	-	-	1

Tabloda görüldüğü gibi Hisar Mahallesi, 50 yıllık süreç içinde mahkemenin gündemini en yoğun olarak meşgul eden mahalledir. Hisar Mahallesi'ni takiben Alışahne Mahallesi gelmektedir. Ancak Alışahne Mahallesi'nin mahkemenin gündemini meşgul etmesi, 50 yıllık süreçte periyodik olarak artış göstermiştir. 17. yüzyılın başındaki belgelerde Alışahne Mahallesi 3 kez mahkemenin gündeminde olmuşken yüzyılın ortasında bu sayı 19'a çıkmıştır. Alışahne Mahallesi'nin şehrin kuzey girişinde, Hacı Celal ve Alışahne adlarıyla bilinen kapıların arasında bulunmaktadır³⁰⁶. Bu süreçte şehrin bu yöndeki girişi toplumsal ilişkiler açısından

³⁰⁶ Larende şehri mahallelerini gösteren harita için bkz. Gümüştü, a.g.e, s. 93.

aktif bir hale gelmiş olmalıdır. Bunun sonucunda, şehre gün içinde giren çıkan insanların birbirleriyle etkileşim halinde olmaları Alishahne Mahallesi'nin mahkemede işlem yoğunluğunu arttırdığı söylenebilir. Alishahne Mahallesi'nin mahkeme gündemini meşgul etmedeki yoğunluğu 1645-1647 tarihlerini içine alan belgelerde göze çarpmaktadır. Mahalle ile ilgili belgeler, çoğunluk olarak kamu davalarını kapsayan konuları içine almaktadır. Şehirdeki 50 yıllık süreçte kamu davalarındaki artış göz önüne alındığında, 50 yılın sonunda şehirdeki suç oranlarının en yüksek olduğu mahalle olarak Alishahne Mahallesi'ni söylemek mümkündür. Toplamda mahkemenin gündemini meşgul eden üçüncü mahalle Kirişçibaba mahallesidir. Bu mahalle de şehrin doğu girişinde Küçük Kapı ve Şam Kapısı'nın arasında yer almaktadır. Bu kapıların şehrin Uzun Çarşısı'na açılması, mahalledeki ekonomik faaliyetleri arttırmış ve toplumsal ilişkilerin gündelik hayatta yoğun olarak yaşandığı bir yer haline getirmiştir³⁰⁷. Ayrıca Kirişçibaba Mahallesi'nde, Kirişçibaba Değirmen'leri diye bilinen değirmenlerin olduğunu sicillerdeki satış konulu belgelerden öğrenmekteyiz³⁰⁸. Kirişçibaba Mahallesi'ni takiben, mahkemenin gündemini işgal eden mahalleler olarak Hoca Mahmut ve Ahi Osman Mahalle'lerini görmekteyiz. Hoca Mahmut Mahallesi şehrin doğu tarafındaki sekizinci kapısında yer almaktadır. Ahi Osman Mahallesi ise Uzun Çarşı'nın yer aldığı caddenin yanında yer almaktadır. Hoca Mahmut Mahallesi'nin şehrin girişinde olması, Ahi Osman Mahallesi'nin ise Uzun Çarşı'nın bulunduğu caddenin

³⁰⁷ Sapançalı H. Hüseyin, eserinde Uzun Çarşı olması muhtemel yerden şu şekilde bahsetmiştir. “*İstasyon Caddesi üzerinde Habishâne binasından başlayarak Şampazarı'nda nihayet bulan dört yüz metre imtidâd eden sokağın tarafı dükkânlardan ibarettir. Kahveci, yemişçi, kunduracı ve zahireci hep karışıktdır. Buğdaypazarı'nın biraz aşağısında ana yolundan ayrıca bir sokak ayrılır. Buralarda bazı kârgir dükkân ve han enkazı vardır. Dükkân olarak az bulunur.*” Sapançalı H. Hüseyin, **a.g.e.**, s. 42. Bu betimlemeye Osman Gümüşçü'nün hazırladığı kroki üzerinden baktığımızda Kirişçibaba Mahallesi'nin yanından geçen ve Hisar'da son bulan yolun Uzun Çarşı olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Buğday Pazarı'nın aşağısından ayrılan sokağın da Alishahne Mahallesi'ne çıkması muhtemeldir. Bkz. Gümüşçü, **a.g.e.**, s. 93.

³⁰⁸ KŞS. 293, s. 61/10.

yanında olması bu mahallelerin mahkemenin gündeminde yoğunluk olarak dördüncü sırada olmalarına yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı sebep gösterilebilir.

Şehrin alt birimi ve sosyal yaşamın şekillendiği yerler olan mahallelerin, yaşam alanları olarak, şehirde yaşayanların statü farkını da belirlediğini söylemek mümkündür. Şehirdeki yönetici kesimle re'âyânın yaşadığı mahalleler arasında keskin bir ayırım olmasa da iki farklı kesim aynı mahallelerde yaşayabilseler de yönetici kesimin çoğunlukla yaşam alanı olarak tercih ettiği mahalleler sicillere yansımakta ve bu bağlamda aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır.

TABLO 19: Yönetici Kesimin Yaşam Alanı Olarak Tercih Ettiği Mahalleler

Mahalle Adları	Ehl-i Şer'		Ehl-i Örf			
	Kadı	Efendi	Beşe	Bey	Çavuş	Ağa
1- Abbas					1	
2- Ahi Osman		1	1	1		
3- Alaca Suluk					1	
4- Alişahne		1	1	1		
5- Çardak				2		
6- Çeltek			3			
7- Fenari				2		
8- Hisar (Kal'a)		6	4	6	2	1
9- Hoca Mahmut			1	1		
10- Ibruklu					1	
11- İdemud				1		
12- Kadı Dükkanı				1	1	
13- Kavşud				2		1
14- Kirişçibaba			1	1	1	2
15- Köçekdede				1	1	
16- Köhne Galle Pazarı			3		3	1
17- Külhan			1			

18- Mansurdede		1	1	1		
19- Say			1	1		
20- Siyahser		1	1			
21- Sekizçeşme				1		
22- Şahruh				1		
23- Şeyhler	1					

Tabloda görüldüğü gibi yönetici kesim, Larendede bulunan, sicillerde adı geçen 38 mahalleden 23'ünü kendilerine yaşam alanı olarak seçmişlerdir. Yönetici kesimin en çok tercih ettiği mahalle Hisar Mahallesi'dir. Bu mahalle, Larendede Kalesi'ni çevreleyen 2. surluğun içinde kalmaktadır. Yönetim fonksiyonunu üstlenmiş bir bölge olması, iç kalenin burada bulunması ve şehrin en güvenli yeri olması nedeniyle diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi yönetici kesim yaşam alanı olarak bu mahalleyi tercih etmiştir. Hisar Mahallesi'nin ardından yönetici kesimin tercih ettiği diğer mahalle ise Köhne Galle Pazarı'dır. Bu mahalle, hem Hisar'a hem de Uzun Çarşı'ya yakınlığı sebebiyle tercih edilmiş olmalıdır³⁰⁹.

Yukarıda tablolarla gösterilen veriler sonucunda Larendede şehirde toplumsal ilişkilerin en yoğun olarak yaşandığı mahalleler; Hisar, Kirişçibaba, Hoca Mahmut, Ahi Osman, Köhne Galle Pazarı ve 50 yıllık sürecin sonlarına doğru Alishahne mahallesidir. Şehrin önemli bölgelerinde konumlanmış, sosyal ve ekonomik canlılığın merkezi olan bu mahallelerde yüksek gelirli insanların oturduğunu sicillerdeki ev satış sözleşmelerinden anlamaktayız. Şehirdeki en pahalı evler Kirişçibaba Mahallesi'nde bulunmaktadır. Mahalledeki evler özelliklerine göre 7000 ile 12000 akçe arasında değişmektedir. Örneğin mahallede; 1 oda, 1 tabhâne, 1 sofa

³⁰⁹ Bkz. Gümüştü, a.g.e, s. 93.

ve içindeki tevâbilerle 7000 akçeye satılan bir ev³¹⁰, aynı özelliklere sahip olarak Kadıdükkânı Mahallesi'nde 2400 akçeye satılmaktadır³¹¹. Hisar Mahallesi'ndeki evlerse özelliklerine göre 4000 ile 8000 akçe arasında alıcı bulmaktadır. Köhne Galle Pazarı'ndaki evler 5000 ile 6000 akçe, Alishahne, Hoca Mahmut, Ahi Osman mahallelerinde bulunan evler ise 3000 ile 6000 akçe arasında değişmektedir. Bu mahallelerin dışında Larende şehrinde diğer mahallelerde, evlerin özelliklerine göre 700 ile 3000 akçe arası satıldığı göz önüne alındığında bu mahallelerin, buldukları konum ve yaşadıkları canlılık itibariyle Larende şehrinin en gözde mahalleleri olduğunu söylemek mümkündür.

B- ÖZEL ALANDA YAŞAM

Bu bölümde Osmanlı insanının haneleri içinde, diğer bir tabirle duvarların arkasındaki yaşamlarına değinilecektir. Bu alandaki yaşamın başlıca aktörleri, hane içinde yaşamlarını sürdüren aile bireyleridir. Öncelikle bu aile bireylerinin yaşadıkları hanenin özellikleri incelenecek yani Osmanlı insanının yaşadığı ev modeli, Larende şehri bağlamında irdelenecektir. Daha sonra ise evin içinde yaşayan bireylerden yani aile yaşamından bahsedilecektir.

1- EV

16. ve 17. yüzyıllarda Anadolu şehirlerindeki evlere ait günümüzde görsel kaynak olmasa da son yıllarda şer'iyye sicilleri temel alınarak yapılan şehir tarihi çalışmalarından, bu dönemlere ait olan evlerin genel özellikleri hakkında önemli

³¹⁰ KŞS. 293, s. 45/1.

³¹¹ KŞS. 293, s. 46/1.

bilgiler edinilmiştir. Çalışmamızda daha önceki yapılan çalışmalarda olduğu gibi şer'iyeye sicilleri kaynak alınarak Larende şehrindeki evlerin genel özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

17. yüzyılın ilk yarısında Larende şehrindeki evlerin büyük çoğunluğu tek katlı yapılardan oluşmaktaydı. Şehirdeki evlerin özelliklerinin belirtildiği 66 adet belgeden sadece 4 tanesi 2 katlı evlerle ilgilidir. Tek katlı evler 50 yıllık süreçte % 93.6'lık bir oranda şehrin büyük bir kısmına yayılmışken, 2 katlı evler % 6.1'lik bir oranda kalmıştır. Bu oranlar şehirden şehire farklılık gösterebilmektedir. Örneğin 1620'lerde Ankara şehrinde tek katlı evlerin oranı % 75.5 iken 2 katlı evler % 24.4 oranındadır. 1655-56 tarihlerinde ise 2 katlı evlerin oranı artarak % 42.8'e yükselmiş, tek katlı evler % 57.1 oranına gerilemiştir³¹². Ankara şehrinde yüzyıl içinde 2 katlı evlerin oranlarında artış gözlemlenmiştir. Bu artış Larende şehrine pek yansımamış görünmektedir. Şöyle ki 18. yüzyılda Larende şehrindeki ev özelliklerine baktığımızda da neredeyse aynı özelliklerle karşılaşmaktayız. 290 no'lu 1772-1776 tarihlerine ait Larende şer'iyeye sicil defterindeki 18 adet ev satış belgesinde, 15 evin tek katlı, 3 evin 2 katlı evlerden oluştuğunu görmekteyiz³¹³. Larende şehrindeki evlerin çoğunluğunun tek katlı olma özelliği 20. yüzyılın başlarında da değişmemiştir. Sapançalı H. Hüseyin, 20. yüzyılın başlarında yazdığı eserinde Larende evlerinden şöyle bahsetmektedir. “ *Karaman'ın merkezine müsâdif*

³¹² Taş, a.g.e, s. 212.

³¹³ Hatem Aka, **H. 1186-1190 (M. 1772-1776) Tarihli 290 Numaralı Karaman Şer'iyeye Sicil Defterinin İncelenmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1994, s. 123-128.

mahallelerde mahdûd miktarda iki katlı ahşab evler vardır. Mütebâkisi gayet basık zeminlikleri havi yer evleridir.”³¹⁴.

Tek katlı evlerin çoğunlukta olduğu Larende şehrinde, evlerin içi genel olarak küçük ve mütevazi bir yapıdadır. Bu küçük ve mütevazi iç yapı, şehirdeki evlerin özellikleriyle ilgili bilgiler veren belgelere yansımış ve 66 adet evin özellikleri aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkarmıştır.

TABLO 20: Larende Şehrindeki Evlerin Genel Özellikleri

Oda Sayısı	Adet	Yüzde
1 Odalı	20	30.3
2 Odalı	5	7.6
Odası Bulunmayan	41	62.1

Tabloda görüldüğü gibi şehirde odası bulunmayan evler % 62.1’lik bir oranla çoğunluktadır. Bu tarz evler genelde 1 tabhâne, 1 sofa ve avludan oluşmaktadır. Bu tarz evlerde çekirdek bir aile yaşayabilmektedir. Evin bölümleri çok işlevli bir yapıya sahiptir. Oturma ve yatma mekanları birbirinden ayrı değildir. Gece yatılan yer, gündüz yatakların yükluğe kaldırılmasıyla oturmaya uygun hale gelmektedir³¹⁵. Bu tarz evlerde gündelik yaşam, kış mevsiminde tabhâne diye tabir edilen kış odasında, yaz mevsiminde ise sofa denilen yerde geçtiğini söylemek mümkündür. Larende şehrinde, odası olsun veya olmasın bütün evlerde sofa ve tabhâne mevcuttur. 1 odalı evler de % 30.3’lük bir oranla ikinci sırada gelmektedir. Bu evlerde de tabhane ve sofanın yanında ayrı bir oda bulunmaktadır. 2 odalı evlerin azlığı, 2 katlı evlerin azlığıyla paralellik göstermektedir. Sicillerde yer alan 2 odalı

³¹⁴ Sapançalı H. Hüseyin, a.g.e, s. 42.

³¹⁵ Faroqi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, s. 170.

evlerden iki tanesi çift katlıdır. Evdeki oda sayısının artmasıyla içinde oturanların gelir düzeyi arasında bir paralellik görülmektedir. Oda sayısının fazla olduğu evlerde oturan aileler; şehrin yönetici kesiminden, eşraf ve ayandan olan gelir düzeyi yüksek, geniş nüfusa sahip ailelerdir. Bu tarz evlerde, klasik evlerin dışında eve fonksiyonellik kazandıran diğer yapılar da bulunmaktadır. Örneğin Nisan sonları 1607 (Evâhir-i Z. Hicce 1015) tarihli bir satış belgesinde vakıf malı olan ve içinde; 2 sofası, 2 tabhânesi, 2 odası, 1 selamlığı, 4 hayatisi, 1 ahır ve 1 çeşmesi olan bir ev 40.000 akçeye alıcı bulmuştur³¹⁶. Yine Mart başları 1618 (Evâ'il-i R. Evvel 1027) tarihli bir miras anlaşmazlığı ile ilgili bir davada, yüz yük gümüş ve iki yük sof esbabın karşılığında bir bağ ve 2 sofası, 3 tabhânesi, 2 odası ve 1 selamlığı olan bir evi, davalı davacıya vermiş ve sulh sağlanmışır³¹⁷. Görüldüğü gibi bu tarz özelliklere sahip evlerde evin büyüklüğü ve işlevleri göz önüne alınarak, geniş nüfuslu ve yanında hizmetlileri bulunan kişilerin oturduğu muhtemeldir.

Osmanlı toplumunda ev içindeki özel yaşam mahrem sayıldığından evler inşa edilirken veya var olan bir eve ilaveler yapılırken çevrede bulunan diğer evleri rahatsız etmeyecek şekilde yapılmasına özen gösterilirdi³¹⁸. Çeşitli rahatsızlıkların yaşandığı bu gibi durumlarda ise olay mahkemeye taşınıyordu. Örneğin Eylül ortaları 1618 (Evâsıt-ı Ramazân 1027) tarihli bir belgede, Sekizçeşme Mahallesi'nden Ahmet bin Cafer, Hacı Mahmut bin Hacı'yı , evinin avlusuna kapı açtığı iddiasıyla dava etmiştir. Yapılan keşif sonucunda Hacı Mahmut haksız bulunmuştur³¹⁹. Yine diğer bir davada Mart başları 1646 (Evâ'il-i Muharrem 1056)

³¹⁶ KŞS. 293, s. 60/3.

³¹⁷ KŞS. 278, s. 2/2.

³¹⁸ Taş, **a.g.e.**, s. 217.

³¹⁹ KŞS. 278, s. 22/1.

tarihinde Mustafa Beşe, Veli Beşe'nin evinin yakınında bir inşa ettiğini, bu binanın hem kendi evine hem de ammeye zararı olduğunu iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. Yapılan keşif sonucunda binanın, Veli'nin evine ve ammeye zararı olduğu anlaşılmış ve yıkılmasına karar verilmiştir³²⁰.

Bu anlatılanların ışığında Larendede şehirde yaşayan, normal bir gelire sahip, çekirdek bir ailenin küçük ve mütevazı olan, tek katlı, çoğunlukla 1 sofa ve 1 tabhânedden oluşan evleri özel yaşam alanı olarak tercih ettiklerini söylemek mümkündür. Gelir düzeyi yüksek kesim ise daha büyük ve çok fonksiyonlu evleri tercih etmişlerdir.

2- AİLE

Özel yaşamın geçtiği yerler olarak Larendede şehirdeki evlerin özelliklerinden bahsettikten sonra incelenmesi gereken diğer bir konu, bu özel yaşam alanlarının temel aktörleri olan Osmanlı ailesinin üyeleridir. Osmanlı aile yapısı ile ilgili birtakım özellikler şer'iyye sicillerindeki belgelere yansımıştır.

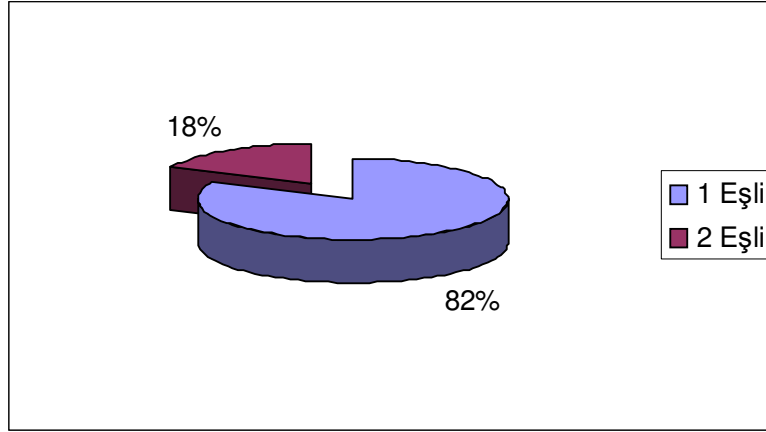
Bu belgeler doğrultusunda yapılan çeşitli çalışmalara baktığımızda öncelik olarak Anadolu'da toplumdaki bireylerin tek eşli bir aile yapısı oluşturduğunu görmekteyiz³²¹. Larendede şer'iyye sicillerindeki aile konulu belgeler üzerinden

³²⁰ KŞS. 279, s. 25/5.

³²¹ Bkz. Hülya Taş, **17. Yüzyılda Ankara**, TTK, 2006, Ankara; Ahmet Kankal, 17. ve 18. Yüzyıllarda Kuzeybatı Anadolu'da Sosyal Hayat (Şer'iyye Sicillerine Göre), **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XV, İzmir, 2000; Selda Yıldız, **XVIII. Yüzyılda Manisa'da Gündelik Hayata İlişkin Bir Değerlendirme**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

yaptığımız araştırma sonucunda Larende'deki tek eşlilik ve çok eşlilik oranları aşağıdaki gibi bir grafik ortaya çıkarmıştır.

GRAFİK 18: Larende'deki Tek Eşlilik ve Çok Eşlilik Oranları

Grafikteki oranlar, bize 17. yüzyılın ilk yarısında Larende'de bireylerin % 82'lik oranla tek eşli bir aile yapısı oluşturduklarını göstermektedir. Çok eşlilik ise % 18'lik bir oranla toplumun küçük bir kesiminde görülmüştür. İncelenen toplam 44 belgeden 36 tanesi tek eşli aile, 8 tanesi 2 eşli ailelerle ilgilidir. İslami kuralları çok eşliliğe izin vermesine rağmen Anadolu'daki erkekler arasında çok eşliliğin yaygın olmaması ekonomik ve sosyolojik nedenlere dayanmaktadır. Larende'ye ait sicillere baktığımızda 2 kadınla evli olan erkeklerin toplumun elit kesimini temsil eden ve gelir düzeyi yüksek kişiler olduğunu görmekteyiz. Örneğin Ekim başları 1618 (Evâ'il-i Şevval 1027) tarihli bir veraset davasından, ölen Larende kadısı Es-seyyid Ahmet Efendi'nin, Aişe ve Banu adlarında iki karısı olduğunu görmekteyiz. Es-seyyid Ahmet Efendi'nin Banu adlı eşinden olan oğlu Es-seyyid Ataullah Efendi, annesinin 24.000 akçe olan mehrinin üvey annesi Aişe'nin zimmetinde olduğu iddiasıyla mahkemeye başvurmuştur. Aişe inkar ettikten sonra dinlenen şahitlerin,

Es-seyyid Ataullah'ın leyhine şahitlik yapmaları sonucunda mahkeme, Aişe'nin parayı Es-seyyid Ataullah'a teslim etmesine karar vermiştir³²². Bu belgede dikkat edilmesi gereken nokta Banu'nun 24.000 akçelik mehridir. O dönemde Larendede'deki mehr bedellerinin ortalama 7.000 ile 15.000 akçe arasında değiştiği düşünüldüğünde bu paranın büyük bir meblağ olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı tarihlerde zabta geçirilen diğer bir belgeden ise Es-seyyid Ahmet Efendi'nin diğer eşi olan Aişe'nin mehrinin 30.000 akçe olduğunu öğrenmekteyiz³²³. Es-seyyid Ahmet Efendi'nin, bu iki kadınla evliliğinin sonucunda cebinden 54.000 akçelik mehr bedeli çıkmıştır. Eski Larendede kadısı olması dolayısıyla toplumda elit kesimi temsil eden aynı zamanda muhtemel olarak kadılık görevini yürütürken yaptığı diğer ticari faaliyetlerden dolayı gelir seviyesini yükseltmiş olan Es-seyyid Ahmet Efendi, belirli bir refah seviyesine erişmiş ve iki kadınla evlenebilecek maddi gücü olmuştur. Kasım ortaları 1646 (Evâsıt-ı Şevval 1056) tarihli diğer bir belgede ise ölen Mehmet Bey bin El-hac Ali'nin varisleri olan kardeşi, çocukları ve zevceleri Hatice ile Emine, Mehmet Bey'in vasiyeti dolayısıyla kölesi olan Yusuf'u azat etmişlerdir³²⁴. Yönetici kesimden olan Mehmet Bey, köle sahibi olacak maddi güce sahip olduğu gibi 2 kadınla evlenebilecek, onların maddi sorumluluklarını alacak güce de sahiptir. Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygın olmamasının sebebi olarak sosyolojik bazı nedenleri de göstermek mümkündür. Çok eşlilik hem toplum hem de kadınlar ve aileleri tarafından pek hoş karşılanmıyordu. Larendede şer'iyye sicillerinde bu iddiayı destekleyecek belgeler olmamasına rağmen Hülya Taş'ın

³²² KŞS. 278, s. 17/4.

³²³ KŞS. 278, s. 18/7.

³²⁴ KŞS. 279, s. 14/3.

Ankara ile ilgili çalışmasında bu iddiayı doğrulayıcı bilgiler, belgeler üzerinden somut örneklerle verilmektedir³²⁵.

Yukarıda dipnot 321’de belirtilen eserlerin ortaya koyduğu verilerden çıkan diğer bir sonuç ise Osmanlı ailesinin genelde 1 veya 2 çocuktan oluşmasıdır. Bu bağlamda aşağıdaki tablo, Larende’deki ailelerin kaç çocuğa sahip olduğunu göstermektedir.

TABLO 21: Ailelerdeki Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Adet	Yüzde
1	18	30
2	21	35
3	9	14.9
4	6	10
5	3	5
6	1	1.7
7	1	1.7
8	1	1.7
Toplam	60	100

Tabloda görüldüğü gibi 2 çocuklu aileler %35.6’lık bir oranla çoğunluktadır. Hemen ardından %30.5’lik bir oranla 1 çocuklu aileler gelmektedir. 3 çocuklu ailelerin oranı ise % 15.3’te kalmıştır. Daha fazla çocuğa sahip ailelerin sayıları ve toplama yansıyan oranları ise düşüktür. Osmanlı ailesinde çocuk sayısının az olmasını ekonomik sebepler temel alınarak, dönemin sağlık koşulları ve yaşam standartlarına bağlamak mümkündür. Dönemin koşullarında yoğun olarak yaşanan doğal afetler, salgınlar ve kıtlıklar, nüfustaki genel düşüşle beraber ölen çocuk oranlarının doğanlardan fazla olmasına yol açmış olmalıdır. Yeni doğan bir çocuğun

³²⁵ Taş, a.g.e, s. 222, 223, 224.

sağlığına ve beslenmesine dikkat edilmesi gerektiği düşünüldüğünde, dönemin koşullarında, normal yaşam standardına sahip bir ailenin sosyal ve ekonomik olarak bu gerekleri pek sağlayamayacağını söylemek mümkündür. Belgelerden çıkan sonuçlar, 3'ten fazla çocuğa sahip ailelerin, toplumun elit kesiminden olan gelir seviyesi yüksek aileler olduğunu göstermektedir. Gelir seviyesinin yükselmesiyle yaşam standardı da yükselen aileler, döneme göre konforlu bir hayat sayesinde çocuklarını yaşanan afetler, salgınlar ve kıtlıklardan koruyabilmişler, onlara sağlık ve beslenme açısından iyi bir yaşam sunabilmişlerdir. Örneğin Haziran başları 1646 (Evâ'il-i R. Aher 1056) tarihinde ölen Abdi Beşe'nin kızı Ayşe, kardeşleri Recep, Münür, Mustafa, Sekban ve Abdurrahman huzurunda kendisine babasından miras yoluyla intikal eden 356 guruşu vasisi El-hac Mehmet'den almıştır³²⁶. Abdi Beşe, büyük bir servete sahip olmalı ki 6 çocuk içinden sadece kızına dönemine göre hiç de azımsanmayacak bir miktar düşmüştür. Veraset ile ilgili başka bir belgede ise Saadet, Emine, Es-seyyid Mehmet Çelebi, Es-seyyid İbrahim Çelebi; babaları Es-seyyid Hasan Efendi'den kalan 5 kıt'a yerlerini 11.600 akçeye Es-seyyid Mehmet Çelebi'ye satmışlardır³²⁷. İlimiye sınıfından olan Es-seyyid Hasan Efendi'nin de muhalefatının daha fazla olduğunu tahmin etmekle birlikte, 4 çocuğuna bıraktığı bu 5 kıt'a yer onun yüksek gelir sahibi biri olduğunun göstergesidir.

Sicillerden aile içinde, evlenme boşanma durumlarında ve karı-koca arasında yaşanan ilişkilerle ilgili birtakım bilgiler çıkartmak mümkündür. Osmanlı toplumunda, namus kavramı çok önemli olduğu için aile içindeki kadın bireylere karşı yapılan bir iftira, söylenen bir kötü söz, mahallede veya köyde çıkan bir

³²⁶ KŞS. 279, s. 21/7.

³²⁷ KŞS. 278, s. 21/6.

dedikodu sonucunda bölgenin ileri gelenleri veya aile üyelerinden biri hemen mahkemeye başvurarak söylenenlerle ilgili dava açıyor, araştırma yapılmasını istiyor ya da bölge halkından *keyfiyyet-i hal* sorulmasını talep edebiliyordu. Örneğin Eylül başları 1618 (Evâsıt-ı Ramazân 1027) tarihinde Mandason Köyü'nden Mehmet Halife bin Mustafa ve Mehmet Bey bin Himmet Çavuş, Himmet bin Abdurrahman ile üvey kızı Aişe bint Süleyman'ın ilişkiye girdiklerini iddia ederek mahkemeye başvurmuş ve köy ahalisinden keyfiyyet-i hallerinin sorulmasını talep etmişlerdir. Köy halkı bu kişilerin iyi ve namuslu insanlar olduğuna dair şahadet etmeleriyle Himmet ve Aişe aklanmışlardır³²⁸. Haziran başları 1646 (Evâ'il-i C. Evvel 1056) tarihli bir belgede ise Sefer bin Abbas; Cemile bint Hasan'a, kardeşi Ümmü'ye sokak ortasında bekaretinin bozuk olduğunu söyleyerek iftira attığı iddiasıyla dava açmıştır. Şahitlerin Sefer'i doğrulaması sonucunda Cemile suçlu bulunmuştur³²⁹. Haziran sonları 1646 (Evâhir-i C. Evvel 1056) tarihinde ise aynı Sefer, bu kez kardeşinin toplum önünde aklanması için mahkemeye başvurup, ehl-i vukûf kadınlardan kız kardeşinin bakire olup olmadığının öğrenilmesini talep etmiştir. Kız kardeşinin bakire olduğu ortaya çıkmış ve kız kardeşi toplum önünde aklanmıştır³³⁰.

Dul kalan kadınlar da yaşadıkları mahalle veya köy halkı tarafından gözetim altında olduklarından ve her hareketleri takip edildiğinden toplumsal baskı altındaydılar. Haziran sonları 1618 (Evâhir-i C. Evvel 1027) tarihli bir belgede Selime bint Piri, ölen kardeşi El-hac Veli'nin eşi olan Raziye'nin Kenan bin Abdullah ile beraber yaşadığı iddiasıyla mahkemeye başvurmuştur. Kenan

³²⁸ KŞS. 278, s. 15/9.

³²⁹ KŞS. 279, s. 20/6.

³³⁰ KŞS. 279, s. 20/4.

cevabında, Raziye'nin İbrahim bin İsmail'i vekil seçerek Konya'ya gönderdiğini ve nikahlarının Konya kadısı huzurunda 10.000 akçe mehr ile kıyıldığını söylemiştir. Şahitlerin de Kenan'ı doğrulamasıyla Selime haksız bulunmuştur³³¹. Ayrıca bazen dul kadınlar eşlerinin yaşamadığına ve evlenmelerinde bir sorun olmadığına dair mahkemeye giderek şahit göstermek zorundaydılar. Aralık başları 1646 (Evâ'il-i Z. Ka'ade 1056) tarihli bir belgede ölen Mahmut bin Rıdvan'ın karısı Ayni adlı kadın tekrar evlenmek istemiş fakat mahalleden bazı kişiler buna mani olmuşlardır. Mahkemede şahitlerin, Ayni'nin eşi Mahmut'un öldüğüne dair şehadet etmeleriyle kadının evlenmesine izin verilmiştir³³².

Sicillerimize yansıyan karı-koca arasındaki anlaşmazlıklar ise genelde kocanın ev içinde uyguladığı şiddetten ve boşanma sonrası mehr ve nafaka ödenmesi gibi sorunlardan kaynaklanmaktadır. Örneğin Alacasuluk Mahallesi'nden iki eşi olan Yakup bin Yakup, iki eşine de ev içinde şiddet uygulamıştır. İlk eşi Aşure bin Yakup büyük bir ihtimal şiddete dayanamayarak mehr ve nafakasından feragat etmesi koşuluyla Yakup tarafından talak-ı selâse ile boşanmıştır³³³. Diğer eşi Safiye ise evden kaçmıştır, Yakup Safiye'nin 4 aydır eve gelmediğini iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme, Safiye'ye sorduğunda Safiye, Ermenek Kadısı Ahmet Efendi'nin kocası Yakup'a “ *Bir daha karını döversen talak-ı selâse ile boş olsun mu?*” diye şart verdiğini ve kocasının bunu kabul ettiğini fakat sonra bu şarta uymayarak kendisini tekrar dövdüğünü söylemiştir. Şahitlerin Safiye'yi doğrulaması sonucunda mahkeme çiftin boşanmalarına karar vermiştir³³⁴. Temmuz

³³¹ KŞS. 278, s. 9/5.

³³² KŞS. 279, s. 28/3.

³³³ KŞS. 278, s. 5/5.

³³⁴ KŞS. 278, s. 5/9.

sonları 1646 (Evâhir-i C. Evvel 1056) tarihli diğer bir belgede ise Atike bint Kadir, kocası Derviş bin Ali'den boşandığı halde hala mehr ve nafakasını alamadığını iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. Kocasını ise Atike'nin boşanmadan önce mehr ve nafakasını tasarrufundan çıkarıp kendisine sattığını iddia etmiştir. Şahitlerin de Derviş'i doğrulamalarıyla Atike, talebinden men edilmiştir³³⁵.

Karı-koca arasındaki sorunlara bazen diğer akrabalar da karışabilmekteydiler. Örneğin Aralık başları 1618 (Evâ'il-i Z. Hicce 1027) tarihinde Mehmet bin El-hac Bostan, kız kardeşinin kocası olan Ali'nin, kız kardeşini aldattığı ve şarap içtiği iddiasıyla mahkemeye başvurmuştur. Mahkemenin, Ali'ye bir daha karısını dövmeyeceğine ve şarap içmeyeceğine dair şهادet verdirilmesiyle dava sonuçlanmıştır³³⁶. Diğer bir belgede ise Ağustos başları 1646 (Evâ'il-i Receb 1056) tarihinde Mustafa bin Koçak, dava zamanından 7 gün önce, eşi Hatime annesinin yanındayken Hatime'nin eve gelmesini istediğini aksi takdirde kendisini talak-ı selâse ile boşayacağını Hatime'ye söylemiş. Hatime'de eve gitmeyince Hatime'nin annesi, kızının boş olduğunu iddia ederek nafaka talebiyle mahkemeye başvurmuştur. Mustafa cevabında bu sözleri söylediğini fakat karısına 3 defa boş ol demediğini ifade etmiştir. Şahitlerin de Mustafa'yı doğrulamasıyla Hatime'nin annesi talebinden men edilmiştir³³⁷.

Sonuç olarak belgelerin ışığında Larende'deki normal yaşam standardına sahip bir aile yapısı çoğunluk olarak tek eşli çiftlerden oluşmaktaydı. Dönemin ekonomik nedenlere ve bu nedenlerin sorunsalında diğer koşullara bağlı olarak

³³⁵ KŞS. 279, s. 20/10.

³³⁶ KŞS. 278, s. 29/1.

³³⁷ KŞS. 279, s. 18/3.

aileler genel olarak 2 çocuktan oluşmaktaydı. Bu bağlamda hane içinde Osmanlı ailesinin çekirdek bir yapı oluşturduğunu söylemek mümkündür. Aile içi ilişkiler ve genel olarak kadın-erkek ilişkileri ise toplumun sahip olduğu ahlak normlarının kontrolü altında olmuşlardır.

C- EKONOMİK YAŞAM

Osmanlı'da bir yerleşim yerinin şehir özelliği taşıyabilmesi için, ekonomik faaliyetlerin yaşandığı bölgeleri içinde barındırması gerekir. Bir Osmanlı şehirinde bu ekonomik bölgeler ne kadar fazla ise şehir de o kadar gelişmiştir. Çalışmamızın bu kısmında öncelikle şehirdeki ekonomik ilişkilerin geçtiği yerler olan çarşılar ve pazarlar incelenecek, daha sonra Larende şehrinin çevresindeki diğer şehirlerle olan ticari ilişkilerine değinilecektir. Son olarak da 17. yüzyılın ilk yarısında Larende şehrindeki bazı ürünlerin fiyatları hakkında bilgi verilecektir.

1- ÇARŞI VE PAZAR

Şehirdeki ekonomik yaşamın kalbi olan çarşılar ve pazarlar her tür ticari faaliyetin gerçekleştiği yerlerdir. Bu yerler aynı zamanda bir sosyal yaşam alanı olarak insanlar arası etkileşimin en yoğun olarak yaşandığı bölgelerdir.

Şehirdeki çarşı düzeninin can damarı Uzunçarşıdır. Uzunçarşı, geniş bir cadde üzerine yayılan, şehirde üretilen her türlü malın bulunduğu bölgedir. Bu geniş caddenin sağ ve sol taraflarına açılan sokaklarda ise her biri farklı iş dallarında mal ve hizmet üreten esnaf gruplarının bulunduğu küçük çarşılar bulunmaktadır.

Şehirdeki en büyük Pazar yerleri ise bedestenlerdir. Bedestenler, büyük tüccarların ticari faaliyetler içinde bulunduğu ve bu ticari faaliyetlere konu olan malların alınıp satıldığı kapalı pazar yerleridir. Bedestenin yakınında ise çevre köylerden ve şehirlerden gelen insanların, ürettikleri malları sattıkları açık pazarlar bulunmaktadır. Ayrıca bu ekonomik bölgelerin içinde hem geceleme hem de ticari faaliyetlerin gerçekleştiği hanlar yer almaktadır³³⁸.

TABLO 22: Larende Sicillerinde Adı Geçen Esnaf Grupları, Çarşılar, Pazarlar, Hanlar ve Bedestenler

Esnaf Grupları		Çarşılar ve Pazarlar	Hanlar	Bedestenler ³³⁹
Ekmekçiler	Debbağlar	Uzun Çarşı	Ermenek Hanı	İbrahim Bey Bedesteni
Kasaplar	Kalaycılar	Larende Çarşısı	Kemahoğlu Hanı	Hacı Ramazân Bedesteni
Helvacılar	Kazgancılar	Demirciler Çarşısı	Beypazarı Hanı	Sultan Cem Bedesteni
Börekçiler	Demirciler	Helvacılar Çarşısı	Yeni Han	
Attarlar	İplikçiler	Sabuncular Çarşısı	Bey han	
Sabuncular	Semerciler	Nasuh Bey Çarşısı	Hacı Veli Hanı	
Hallaçlar	Mermereciler	Semerciler Çarşısı	Çarşı Hanı	
Terziler	Dellâler	Mermereciler Çarşısı	Nuh Paşa Hanı	
Haffaflar	Katırcılar	İplik Pazarı	Sultan Alaaddin Hanı ³⁴⁰	
Berberler		Göncüler Pazarı		
Nalbantlar		Tahıl Pazarı		

Çarşı ve pazarlarda yaşanan ekonomik ilişkilerin temel aktörleri esnaf grupları idi. Her bir esnaf grubunun üretim ve ticari faaliyetleri kendi içinde belirli kanunlarla ve geleneklerle düzenleniyordu. Bu kanunların ve geleneklerin kökeni

³³⁸ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri”, **Birinci Uluslar arası Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi**, Ed. Osman Okyar, Halil İnalçık, s. 106.

³³⁹ Hacı Veli Hanı ve bedestenlerin ismi İ. H. Konyalı’nın eserinden alınmıştır. Bkz. Konyalı, **a.g.e.**, s. 615.

³⁴⁰ Çarşı, Nuh Paşa, Sultan Alaaddin Hanları, Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nden alınmıştır. Bkz. Evliya Çelebi, **Seyahatname**, s. 130.

geçmiş 13. yüzyıla kadar dayanan ahi geleneğiydi. Her bir esnaf grubu kendi içlerinde belirlenmiş bu kanun ve kurallara uymak zorundaydılar. Her esnaf grubunun başında bu kanunlar ve gelenekler çerçevesinde belirlenen bir kişi bulunmaktaydı. Ayrıca yine bu kanunlar ve gelenekler çerçevesinde belirlenen tüm esnaf gruplarını temsil eden ehl-i hiref şeyhi denilen bir kişi bulunmaktaydı. Ehl-i hiref şeyhi, diğer esnaf gruplarının temsilcileri ve kadı ile beraber çarşı ve pazardaki ekonomik ilişkileri düzenliyordu. Her bir malın üretim standartları ve fiyatı ehl-i hiref şeyhi, kadı ve o malı üreten esnaf grubunun temsilcileri ile birlikte yukarıda sözü edilen kanun ve gelenekler çerçevesinde belirleniyordu.

Çeşitli esnaf grupları arasında hammadde sıkıntısı yaşanmaması için birbirine yakın iş alanlarında çalışan esnaf gruplarının hangi hammaddeyi kullanacakları ve bu hammaddeyi kullanırken hangi esnaf grubuna satışta öncelik tanınacağı gibi konular da *kadîmden beri varolan* kanunlar ve gelenekler çerçevesinde düzenlenmişti. Hammadde temini ile ilgili *kadîmden beri* varolan uygulamalara aykırı hareket sonucunda yaşanan sorunlar sicillerdeki belgelere konu olmuştur. 9 Ekim 1618 (19 Şevval 1027) tarihli bir belgede kalaycıların ve kazgancılarının başı olan Ataullah, merkeze şikayette bulunarak kazgancılara ayrılan bakırı, kalaycılarının alıp kazgancılara yüksek fiyata sattıklarını belirterek bunun önlenmesi için emr-i şerif talep etmiştir. Merkez de *kadîmden beri* olageldiği üzere kazgancılara ayrılan bakırın, kalaycılar tarafından alınmayıp kazgancılara bırakılmasına dair emr-i şerif göndermiştir³⁴¹. Eylül ortaları 1618 (Evâsıt-ı Ramazân 1027) tarihli diğer bir belgede ise debbağlardan Musa Şah bin Hüseyin, İsmail Beşe

³⁴¹ KŞS. 278, s. 38/6.

bin Avcı ve diğçerleri, kasaplardan Nuri Beşçe bin Abdullah'ı ve Kçr Mehmet'i dava ederek; kasapların *kadimden beri* olduğu üzere koyun derilerini kendilerine sattıklarını, şimdi koyun derilerini kendileri yerine başkalarına sattıklarını iddia ederek dava açmışlardır. Kasaplara ise eskiden debbağlara verdiklerini fakat debbağların *kadimden beri* alınagelen üzere almayıp kasaplara mani olduklarını söylemişlerdir. Debbağların, derileri *kadimden beri* alınageldiği üzere almalarına ve kanun dışı hareket etmemelerine karar verilmiştir³⁴².

Şehirdeki esnaf gruplarının ve bu grupların başlarının, şehirle ilgili kararlarda rol sahibi olduklarını da belgelerde görmekteyiz. Şehrin geneliyle ilgili alınacak kararlarda şehrin önde gelenleri olan eşraf ve ayanla beraber ekonomik hayatın aktçrleri olarak esnaf gruplarının temsilcileri de karar mekanizması içinde yer almışlardır. Örneğin 25 Nisan 1607 (27. C Evvel 1015) tarihli bir belgede Larende ayan ve eşrafiyla beraber esnaf gruplarının temsilcilerinden; Ahi Mehmet, Habbaz (Ekmekçi) esnafından Hacı Abdi, Hacı Bayram, Küçük Mehmet ve Ali, debbağlardan Muharrem, El-hac Mehmet, terzilerden Beşiroğlu Hacı Ahmet, İbrahim, Recep Çelebi, El-hac Yusuf; celali saldırılarına karşı dergâh-ı 'âli yeniçerilerinden Mehmet Beşe'nin muhafızlık yapmasını istemişlerdir³⁴³.

Görüldüğü gibi ekonomik yaşamın baş aktçrleri olan esnaf grupları kendi içinde 13. yüzyıldan beri varolan ahilik kanunları ve gelenekleri çerçevesinde teşkilatlanmış, bu kanun ve geleneklerin koyduğu kurallar çerçevesinde birbirleriyle

³⁴² KŞS. 278, s. 15/7.

³⁴³ KŞS. 293, s. 63/2.

dayanışma içinde olmuş ve şehirle ilgili kararların alındığı zamanlarda karar mekanizmasında yer almışlardır.

2- LARENDE ŞEHRİNİN ÇEVRESİYLE OLAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Elimizde bulunan belgeler, Larendede şehirdeki ekonomik faaliyetlerin şehrin içinde ve çevresinde bulunan köylerle sınırlı kalmadığını göstermektedir. Şehirdeki ticari ilişkiler, şehrin coğrafi olarak yakın çevresine ve uzak çevresine yayılmıştır. Yakın çevre olarak Larendede şehri, İç Anadolu ve Akdeniz kıyılarını birbirine bağlayan yollar üzerinde bulunduğundan İç Anadolu ve Orta Akdeniz coğrafyasında bulunan çeşitli şehirlerle karşılıklı ticari ilişkiler içindedir. Sicillerde bulunan belgeler, Larendede şehrinin yakın çevresi olan İç Anadolu ve Orta Akdeniz coğrafyasında ticari ilişkiler içinde olduğu şehirlerden bazılarını göstermektedir.

İç Anadolu'da diğer şehirlerle yaşanan ticari ilişkiler genellikle Konya, Ankara, Kayseri, Aksaray ve Seydişehir ile yaşanmıştır. 31 Ekim 1606 (28 C. Aher 1015) tarihli bir belgede Kayseri'den Ebubekir Beşe bin Osman, kölesinin firar ettiğini ve Larendede dergâh-ı 'âli yoldaşlarından İlyas'ın tasarrufunda bulunduğunu iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. İlyas, köleyi Konya'da vukiyyesi 70 akçeden 125 vukiyye kahve karşılığında aldığını belirtmiştir. Ebubekir Beşe, kölenin kendisine ait olduğunu gösteren Kayseri kadısının imzaladığı belgeyi göstererek köleyi geri almıştır³⁴⁴. Aralık sonları 1606 (Evâhir-i Şa'bân 1015) tarihli diğer bir belgede ise Aksaray'dan Yusuf Çelebi bin Hacı, Larendede sakinlerinden

³⁴⁴ KŞS. 293, s. 32/12.

iken Konya'ya ticaret yapmak için gittiğinde vefat eden Mehmet adlı yeniçerinin muhalefatının miriye zabt olunduğunu Mehmet'in zimmetinde kendisinin 280 altını kaldığını iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. Yusuf'dan bu iddiasının doğru olduğuna dair yemin etmesi istendiğinde yemin etmiş ve mahkeme muhalefattan 280 altının Yusuf'a verilmesine karar vermiştir³⁴⁵. Ölen Mehmet adlı yeniçeri, hem Konya hem de Kayseri şehirleriyle ticari ilişkiler içinde bulunmuş olmalıdır. Diğer bir belge ise sof üretiminin yoğun olarak yapıldığı Ankara şehri ile ilgilidir. Nisan sonları 1607 (Evâhir-i Z. Hicce 1015) tarihli bir kayıt belgesinde El-hac Mehmet, Ankara'ya ve Beypazarı'na sof almak için 18.000 akçeyle gitmiş ve bu paradan bir akçe dahi almadığına dair yemini kayıt altına alınmıştır³⁴⁶. Aralık sonları 1626 (Evâhir-i R.Evvel 1036) tarihli bir kayıt belgesinde ise Seydişehir'den Mustafa Ağa, bundan önce Larende'den Abdülbaki Çelebi'ye 6.000 akçeye bir at sattığını kendisinden paranın tamamını aldığı ve alacağı kalmadığını mahkemede söylemiştir³⁴⁷.

Orta Akdeniz bölgesinde ise ticari ilişkiler genellikle Mut, Selendi (Gazipaşa), Alanya, Kıbrıs ve Akdeniz'in doğusunda bulunan Adana şehirleriyle yaşanmıştır. 9 Aralık 1645 (20 Şevval 1055) tarihinde Mut kasabasından Es-seyyid Hidayetullah Çelebi, Larende'den Kara Mustafa'yı kendisinde alacağı olduğu iddiasıyla dava etmiştir. İddiasına göre 1.5 sene önce Kara Mustafa, kardeşi Hüseyin ile Mut'a gelip vukiyyesi 35 akçeden 335,5 vukiyye pamuğu 10.065 akçeye satın almışlardır. Borcu yarı yarıya ödeyeceklerini söylemişler, Hüseyin borcun yarısını vermiş fakat Kara Mustafa diğer yarısını hala ödememiştir. Şahitlerin Es-seyyid

³⁴⁵ KŞS. 293, s. 50/1.

³⁴⁶ KŞS. 293, s. 63/16.

³⁴⁷ KŞS. 293, s. 6/9.

Hidayetullah'ı doğrulamasıyla Kara Mustafa'nın kalan borcu vermesine karar verilmiştir³⁴⁸. Eylül sonları 1646 (Evâsıt-ı Şa'bân 1056) tarihli diğeri bir belgede ise Selendi (Gazipaşa) kazâsından Mahmut Ağa, Larendede şehrinden Emrullah'ın kendisinden 50 guruşluk koyun aldığı, Hasan adlı kişiyi parayı almak için gönderdiğinde Hasan'a 20 guruş verdiğini iddia ederek dava etmiştir. Emrullah, 50 guruş borcu olduğunu doğrulamış lakin koyunlardan zarar ettiğini, paranın 20 guruşunu Mahmut Ağa'ya Selendi'de verdiğini, 10 guruşluk koyunu zarardan dolayı iade ettiğini kalan 20 guruşu da Hasan'a verdiğini söylemiştir. Şahitlerin de Emrullah'ı doğrulamasıyla mahkeme Emrullah'ın borcu olmadığına karar vermiştir³⁴⁹. Eylül ortaları 1618 (Evâsıt-ı Ramazân 1027) tarihli başka bir belgede Alanya'ya bağlı Mahmutseydi köyünden El-hac Mehmet, Larendede'nden Yusuf adlı gayrimüslim bir kişiye 19 adet keten bezi 190 akçeye sattığını fakat Yusuf'un kendisine parayı vermediğini iddia ederek dava açmıştır. Yusuf'a sorulduğunda bezleri beğenmezse geri vermek şartıyla aldığı söylemiştir. El-hac Mehmet'den iddiası için yemin talep edildiğinde yemin etmiş ve mahkeme Yusuf'un parayı ödemesini kararlaştırmıştır³⁵⁰. Kasım ortaları 1646 (Evâsıt-ı Şevval 1056) tarihli bir belgede de Larendede'nden Ümmü adlı kadının kocası Rea'nın ticaret yapmak için Kıbrıs'a gittiğini ve orda öldüğünü bu yüzden başka birisiyle evlenmek isteğini talep ederek mahkemeye başvurduğunu görmekteyiz³⁵¹. Nisan sonları 1607 (Evâhir-i Z. Hicce 1015) tarihli bir kayıt belgesinde ise El-hac Ahmet, Adana'ya astar almak için gönderilen paradan 2.000 akçe aldığı kayıt altına aldırılmıştır³⁵².

³⁴⁸ KŞS. 279, s. 30/7.

³⁴⁹ KŞS. 279, s. 17/4.

³⁵⁰ KŞS. 278, s. 15/4.

³⁵¹ KŞS. 279, s. 30/1.

³⁵² KŞS. 293, s. 63/14.

Sicillerdeki belgelere yansıyan bilgiler, Larende'nin uzak çevresiyle olan ilişkilerinde Bursa ve İstanbul'un olduğunu göstermektedir. Örneğin Ekim ortaları 1645 (Evâsıt-ı Şa'bân 1055) tarihli bir belgede Hacı Osman Bey'in, Şa'bân adlı kişiye 1020 adet karamani asdarı İstanbul'a götürüp satması için verdiğini görmekteyiz. Şa'bân bu asdarları İstanbul'da 125.000 akçeye satmıştır³⁵³. Kasım sonları 1618 (Evâhir-i Z. Ka'ade 1027) tarihli diğer bir belgede de Ayni bint El-hac Sunduk, İstanbul Kepeciler Hanı'nda olan dükkandaki hissesini Yusuf bin Karlu'ya sattığını görmekteyiz³⁵⁴. Kasım ortaları 1618 (Evâsıt-ı Z. Ka'ade 1027) tarihli borçla ilgili bir davada Bursa'dan Arslan ve Hüseyin, Larende'den El-hac İbrahim'e 800 akçe esbab verdiklerini fakat parayı alamadıkları iddiasıyla dava açmışlardır. El-hac İbrahim'e sorulduğunda 160 akçelik esbab aldığını söylemiştir. Kendisinden yemin talep edildiğinde yemin etmiş ve mahkeme 160 akçe borcun ödenmesine karar vermiştir³⁵⁵. 19 Aralık 1618 (1 Muharrem 1028) tarihli diğer bir borç davasında da Hafı bint İsmail adlı hatun, eşi Sunullah'a Bursa'da ticaret yapmak için 8.000 akçe verdiğini fakat eşinin Bursa'da ölmesiyle muhallefatin beytü'l-mala teslim edildiğini duymuştur. Muhallefati almak için Muharrem adlı kişiyi vekil tayin ederek Bursa'ya göndermiştir. Muharrem Bursa'dan muhallefati alarak Larende'ye getirmiş ve Hafı hatuna 6.000 akçe teslim etmiştir. Hafı hatun kalan 2.000 akçeyi talep ettiğinde Muharrem'in vermediğini iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. Muharrem'e sorulduğunda 8.000 akçeyi aldığını fakat 2.000 akçeyi yol masrafları için harcadığını söylemiştir. Hafı hatun, yol parasının muhallefattan harcanacağına dair

³⁵³ KŞS. 279, s. 34/3.

³⁵⁴ KŞS. 278, s. 24/6.

³⁵⁵ KŞS. 278, s. 25/2.

sözleşmediklerini belirtmiştir. Kendisinden yemin etmesi talep edildiğinde yemin etmiş ve mahkeme kalan 2.000 akçenin Hafi hatuna teslimine karar vermiştir³⁵⁶.

3- PARA VE FİYATLAR

Çalışmamızın bu kısmında Osmanlı Devleti'nde ve sicillerde yer alan bazı belgeler üzerinden Larendede' de 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın ilk yarısında mübadele aracı olarak kullanılan çeşitli paraların değerlerindeki değişimlere değinilecektir. 1584-1586 devalüasyonu sonucunda yaşanan bu değişimlerin Larendede şehri örneğinde çarşı ve pazara yansımaları irdelenecektir.

1584-1586 devalüasyonu öncesi Osmanlı akçesinin büyük bir devalüasyon yaşayacağına sinyalleri mevcuttu. 16. yüzyılın ilk yarısında 55 akçe ile bir Osmanlı altını alınabilmekteydi. II. Selim'in 1566'da tahta geçmesiyle bu oran değişti. 1 Osmanlı altınının değeri 5 akçe yükselerek 60 akçe oldu. Para basımında akçelerin içindeki gümüş oranları giderek düşmeye başlamış, bunun sonucunda fiyatı 60 akçe olarak belirlenmiş 1 Osmanlı altını zamanla halk arasında 80 ile 100 akçe arasında alıcı bulmaya başlamıştı. 1584-1586 yılları arasında yaşanan büyük devalüasyon sonucunda 1 Osmanlı altınının değeri % 100 oranında artarak 120 akçeye çıkmıştı. 17. yüzyılın ilk yarısında, akçenin altın karşısında değer kaybetmesi devam etmiş, 1610-1620 yılları arasında 1 Osmanlı altının fiyatı 120-130 akçe arasında değişmiştir³⁵⁷. İstanbul ve yakın çevresi baz alınarak belirtilen bu değerler, Larendede'ye baktığımızda değişmektedir. Para üzerindeki dalgalanmanın Anadolu'yu

³⁵⁶ KŞS. 278, s. 31/4.

³⁵⁷ Ömer Lütfi Barkan, "16. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", **Belleten**, Sayı 34, 1970, Ankara, s. 571-576.

etkisi altına alması dönemin koşullarında farklı bölgelere ve coğrafyalara göre zaman almaktadır. Örneğin 1591 yılında Larendede, sicillerden edinilen bilgilere göre 60 akçeye halen 1 altın alınabilmekteydi. 22 Aralık 1591 (6 R. Evvel 1000) tarihli belgede Yusuf bin Seydi'nin, ölen Abdülkerim bin Hamza'nın zimmetinde 61 altını olduğu belirlenmiş ve Abdülkerim'in metrukâtından alınmasına karar verilmiştir. Belgede 61 altından sonra *bî hesab-ı Osmanî 3.660 akçe* diye belirtilmesi bize 1591 yılında 1 altının akçe olarak değerini tayin etmemize yardımcı olmaktadır. Yine 8 Mart 1592 (23 C. Evvel 1000) tarihli diğer bir belgede de Piri bin Ali'nin, Hüseyin bin Hacı Süleyman'a bogasi bahasından 4080 akçe *bî hesab-ı altın 68 altın* borcu olduğunu öğrenmekteyiz³⁵⁸. Bu yıldan sonra altının akçe bazında değeriyle ilgili bilgileri 1607 yılına ait iki belge sayesinde bulabilmekteyiz. Nisan sonları 1607 yılına (Evâhir-i Z. Hicce 1015) yılına ait belgede Mehmet bin Cafer, Sunduk bin Derviş'ten kilosu 55 akçeden 40 kilo buğday aldığı karşılığında 30 guruş verdiğini kayıt altına aldırılmıştır³⁵⁹. Bu belge sayesinde 1 guruşun yaklaşık 77 akçe olduğunu öğrenmekteyiz. Bu belgeyi takip eden Nisan başları 1607 (Evâ'il-i Z. Hicce 1015) tarihine ait bir belgede de Ahmet bin Mehmet'in, Ahmet bin El-hac Beni'ye 10 altın borcu olduğunu, 2 guruşunu verdiğini geriye 980 akçe borcu kaldığını kayıt altına aldırıldığını görmekteyiz³⁶⁰. Bu iki belgenin yardımıyla elde ettiğimiz sonuca göre 1607 yılında Larendede 1 altın yaklaşık olarak 113.5 akçedir. 1592 ile 1607 yılları arasındaki 15 yıllık süreçte altın akçe karşısında % 90 oranında

³⁵⁸ 3660/61=60 ve 4080/68=60, Alaaddin Aköz, **Şer'iyye Sicillrine Göre XVI. Yüzyıl Sonu İle XVII. Yüzyılın Başlarında Karaman**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1987, s. 51-59.

³⁵⁹ 55*40=2200/30=77.3, KŞS. 293, s. 63/19.

³⁶⁰ 1 Guruş yaklaşık 77.3 akçe ise 2 guruş 77.3*2=154.6 akçe yapmaktadır. Borcunun akçe üzerinden yuvarlak olarak 155 akçesini teslim ettiğine göre ve 980 akçe borcu kaldığına göre 980+155=1135 akçe toplam borcu olduğu anlaşılmaktadır. Belgeden çıkan sonuca göre 1135 akçe 10 altın değerindedir. Yani 1 altın 1135/10= 113.5 akçe değerindedir. KŞS. 293, s. 67/4.

değer kazanmıştır. Bu yıldan sonra altının akçe karşısında kazandığı değer hakkında, sicillerdeki belgeler somut ipuçları vermemektedir.

16. yüzyılın sonunda gerçekleşen devalüasyon sonucunda akçe, çok küçük ve çok ince bir sikke haline dönüşmüştü. Şöyle ki akçenin ağırlığı 1580'lerde 0.7 gram iken 1640'lara gelindiğinde 0.3 grama kadar gerilemişti. Yarım yüzyıl kadar süren bu dönemde akçenin günlük hayatta kullanılamayacak kadar küçülmesi, piyasalarda büyük boy Avrupa sikkelerinin kullanımını 17. yüzyılın ilk yarısındaki süreçte periyodik olarak yaygınlaştırmıştır. Avrupa'nın sikkeleri; Balkanlar ve İstanbul'dan, Anadolu ve Suriye'ye kadar uzanan geniş coğrafyada yoğun olarak kullanılabilir hale gelmişti³⁶¹. Larende sicillerinden elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda Larende'de Avrupa sikkelerinden İspanya parası olan riyal guruş ve Hollanda parası olan esedi guruşun kullanıldığını görmekteyiz. Sicillere göre bu paraların kullanım sıklığı 17. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru artmaktadır. 1606-1607 yıllarına ait sicil defterinde riyal guruş ve esedi guruş paralarının belgelerde adı geçmezken, 1617-1618 yıllarına ait sicil defterindeki belgelerde esedi guruş hiç kullanılmamış, riyal guruş ise 1 kere kullanılmıştır. 1626-1629 yıllarını kapsayan sicil defterinde ise bu paraların kullanımıyla ilgili belgelere daha sık rastlanmaktadır. Bu sicil defterinde esedi guruş belgelerde 1 kere kullanılmışken, riyal guruş 9 kere kullanılmıştır. Bu paraların kullanımı 50 yıllık sürecin sonunda yoğunlaşmıştır. 1645-1646 tarihli sicil defterinde esedi guruş belgelerde 4 kere kullanılırken riyal guruş 24 kere kullanılmıştır. Sicillerdeki belgelerin ışığında sadece riyal guruşun bazı yıllardaki değeri saptanabilmiştir. Kasım başları 1626 (Evâ'il-i Safer 1036)

³⁶¹ Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 156-180.

tarihli belgeden 8200 akçenin 82 riyal guruşa denk geldiğini anlamaktayız³⁶². Bu bağlamda 1626 senesinde 1 riyal guruş 100 akçedir. Ocak ortaları 1629 (Evâsıt-ı C. Evvel 1038) tarihli diğer bir belgede ise 16.000 akçenin 190 riyal guruş değerinde olduğunu görmekteyiz³⁶³. 1626 ile 1629 arasında geçen 2 senelik süreçte riyal guruş, akçe olarak değer kaybetmiş ve 1 riyal guruş 84.2 akçeye gerilemiştir. Aralık sonları 1646 (Evâhir-i Z. Ka'ade 1056) tarihli diğer bir belgede ise 6900 akçenin 60 riyal guruş değerinde olduğu belirtilmiştir³⁶⁴. 1629'dan 1646'ya kadar geçen süreçte riyal guruş 31 akçe değer kazanmış bir riyal guruş 115 akçeye yükselmiştir. Bütün bu değerleri İstanbul'daki değerler ile kıyaslayıp tabloya döktüğümüzde aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır.

TABLO 23: İstanbul'da ve Larende'de Altın ve Riyal Guruşun Akçe Üzerinden Değerleri

1 Altın				1 Riyal Guruş			
Yıl	İstanbul ³⁶⁵	Yıl	Larende	Yıl	İstanbul	Yıl	Larende
1584	65-70	1591	60	1584	-	1626	100
1586	120	1607	113.5	1588	80	1629	84
1618	150			1618	100	1646	115
1628	210			1628	100-110		
1650	180			1646	80		

Akçedeki bu dalgalanma ile beraber 17. yüzyılın başlarında yaşanan isyanlar, salgınlar, doğal afetler ve bunların sonucunda gerçekleşen göçler neticesinde tarım alanlarının ekilemez duruma gelmesi, şehrin çarşısında satılan ürünlerin fiyatlarına da yansımıştır. Bu fiyatlar bölgesel özelliklere göre Anadolu'nun farklı yerlerinde

³⁶² KŞS. 293, s. 8/3.

³⁶³ KŞS. 293, s. 319/6.

³⁶⁴ KŞS. 279, s. 29/5.

³⁶⁵ İstanbul'la ilgili veriler Şevket Pamuşun "Osmanlı'da Paranın Tarihi" adlı eserinden alınmıştır. Bkz. s. 150, tablo 8.2.

değişiklik gösterebilmektedir. Aşağıdaki tablo belirli yıllarda bazı ürünlerin Larende'deki satış fiyatlarını yansıtmaktadır.

TABLO 24: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Larende'de Bazı Ürünlerin Fiyatları

1617-1618 (H. 1027) ³⁶⁶			1645-1646 (H. 1055) ³⁶⁷		
Ürün	Vukiyye	Fiat (Akçe)	Ürün	Vukiyye	Fiat (Akçe)
Koyun Eti	1	7 ³⁶⁸	Koyun Eti	1	7 ³⁶⁹
Keçi Eti	1	6	Keçi Eti	1	6
Sade Yağ	1	9 ³⁷⁰	Sade Yağ	1	18 ³⁷¹
Pekmez	1	3 ³⁷²	Pekmez	1	6
Bal	1	8	Bal	1	16
Zeytin Yağı	1	38 ³⁷³	Zeytin Yağı	1	20 ³⁷⁴

Görüldüğü gibi temel besin maddesi olan etin fiyatlarında 30 yıllık süreçte bir değişiklik yaşanmamıştır. Larende bölgesinin güneyinde bulunan yüksek platonun fiziksel özellikleri bu bölgede yaşayan insanların kuru tarım ve hayvancılıktan başka faaliyetlerle geçinmelerini mümkün kılmamıştır³⁷⁵. Hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu bu bölgede et fiyatlarının değerlerinin 50 yıllık süreçte aynı kalması, bölgede et sıkıntısının yaşanmamasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen yağ, pekmez ve bal fiyatları bu süreçte % 100 oranında artış göstermiştir. Zeytin yağı ise 1618 yılındaki değerine oranla 1645 yılında 18 akçelik bir düşüş yaşamıştır.

³⁶⁶ KŞŞ. 278, s. 41/3.

³⁶⁷ KŞŞ. 279, s. 2/5.

³⁶⁸ 24 Haziran 1618 (1 Recep 1027)

³⁶⁹ 27 Şubat 1645 (1 Muharrem 1055)

³⁷⁰ Ağustos ortaları 1618 (Evâsıt-ı Şa'bân 1027)

³⁷¹ Kasım ortaları 1645 (Evâsıt-ı Ramazân 1055)

³⁷² Eylül ortaları 1618 (Evâsıt-ı Ramazân 1027)

³⁷³ Temmuz sonları 1618 (Evâhir-i Recep 1027)

³⁷⁴ 11 Mart 1645 (13 Muharrem 1055)

³⁷⁵ Gümüşçü, a.g.e, s. 27.

Sicillerde bulunan satış anlaşmaları ile ilgili belgelere baktığımızda şehirdeki dükkan fiyatlarının 1.000 ile 10.000 akçe arasında değiştiğini görmekteyiz. Kahvehaneler ise bu fiyatların çok üstünde değerlere alıcı bulmuşlardır. Yemen'den Dünya'ya yayılan kahve, Osmanlı topraklarındaki diğer bölgelere ulaştığında halk tarafından çok sevilmiş ve tüketimi zamanla yaygınlaşmıştır. Osmanlı'da ilk kahvehaneler 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra açılmaya başlanmıştır. Kahvehaneler zamanla insanların sürekli gittikleri, dostlarıyla sohbet etme fırsatı buldukları, boş zamanlarını değerlendirdikleri bir mekan olma özelliği kazanmışlardır³⁷⁶. Kahvenin ve kahvehanelerin bu kadar popüler olması, arz talep dengesi içinde kahvenin ve kahvehanelerin değerinin yüksek olmasına sebep olmuştur. Örneğin Mart ortaları 1646 (Evâsıt-ı Muharrem 1056) tarihli bir belgede Börekçiler Sokağı'nda bulunan bir kahvehanenin 1055 riyal guruşa satıldığını görmekteyiz³⁷⁷. Bu tarihlerde Larend'e de 1 Riyal Guruşun değeri 115 akçe olduğuna göre kahvehanenin akçe bazında değeri 121.325 akçe gibi büyük bir rakamdır. Temmuz başları 1646 (Evâ'il-i C. Evvel 1056) tarihli bir belgede de Larend'e Çarşısı'nda bulunan bir kahvehanenin 40.000 akçeye satıldığını görmekteyiz³⁷⁸. Kahvenin fiyatı da kahvehanelerin fiyatına paralel olarak yüksektir. Aynı zamanda kahve, ticari ilişkiler içinde önemli bir meta olma özelliği gösterir. Örneğin 31 Ekim 1606 (28 C. Aher 1015) tarihli bir belgede dergâh-ı 'âli yoldaşlarından İlyas bin Hacı Süleyman Konya'da bir köleyi vukiyyesi 70 akçeden 125 vukiyye kahve karşılığında satın almıştır³⁷⁹. Görüldüğü gibi kahve vukiyyesi 70

³⁷⁶ Kerem Ünüvar, "Osmanlı'da Bir Kamusal Mekan: Kahvehaneler", **Doğu Batı**, Sayı 5, Ankara, 1998, s. 211.

³⁷⁷ KŞS. 279, s. 26/1.

³⁷⁸ KŞS. 279, s. 24/2.

³⁷⁹ KŞS. 293. s. 62/12.

akçe ile değeri yüksek bir meta olma özelliğinin yanı sıra ticari ilişkilerde değişim açısından tercih edilen bir meta olma özelliği de taşır.

Görüldüğü gibi Larende şehri çarşısı ve pazarıyla ekonomisi canlı bir şehir olma özelliği taşımaktadır. Yaşanan ekonomik dalgalanmalar İmparatorluğun her yerinde aynı anda hissedilmemiştir. Larende 1586 devalüasyonunu 17. yüzyılın başlarında yaşamaya başlamıştır. Bu bağlamda çarşıdaki ürün fiyatları da bölgesel özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir.

SONUÇ

17. yüzyılın ilk yarısında Larende'yi incelediğimiz bu çalışmada, başlıca amacımız, incelenen periyotta şehrin ve bölgenin; fiziksel, yönetsel, demografik, sosyal ve ekonomik tarihini bütünsel olarak ortaya çıkarmaktır. Bunu yaparken de elimizden geldiği kadar 16. yüzyılın verileriyle de elimizdeki verileri kıyaslamaya çalıştık.

Yapılan araştırma sonucunda Larende şehrinin, klasik Osmanlı şehri karakterinde bir şehir olduğu gözlemlenmiştir. 16. yüzyılda hisar ve hisarı çevreleyen bir surun bulunduğu şehre, 16. yüzyılın sonlarında ve 17. yüzyılın başlarında yaşanan isyanlar sebebiyle şehrin tamamını çevreleyen üçüncü bir sur daha eklenmiştir. Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra bir süre sancak merkezi olan Larende, daha sonra sancaklıktan bozularak nahiye ve kazâ merkezine dönüşmüştür. Padişah hassı olarak serbest bir tımar olan Larende, kadı ile beraber subaşı ve voyvodalar tarafından yönetilmiştir.

Larende'deki yerleşmeler 16. ve 17. yüzyılın ilk yarısı boyunca istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. 1530 ile 1642 arasında 112 yıllık süreçte birçok köy ve mahalle boşalıp terk edilmesine rağmen yerlerine yenileri kurulmuş veya yeniden iskan edilmişlerdir. 16. yüzyılda nüfustaki genel artış ve 17. yüzyıldaki düşüş Larende'de de yaşanmıştır. 1530 ile 1584 yılları arasında Larende şehrinde nüfus % 306 oranında artış göstermiştir. 17. yüzyılda ise düşüşe geçmiş, % 271 oranla dramatik bir şekilde gerilemiştir. Köy nüfusu da 1530 ile 1584 yılları arasında %

110 artan köy nüfusu, 1584 ile 1642 arasında % 1540 gibi ciddi bir oranda gerileme göstermiştir. Köy nüfusunun bu kadar ciddi oranda gerilemesinin sebebi isyanlar ve salgın hastalıklar sonucunda yaşanan göçlerle ilgilidir. Larende şehri dışardan en çok göçü İç-İl Sancağı'ndan almıştır.

Mahkemeye yansıyan dava türlerinin çeşitliliğine ve 50 yıllık süreçteki oranlarına bakıldığında kamu davalarının arttığı görülmüştür. Ayrıca niza' davaları da kamu davalarına paralel olarak artmıştır. Şehirdeki ehl-i örfü temsil eden yönetici olarak subaşı, şehrin asayiş ve güvenliğinden sorumludur. Askeri sınıftan olan subaşilar ve yeniçeriler, dönemin koşullarına göre yüksek standartta bir yaşam tarzı sürmektedirler. Çeşitli ticari faaliyetlerle uğraşan askeri kesim sermayelerini büyütürken zamanla şehirde kredi kaynağı olan kişiler haline gelmişlerdir. Ehl-i şer'i temsil eden ve ilmiye sınıfından olan kadılar da subaşı ile beraber şehrin yönetim ve adli işlerinden sorumludurlar. Kadıların ve diğer ilmiye sınıfına mensup kişilerin de yaşam standartları yüksektir. Bu sınıfa mensup insanlar da çeşitli ticari faaliyetlerde bulunmuşlar ve sermaye birikimleriyle zamanla şehrin kredi kaynağı haline gelmişlerdir.

Re'âyâ, mahkemede vekil kullandığı durumlarda genellikle kendisini vekil olarak temsil edecek kişileri akraba yerine yabancılardan seçmiştir. Bu yabancılar da genellikle itimat edilen, güvenilen şehrin önde gelen kişilerinden seçilmişlerdir. Kadın, sanılanın aksine sosyal ve ekonomik ilişkilerde aktif olarak rol almıştır. Kendi özgüvenini kazanmış olan Osmanlı kadını, Larende'de % 51'lik oranla mahkemede vekil kullanmamış kendi hakkını kendisi aramıştır. Ekonomik hayatta

da aktif rol alan kadınlar ticaretle uğraşmışlar, dükkan işletmişler ve belirli bir sermaye birikimi elde etmişlerdir. Bu kadınlardan maddi durumu iyi olanlar zaman zaman da şehrin kredi kaynağı olmuşlardır.

Şehirde toplumsal hayatın en yoğun olarak yaşandığı mahalleler, şehrin çarşısına ve önemli giriş kapılarına yakın olan mahallelerdir. Bu mahalleler, Hisar, Kirişçibaba, Hoca Mahmut, Ahi Osman, Köhne Galle Pazarı mahalleleridir. Larende şehrindeki evlerin çoğunluğu tek katlıdır. Evlerin özelliklerini yansıtan satış anlaşmaları ile ilgili 66 belgeden çıkarılan sonuca göre Larende şehrindeki 41 evin odası bulunmamaktadır. Buna karşılık 21 evde 1 oda 5 evde ise 2 oda bulunmaktadır.

Aile yaşamını yansıtan belgelere göre Larende şehrinde ekonomik ve çeşitli sosyolojik nedenlerden ötürü tek eşlilik yaygındır. Birden fazla kişiyle evlenen erkeklere baktığımızda bu kişilerin ekonomik olarak rahat bir yaşam sürdüklerini görmekteyiz. Aileler genelde iki çocuktan oluşmaktadır. İki den fazla çocuğu olanlar da genelde maddi durumu iyi olan kişilerdir.

Şehir, ekonomik olarak canlı ve hareketlidir. Şehrin içinde birçok çarşı, pazar, han ve bedesten bulunmaktadır. Esnaf örgütleri ahiliğin getirdiği kanun ve gelenekler çerçevesinde birbirleriyle dayanışma halindedir. Şehrin uzak ve yakın çevresiyle ticari ilişkileri bulunmaktadır. 1586'da yaşanan devalüasyondan 17. yüzyılın başlarında etkilenmiştir. 1586'da İstanbul'da 1 altının değeri 120 akçe iken 1590'larda Larende'de hala 1 altın 60 akçe değerindedir. 17. yüzyılın sonlarına

doğru yabancı paraların kullanımında bir artış gözlemlenmektedir. Şehirde en pahalı olan dükkanlar kahvehanelerdir. O dönemde insanların uğrak yeri olan kahvehaneler para kazanma potansiyeli açısından kar getirisi yüksek olan yerler olduğu için yüksek değerlerde alıcı bulmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA

A- Arşiv Kaynakları

I- Milli Kütüphane Arşivi, Ankara

278 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili

279 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili

280 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili

289 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili

289 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili

291 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili

293 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili

II- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul

TT 387 Numaralı İcmal Defteri

MAD 3074 Numaralı Mufassal Avâriz Tahrîr Defteri

85 Numaralı Mühimme Defteri

III- Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadime Arşivi, Ankara

TK 104 Numaralı Mufassal Tahrîr Defteri

B- Araştırma ve İncelemeler

AKA, Hatem, *H. 1186-1190 (M. 1772-1776) Tarihli 290 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicil Defterinin İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1994.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, Cilt. 1-2, Barış Yayınları, Ankara, 1999.

....., *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası Celali İsyamları*, Barış Yayınları, Ankara, 1999.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Şer'iyye Sicilleri*, Cilt 1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

AKÖZ, Alaaddin, *Şer'iyye Sicillerine Göre XVI. Yüzyılın Sonu ve XVII. Yüzyılın Başlarında Karaman*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1987.

AKYÜZ, Jülide, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iyye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003.

AYNİ, Ali, *Kâvânîn-i Al-i Osmân Der Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Dîvân*, İstanbul, ?.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", *İÜİFD*, Cilt 23, Sayı 1-2, İstanbul, 1963, s. 239-296.

....., "Tımar", *İA*, Cilt 12/1, MEB, Eskişehir, 1998, s. 286-333.

....., "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrîrleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri I", *İÜİFD*, Cilt 2, Sayı 1, İstanbul, 1941, s. 20-59.

....., "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, Sayı 10, 1953, s. 1-26.

....., "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten*, Cilt 34/136, Ankara, 1970, s. 557-607.

BATMAZ, Eftal Şükrü, “İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, Sayı 29, Ankara, 1997, s. 39-50.

BRAUDEL, Fernand, , *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Cilt 1, çev. M. Ali Kılınçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1993.

CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.

CERASİ, Maurice M., *Osmanlı Kenti*, çev. Aslı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

CEZAR, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

COOK, M. A., *Population Pressure in Rural Anadolia 1450-1600*, Oxford University Press, London, 1972.

DENKTAŞ, Nurcan, *Düünden Bugüne Karaman Tarihi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1992.

ELISSEEFF, Nikita, “Fiziki Plan”, *İslam Şehri*, ed. R.B. Serjant, çev: Elif Topçugil, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992, s. 121-141.

ERDOĞDU, İbrahim, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunda Değişim Eğilimleri (Harput Örneği)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.

ERDOĞRU, M. Akif, “Karaman Vilayetinin İdari Taksimatı”, *Osmanlı Araştırmaları*, XII, İstanbul, 1992, s. 425-430.

ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehirlerinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri”, *Birinci Uluslar arası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi*, Ed. Halil İnalçık, Osman Okyar, Ankara, 1980, s. 103-109.

....., “Osmanlı Şehrindeki “Mahalle” ‘nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 4, İstanbul, 1984, s. 69-78.

....., “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt 2, TTK, Ankara, 1981, s. 1265-1274.

....., *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara , 1995.

....., *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK, Ankara, 2006.

ERGÜL, Hatice, *53 No'lu Şer'yye Siciline Göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Cilt 9, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966.

FAROQHİ, Suraiya, “Krizler ve Değişim”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Cilt 2, Ed. Halil İnalçık, Donald Quataert, Eren Yayınları, İstanbul, 2004, s. 543-743.

....., *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

....., *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, çev. Emine Sonnur Özcan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006.

....., *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.

GENÇ, Mehmet, “Osmanlı Maliyesinde Malikane Sistemi”, *Türk İktisat Tarihi Semineri Bildirileri*, Ankara, 1973, s. 231-296.

GÜLCAN, D. Ali, *Karaman Mahalle, Kasaba ve Köyleri Tarihçesi*, Yayımlayan M. Yavuzarslan, Karaman, 1989.

GÜMÜŞÇÜ, Osman, *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazâsında Yerleşme ve Nüfus*, TTK, Ankara, 2001.

IMBER, Colin, *Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da Hukuk*, çev. Murtaza Bedir, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

İbn-i Batuta Seyahatnamesi, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

İNALCIK, Halil, ARI Bülent, “Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İncalcık'ın Çalışmaları, Türk Şehir Tarihi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, İstanbul, 2005, s. 27-56.

....., “Osmanlı Fetih Methodları I”, çev. Tahir Sümbül, *Yeni Forum*, İstanbul, 1991, s. 21-25.

....., *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

....., “Mahkeme”, *İA*, Cilt 7, MEB, Eskişehir, 1997, s. 149-151.

....., “Adaletnameler”, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren Yayınları, İstanbul, 2000.

....., “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, vol: VI, 1980, s. 283-337.

İNAM, Ahmet, “Hanemizdeki Sır”, *Doğu Batı*, Sayı 5, Ankara, 1998, s. 185-192.

JENNINGS, Ronald, C., “Urban Population in Anadolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon, Erzurum”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol: 7, s. 21-57.

KANKAL, Ahmet, “17. ve 18. Yüzyıllarda Kuzeybatı Anadolu’da Sosyal Hayat (Şer’iyye Sicillerine Göre)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV, İzmir, 2000, s. 31-74.

KOÇ, Yunus, “Osmanlı Kent İskanı ve Demografisi (XV. ve XVI. Yüzyıllar)”, *Türk Şehir Tarihi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, sy. 6, İstanbul, 2005, s. 161-210.

KONYALI, İsmail Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi*, Baha Matbaası, İstanbul, 1967.

KÖPRÜLÜ, Fuat, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, TTK, Ankara, 1959.

KRAMERS, J. H., “Karaman”, *İA*, Cilt 6, MEB, Ankara, 1997 s. 309-311.

KUBAN, Doğan, “Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 7, Baha Matbaası, İstanbul, 1968, s. 53-73.

KUNT, Metin, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1978.

LAPIDUS, Ira M., “The Evolution of Muslim Urban Society”, *Comparative Studies in Society and History*, vol: 15, no: 1, Cambridge University Pres, 1973, s. 21-50.

MAHÇUPYAN, Etyen, “Osmanlı’dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset”, *Doğu Batı*, Sayı 5, Ankara, 1998, s. 21-48.

ÖZEL, Oktay, “Population Changes in Otoman Anadolia During The 16th and 17th Centuries: ‘Demographic Crisis’ Reconsidered”, *International Journal of Middle East Studies*, vol: 36, Cambridge University Press, 2004, s. 183-205.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

SAPANCALI, Hüseyin H., *Karaman Ahval-i İctimaiyye, Coğrafiye ve Tarihçesi*, Yayınlayan İbrahim Güler, TTK, Ankara, 1993.

TANYELİ, Uğur, *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.- 15. yy)*, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987.

TAŞ, Hülya, *17. Yüzyılda Ankara*, TTK, Ankara, 2006.

TEKİNDAG, Şihabettin, “Karamanlılar”, *İA*, Cilt 6, MEB, Eskişehir, 1997, s. 316-330.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara, 1988.

....., *Osmanlı Tarihi*, Cilt 2-3/1, TTK, Ankara, 1998.

ÜREKLİ, Bayram, “17. Yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatında Görevliler Konya Örneği”, *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, Kongreye Sunulan Bildiriler, Konya, 2000, s. 707-718.

YILDIZ, Selda, *XVIII. Yüzyılda Manisa’da Gündelik Hayata İlişkin Bir Değerlendirme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006

ÖZET

Bu çalışmada, 17. yüzyılın ilk yarısında Larende'nin tarihini bütüncül bir bakış açısıyla incelemek amaçlanmıştır. Larende'nin fiziksel, yönetsel, demografik, sosyal ve ekonomik tarihi, şer'iyye sicilleri ve tahrîr defterlerinden yararlanılarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Şer'iyye sicillerindeki belgeler kaynak alınarak tablolar oluşturulmuş ve dönemin bazı sosyal ve ekonomik özellikleri istatistiki veriler olarak bu tablolara yansıtılmıştır. Bu tablolardaki veriler, belgelerden somut örnekler verilerek desteklenmiştir.

Öncelikle bir Osmanlı şehri olarak Larende'nin fiziksel ve yönetsel özellikleri incelenmiş daha sonra 16. ve 17. yüzyıllardaki demografik durumu hakkında karşılaştırmalı bilgi verilmiştir. Daha sonra 17. yüzyılın ilk yarısında Larende'nin sosyal ve ekonomik yaşantısına değinilmiş, toplumsal ilişkiler açısından Osmanlı insanının yaşamı incelenmiştir.

SUMMARY

This paper aims to study the history of Larende in the first half of the 17th century from a complete point of view. The physical, administrative, demographical, social and economic history of Larende is examined using the judicial records and tahrir registers. Some of the social and economical aspects of the era has been presented as statistical data, organized into tables which have been formed from the documents present in the judicial records. The data in the tables are supported by concrete examples from the documents.

The physical and administrative properties of Larende, an Ottoman city, has been examined first; followed by comparative data on the city's demographics in the 16th and 17th centuries. Afterwards, the social and economical life in Larende in the 17th century is studied and the life of the Ottoman citizen is examined from the viewpoint of communal relations.